

NAPREJ

glasilo Združenja borcev za vrednote NOB Novo mesto

Številka 1, junij 2023

Iz vsebine:

Aktualno

Iz aktivnosti naših organizacij

Intervju z Branko Bukovec, častno občanko

Mestne občine Novo mesto

27. januar – dan spomina na holokavst

Spomini

**Preberi in daj
NAPREJ!**

Vsebina

UVODNIK	2
AKTUALNO	4
Na kratko o zgodovina in propagandi	4
Premična razstava NOB 1941–1945 tudi v Novem mestu	6
80 let nekdanje »prestolnice« uporniške Slovenije - Baze 20	7
DOGODKI	8
Slovesnost v spomin na Zoro Rupena – Katjo	8
Z Liriko upora že drugič v Kajuhovo leto	10
Javorovica 1944–2023: poklon padlim borcem IV. bataljona Cankarjeve brigade	11
Zakaj herojska dejanja tonejo v pozabo?	12
Slovesno ob dnevu upora proti okupatorju	13
Proslava ob dnevu upora v Dolenjskih Toplicah	13
Pohod »Novo mesto v žici«	15
Vesel sem, da govorim po slovensko ...	15
9. maj – še vedno dan zmage nad nacifašizmom	16
Veliki plakati ob dnevu zmage	16
Dr. Premk: »Na temeljih NOB so bili postavljeni temelji današnje samostojne Slovenije.«	16
Novo mesto: Za Evropo 9. maj ni več dan zmage, je dan Evrope.	18
Streliško tekmovanje v počastitev dneva zmage	20
INTERVJU	21
Branka Bukovec, častna občanka Novega mesta, verjame v mlade in v vrednote NOB	21
MLADI IN POLITIKA	27
Zakaj je pomembno vključevanje mladih v politiko?	27
IZ AKTIVNOSTI NAŠIH ORGANIZACIJ	29
Letna skupščina Združenja borcev za vrednote NOB Novo mesto	29
Bronasta plaketa tovarišici Jožici Fabjan	30
Bronasta plaketa Osnovni šoli Šmihel, podružnici Birčna vas	31
Zbori članov krajevnih in občinskih organizacij	32
KO ZB za vrednote NOB Birčna vas	32
KO ZB za vrednote NOB Center Novo mesto	32
KO ZB za vrednote NOB Drska	33
KO za vrednote NOB Kandija – Grm in Majde Šilc	34
KO ZB za vrednote NOB Stopiče	34
KO ZB za vrednote NOB Uršna sela	35
Zbor članov OO ZB Škocjan	36
Kulturni program na letnem zboru članov OO ZB za vrednote NOB Škocjan	37
V SREDIŠČU	39
27. januar – dan spomina na holokavst	39
Auschwitz – kraj, kjer se zaveš, da obstaja zgolj in le tukaj in zdaj. Včeraj je pozabljeno. Jutri pa je privilegij.	47
Italijansko taborišče Kampor – 80. obletnica osvoboditve	52
V internaciji	53
SPOMENIKI MOJEGA KRAJA	54
Spomenik v Podhosti	54

SPOMINI	57
Na obisku pri Borisu Gabriču	57
Toplice so gorele	58
Nemška letalska napada na Novo mesto v letu 1943	59
Odkritje spominskega obeležja na Štravberku	61
V Škocjanu ohranjajo spomin na narodnega heroja Vinka Robka	64
IMELI SMO LJUDI	66
Poslovi smo se od tovarišice Ivanke Voje	66
General Lado Kocijan, 14. 8. 1925 – 25. 12. 2022	67
Stanko Kušljan, 30. 5. 1919–22. 02. 2023	68
VABILO K BRANJU	70
Vlado Verbič: Prestreljene sanje	70
Marijan Pušavec, Zoran Smiljanič: Kajuh, pesnik partizan	70
ODZIVI BRALCEV	71
Novinar Boško Jakšič v Beogradu bere glasilo <i>Naprej</i>	71
OBVESTILA	72
Napovednik dejavnosti ZB za vrednote NOB Novo mesto (junij 2023–december 2023)	73
POKRAJINSKI SVET ZDRUŽENJ BORCEV ZA VREDNOTE NOB DOLENJSKE IN BELE KRAJINE	74
Podeljevanje bronaste plakete ZZB za vrednote NOB Slovenije so v domeni združenj	74
Volilno leto ZZB za vrednote NOB Slovenije	75
Prireditve širšega pomena v letu 2022 – PS ZB za vrednote NOB Dolenjske in Bele krajine	76

Uvodnik

Spoštovane tovarišice in tovariši,

pred vami je prva številka našega glasila *Naprej* v letu 2023, ki bo sicer zabeleženo kot (že) tretje leto njegovega izhajanja. Kljub temu da pridno hitimo novim številkam naproti, mi vseeno dovolite nameniti nekaj besed o pretekli številki.

Na žalost se je izkazalo, da je bila lanskoletna decembrska številka glasila zadnji tiskani medij, verjetno pa tudi medij na sploh, ki je objavil intervju z našim legendarnim generalom Ladom Kocijanom. S podpredsednikom Združenja, tov. Darkom Pucljem, sva se s tov. Kocijanom pogovarjala spomladi lanskega leta in želeli smo, da bi intervju izšel že v aprilski izdaji glasila, a je najin sogovornik hotel, pedantno kot vedno, še natančno prebrati svoje zapisane odgovore, jih dopolniti in potrditi. Vzel si je razumljivo nekaj več časa in intervju je bil nato pripravljen za objavo v decembrski številki. Usoda je hotela, da nas je za vedno zapustil lani, 25. decembra, le nekaj dni po izidu našega glasila, v katerem je bil objavljen intervju z njim. Na silvestrovo smo se udeležili njegovega pogreba.

Ravno tako je bil v zadnji lanskoletni številki glasila objavljen tudi članek o neponovljivem 103-letnem borcu Stanku Kušljanu iz Šentjerneja, ko je v spremstvu tov. Boruta Likarja julija lani obiskal bolnišnico Zgornji Hrastnik v Kočevskem rogu. V omenjeni bolnišnici, nedaleč od Baze 20, se je leta 1944 zdravil za posledicami strelne rane, ki jo je skupil v boju z ustaši. Na žalost nas je konec februarja zapustil tudi tov. Stanko in udeležili smo se tudi njegovega pogreba.

Izkazalo se je tako, nehote, da je zadnja lanskoletna številka glasila zaradi zapisov o obeh nepozabnih borcih NOB prav posebna in dragocena. Prav je, da jima tudi v tokratni številki namenimo prostor in se ju spomnimo, saj sta nam lahko zgled in navdih, med drugim tudi za naše bodoče delo.

A kot kaže, tako visokega mnenja o njuni osebnosti in življenjskem delu nimajo prav vsi v naši družbi oz. posebej ne tisti, ki bi ga glede na svoje funkcije in (promovirane) vrednote morali imeti. Neprijetno presenečenje smo doživeli, ko na

zadnji poti tov. Kocijana ni bilo prisotne Gardne enote Slovenske vojske. Uradno naj ne bi bil upravičen do tovrstne časti, ker ni bil nosilec partizanske spomenice 1941, minister za obrambo pa naj ne bi bil pravočasno obveščen, da bi lahko naredil izjemo ali/in se udeležil pogreba. A zagotovo oz. preverjeno je bila obveščena podpredsednica Vlade RS, ministrica za zunanje in evropske zadeve Tanja Fajon, a se pogreba na žalost tudi ona ni udeležila.

Na pogrebu tov. Kušljana, na katerem je bila prisotna tudi Gardna enota Slovenske vojske in z odliko opravila svojo nalogo, nismo opazili nobenega predstavnika najvišjega, tj. republiškega vodstva stranke Socialnih demokratov (SD), ki ji je pokojnik pripadal, bil njen najstarejši član ter član z najdaljšim obdobjem članstva. Velja omeniti, da je sicer prav stranka SD tista, ki med vsemi strankami najbolj izpostavlja svojo povezanost z NOB in njenimi vrednotami, vendar ne smemo pozabiti, da je prav ta ista stranka pred leti iz svojega statuta črtala NOB kot enega izmed temeljev svojega programa. Zato nas ne sme presenetiti dejstvo, da je našemu Združenju, ki se je na razpis Ministrstva za zunanje in evropske zadeve RS za sofinanciranje projektov nevladnih organizacij na področju mednarodnega razvojnega sodelovanja v obdobju od 2023 do 2025 prijavilo s projektom »Nevarnosti vzpona neonacizma in fašizma in vpliv na izbruh vojaških konfliktov na Zahodnem Balkanu«, komisija ministrstva vlogo najprej

zavrgla zaradi nepravilno formatirane tabele na elektronskem nosilcu, nato pa je ministrica Tanja Fajon, ki ima diskrecijsko pravico, da odloči o morebitni pritožbi prijavitelja, le-to zavrnila. Tako je ministrica osebno poskrbela, da je ZB za vrednote NOB Novo mesto ostalo brez sredstev za izvedbo dodatnega programa. S pridobljeno finančno podporo na razpisu bi Združenje z raznovrstnimi aktivnostmi, ki so bile natančno opredeljene v vlogi, med drugimi tudi z izdajanjem našega glasila Naprej, opozarjalo in ozaveščalo širšo javnost na nevarnosti sodobnega neonacizma in fašizma. Prepričani smo bili, da bo ministrica upoštevala naše argumente, da je vsebina projekta precej bolj družbeno pomembna in potrebna kot oblika ene tabele, ki je bila sicer pravilno posredovana v tiskanem izvodu prijave.

Človek se res vpraša, kako je mogoče, da nam je Ministrstvo za obrambo, ki ga je takrat vodil predsednik Nove Slovenije Matej Tonin, brez težav odobrilo vlogo Združenja za dodelitev statusa nevladne organizacije v javnem interesu in da nam Muzej novejšje zgodovine Slovenije, ki ga je še lani vodil Jože Dežman, takoj dovoli uporabo fotografije (Vladimir Klaus – Prihod partizanov v Ljubljano 9. maja 1945) za namene plakata ob lanskem dnevu zmage, medtem ko nam predsednica SD, vrednotam antifašizma »najbolj naklonjene« stranke, birokratsko učinkovito onemogoči izvedbo projekta. (Prepričan sem, da vam v odstavku omenjena odgovorna moža in njuna stališča o NOB ni treba posebej predstavljati).

A to ni edini primer, da ministrica ni naklonjena projektom, ki temeljijo na antifašizmu. Spomnimo se, da kot predstavnica Slovenije lani novembra ni glasovala ZA osnutek resolucije Združenih narodov »Boj proti povečevanju nacizma,

neonacizma in drugih praks, ki prispevajo k razpihovanju sodobnih oblik rasizma, rasne diskriminacije, ksenofobije in z njimi povezane nestrpnosti«. Resolucija je bila na koncu sprejeta s 105 glasovi ZA in 52 PROTI, glasovanje PROTI pa je pojasnila s tem, da je osnutek resolucije vložil ruski predstavnik pri OZN in da je Ruska federacija s pomočjo tudi te resolucije hotela opravičiti svojo agresijo na Ukrajino. Če je bila naša ministrica takšnega mnenja, zakaj potem ni pripravila in vložila našo, slovensko resolucijo za boj proti povečevanju nacizma in fašizma, v kateri se ne bi skrivali interesi velikih sil?

Da bi vložili takšno resolucijo, imamo vso pravico, če ne celo dolžnost. Kot narod smo bili v zgodovini obkroženi z vseh strani s fašističnimi in nacističnimi državami (Italija, Nemčija, Madžarska, NDH), bili od teh držav okupirani (deloma že od prihoda fašistov na oblast v Italiji 1922), bili obsojeni na uničenje ter deležni grozljivih zločinov proti našemu narodu. Proti okupatorjem smo se borili, imeli ogromne žrtve in iz tega boja izšli kot zmagovalci. Predlog takšne resolucije, če ne drugega, dolgujemo našim prednikom, ki so se uprli tem sprevrženim ideologijam. Naslednjič, ko bo ministrica in predsednica SD obiskala spominske dogodke iz obdobja NOB, se spomnimo njenih dejanj in ne besed.

Na koncu lahko izrazimo le zadovoljstvo in pohvalo, da na lokalni ravni stranko SD vodi naš član, tov. Srečko Vovko, ki se skoraj vedno in redno udeležuje prireditve ter dogodkov našega Združenja, na njih pogosto tudi sodeluje in po najboljših močeh podpira delovanje naše organizacije. Upajmo, da se bo v odnosu do NOB in njenih vrednot v bodoče po njem zgledovalo tudi vodstvo njegove stranke v Ljubljani.

Tovariški pozdrav!

*Dušan Černe,
predsednik ZB za vrednote NOB Novo mesto*

Dr. Martin Premk

Na kratko o zgodovini in propagandi

V večini sredstev množičnega obveščanja se še kar nadaljuje križarska vojna proti vsemu, kar diši po partizanih in narodnoosvobodilnem boju. Združena katoliška cerkev, njej hlapčevska slovenska desnica ter še kakšna tuja obveščevalna služba se še vedno trudijo spremeniti resnico ter uničiti ljudi in njihovo zavedanje z zanikanjem naše lastne zgodovine. Pri tem si pomagajo z raznimi »publicisti in poštenimi zgodovinarji«, ki naj bi pisali »nepristransko in končno povedali pravo resnico« o partizanskem boju in drugi svetovni vojni.

Ker se večina teh rado okliče za zgodovinarje ali sklicuje na zgodovinsko znanost, je vendarle treba vedeti, da je zgodovina res znanost in da mora znanost imeti vedno ista merila, dejstva pa morajo biti dokazljiva in preverljiva. Zato si lahko pogledamo – malo za zabavo, malo pa tudi zares –, kako bi recimo izgledala vojna za samostojnost Slovenije leta 1991 skozi ista merila in »znanstvene pristope« raznih »poštenih zgodovinarjev in resnicoljubnih publicistov«.

Za narodnoosvobodilni boj vedno trdijo, da je bil nesmiseln, ker smo se upirali močnejšemu sovražniku. Ali bi potem lahko tudi za osamosvojitveno vojno trdili, da je bil odpor Teritorialne obrambe in miličnikov leta 1991 popolnoma brez smisla ter da je povzročal samo nepotrebne žrtve, saj smo se tudi takrat upirali močnejšemu sovražniku? Kadar se omenja narodnoosvobodilni boj, se vedno poudarja, da je bil boj nepotreben, ker bi nas na koncu tako ali tako osvobodili zavezniki. Torej bi nas tudi brez osamosvojitvene vojne in »nepotrebnih žrtev« na

koncu osvobodili drugi, kot je leta 1999 NATO osvobodil Kosovo? Ker se vedno trdi, da so drugo svetovno vojno »komunisti« izrabili za »revolucijo«, ali so potem tudi osamosvojitveno vojno izrabili »demosovci« za denacionalizacijo in ropanje družbenega premoženja?

Takšno pisanje seveda ne predstavlja nobenega »kritičnega pogleda« ali »znanstvene resnice«, temveč je namenjeno zgolj blatenju, spreobračanju in zlorabi zgodovine v politične namene oziroma propagandi. Vzorčni primer takšne propagande, ki ga že lep čas gledamo na naši televiziji, najpomembnejšem sredstvu javnega obveščanja, je oddaja »Pričevalci«. Tam nam govorijo zgodbe, kako so »videli komuniste streljati nedolžne ljudi« ali kako je »šef tanka ukazal postreliti vse ujete Nemce v Trstu« – vse brez natančnih dejstev in dokazov. Razpredal nam je že tudi »pričevalec«, ki je bil ob koncu vojne star komaj dve leti, a so ga kljub temu zelo zaznamovali »revolucionarno nasilje in umori, ki so se vršili med vojno«, kot je pisalo na spletni strani televizije. Ne manjka več dosti, pa nam bodo »pričevalci« razložili, kako so maja 1945 domobranci zavzeli Berlin in obesili slovensko zastavo na Reichstag. Ljudje imajo pravico govoriti, karkoli hočejo, žal tudi laži, a šolani novinar in zgodovinar, ki je ustvarjalec oddaje, bi moral vedeti, da so pričevanja oziroma ustni viri najbolj pristranski, nezanesljiv, nepreverljiv in pomanjkljiv vir podatkov. Če tega ne ve ali noče vedeti novinar in zgodovinar, bi to morali vedeti vsaj v uredništvu. A namen predvajanja

»pričevalcev« nikakor ni nepristranski prikaz zgodovinskih dogodkov, ampak zloraba zgodovine v politične namene oziroma propaganda.

Da gre za propagando, nam kaže tudi »göbelsovsko« ponavljanje oddaj, s katerimi nas posiljujejo vsaj dvakrat na teden v najbolj gledanih terminih. Končni cilj te uboge propagande je povečevanje cerkvenih in desničarskih izdajalcev, ki so med drugo svetovno vojno vdano služili fašistom in nacistom, po vojni pa so kot razni »križarji« in »Matjaževi vojaki« ubijali tudi za Britance. Ker je o njihovem početu nemogoče povedati kaj lepega, je skupna točka vseh »pričevalcev« zlivanje gnojnice po partizanih in partizanskem boju. Iz njihovih pričevanj vejeta sovraštvo in zloba, ki sta posledica zagrenjenosti zaradi lastnega izdajstva. K temu jih navijaško spodbuja še njihov »zasliševalec« z napeljevanjem in učinkovito zlorabo človeških čustev. Nato mu »pričevalci« v kamero govorijo svoje pristranske čustveno obarvane zgodbe, zbledele oziroma zblojene spomine, včasih očitne laži, včasih so njihove pravljice že tako zmedene, da sodijo bolj v svet domišljije kot resnični svet. A vse to ni pomembno, važno je, da se njihove pripovedke skladajo s protipartizansko gonjo, ki na naši televiziji traja že dobra tri desetletja.

Le redkokdaj lahko na naši televiziji zasledimo oddajo, v kateri se spoštljivo ali vsaj pravično govori o partizanskem boju in zmagi nad

fašizmom. Prednost imajo vsi, ki pljuvajo po partizanstvu, tudi če so bili to kriminalci, ubijalci, spolni iztirjenci in sadisti, le da so sedaj »protirežimski«, čeprav je lahko nekatere od njih »režim« celo odlikoval z najvišjimi nagradami. Žal tako v časopisih kot na televiziji delujejo nekateri novinarji ali uredniki, ki jim ni niti malo do nepristranskega poročanja, pač pa za mali košček kruha le še hlapčujejo svojim političnim gospodarjem.

K sreči se nikogar več na da prisiliti, da posluša, gleda ali bere razne novinarske klečep lazni ke, zato jim ljudje v času elektronskih medijev in svetovnega spleta vedno manj sledijo. Žal moramo državno televizijo plačevati vsi, ni pa nam je potrebno gledati, če tisti, ki bi morali svoje delo opravljati strokovno, zaradi političnih ukazov tega ne želijo ali ne smejo početi. Politična kultura je pri nas že davno dosegla dno in oddaje, kot so »Pričevalci«, so le ogledalo tega stanja. Tisti, ki na tak način pišejo o drugi svetovni vojni in narodnoosvobodilnem boju, namreč dobro vedo, kaj počnejo. Hkrati pa večino njih zanimajo le lastne koristi, ne pa resnica, čeprav takšno početje povzroča sovraštvo ter razdvajanje ljudi in s tem dolgoročno družbeno škodo.

Ampak če smo si Slovenci lahko sami izborili svobodo in državo, si bomo lahko sami izborili tudi zgodovinsko resnico in s tem spoštovanje naše preteklosti.

Dr. Martin Premk je doktoriral na temo poljanske vstaje in boja proti okupatorju v Sloveniji leta 1941. Objavil je več zgodovinskih raziskav o drugi svetovni vojni: Poljanska vstaja in boj proti okupatorju leta 1941 (2012), Matjaževa vojska 1945–1950 (2005, 2014), Notranjski odredi 1942–1945 (2004, z dr. Damijanom Guštinom) ter več drugih člankov in prispevkov. Nekaj časa je delal v Vojaškem muzeju Slovenske vojske v Pivki; preden je postal poslanec Gibanja Svoboda, je bil zaposlen v Mestnem muzeju Ljubljana.

Premična razstava NOB 1941–1945 tudi v Novem mestu

Zveza združenj borcev za vrednote NOB Slovenije je pripravila premično razstavo za promocijo zgodovinskega pomena slovenskega narodnoosvobodilnega boja, ki bo na razpolago vsem lokalnim združenjem zveze borcev v Sloveniji. V organizaciji ZB za vrednote NOB Novo mesto in Knjižnice Mirana Jarca je bila razstava od 21. marca do 3. aprila 2023 na ogled tudi v prireditvenem atriju Knjižnice Mirana Jarca Novo mesto.

Razstavo je odprl avtor razstave, zgodovinar dr. Martin Premk, ki je v nagovoru povedal, da se zgodovina druge svetovne vojne še vedno izrablja za politične namene. So določene politične sile ali politiki, ki tragedije iz preteklosti izrabljajo za širjenje sovraštva med ljudmi, dovzetnimi za laži o drugi svetovni vojni.

»Ljudje so se potem pripravljali skregati, celo stepsti med sabo zaradi tega, ker slišijo, kaj se je dogajalo med drugo svetovno vojno. Ko pa jih potem vprašaš, naj povedo vsaj osnovna dejstva, kdo je bil med drugo svetovno vojno na kateri strani, koliko je bilo enih in drugih in kdo so bili poveljniki, tega pa ljudje že ne vedo več,« je nadaljeval dr. Premk.

Razstava na kratko predstavlja najpomembnejše dogodke med letoma 1941 in 1945; slovensko partizansko vojsko in OF ter belo gardo in slovensko domobranstvo predstavi s številkami in dejstvi, številne fotografije iz NOB (hrani jih Muzej novejšje zgodovine) pa še niso bile objavljene.

»Upam, da bo razstava, ki potuje po Sloveniji, predvsem mlade in tudi vse ostale seznanila z osnovnimi dejstvi druge svetovne vojne in vsaj malo presekala vse sovražnosti, ki se širijo in so povezane z njeno zlorabo. So zadeve, ki nam iz zgodovine niso všeč in na njih se lahko učimo, da jih ne ponavljamo. Če pa komu kaj ni všeč, tega ne sme izbrisati ali spreminjati, češ da to ni bilo tako, kot je bilo, ker njemu ni všeč. Namen razstave je, da ne spreobračamo resnice in s to razstavo želimo to tudi jasno povedati. Samo partizani kot narodnoosvobodilna vojska, ki se je borila proti okupatorju, je bila mednarodno priznana zavezniška vojska. Vse ostale strani pri nas so bile del fašističnih in nacističnih sil. Bela garda je bila del italijanske vojske, kot so bili domobranci del nemške vojske in SS,« je povedal dr. Premk in zaključil z mislijo, »da se resnice o drugi svetovni vojni ne bi smelo izkoriščati za širjenje sovraštva in upam, da bo vsaka taka razstava pripomogla k temu, da se bo to sovraštvo med ljudmi enkrat prenehalo«.

Odprtje razstave v KMJ

Avtor razstave s članoma spominske Novomeške partizanske čete

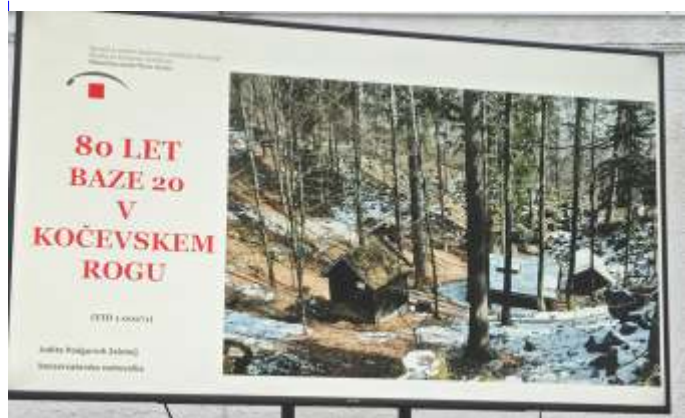
Združenje borcev za vrednote NOB Novo mesto je vsem ravnateljem osnovnih in srednjih šol v Mestni občini Novo mesto poslalo vabilo na ogled razstave, ki je bila za javnost odprta v prireditvenem atriju Knjižnice Mirana Jarca od 21. marca do 3. aprila

2023. V kulturnem programu sta sodelovali recitatorki Terezija Potočar Korošec ter Luna Goršek iz 8. razreda OŠ Center in Anja Janežič iz 9. razreda OŠ Dolenjske Toplice.

Darko Pucelj

Fotografije: arhiv združenja

80 let nekdanje »prestonice« uporniške Slovenije – Baze 20

Baza 20

Predavanje je napolnilo prireditveni prostor KMJ

ZB za vrednote NOB Novo mesto in KO ZB NOB Drska sta v sredo, 5. aprila 2023, v Knjižnici Mirana Jarca Novo mesto pripravila predavanje ob skorajšnji 80. obletnici postavitve prvega objekta v sklopu znamenitega sedeža uporniškega partizanskega gibanja Baza 20. Prof. zgodovine Judita Podgornik Zaletelj, konservatorska svetovalka ZVKDS iz Novega mesta, je v predavanju predstavila postavitev prve barake na Bazi 20, ki je stala v veliki skriti vrtači nad Červanovo cesto v Kočevskem rogu. Vanjo se je 17. aprila 1943 vselila prva skupina članov političnega vodstva narodnoosvobodilnega gibanja.

Naselje lesenih barak se je širilo in tako je bilo do poletja 1944 zgrajenih kar 27 objektov. Poleg članov Vrhovnega plenuma OF in Centralnega komiteja KP so na Bazi 20 vsaj občasno bivali tudi

člani AVNOJ-a, predstavniki zavezniških sil, številni umetniki in znanstveniki. Skrito naselje sredi roških gozdov je bilo med aprilom 1943 in decembrom 1944 središče odporniškega gibanja in, lahko rečemo, tudi glavno mesto uporniške Slovenije.

Že nekaj let po končani vojni je prišlo do idej o ohranjanju Baze 20 in v ta namen so bila pripravljena prva navodila o zavarovanju in ohranjanju kompleksa barak na Bazi 20. V 70-ih letih 20. stoletja je bil zgrajen Lukov dom, ki še danes služi kot recepcija; prav tako je bila zgrajena asfaltirana cesta. Strokovne službe (muzeji, Zavod za varstvo kulturne dediščine) so v sodelovanju s takratnimi gozdarskimi institucijami poskrbeli, da so se objekti ohranili. Danes za vzdrževanje objektov skrbi družba Slovenski državni gozdovi,

za vsebinski del pa Dolenjski muzej.

Želja ZZB za vrednote NOB Slovenije je, da bi se pomen Kočevskega roga v času NOB (Baza 20, bunker 44, partizanske bolnišnice, partizanska grobišča, partizanske delavnice idr.) trajnostno uredil tako na področju vzdrževanja objektov kot učinkovitega predstavljanja Baze 20 domači in tuji javnosti. V ta namen je sestavila delovno skupino, v katero so povabljeni strokovnjaki s področja varovanja kulturne dediščine, muzejske dejavnosti in predstavniki pristojne lokalne

skupnosti. Cilj delovne skupine je pripraviti pobudo, s katero bi pristojno ministrstvo pozvalo k ustanovitvi ustrezne samostojne organizacijske oblike (krajinski park ali javni zavod), ki bi prevzela odgovornost za vzdrževanje – upravljanje z objekti in njihovo promocijo, za kar bi bili zagotovljeni finančni viri. Eden od pomembnih ciljev je tudi, da se pridobi evropski znak kulturne dediščine EHL (European heritage label) za Bazo 20.

Zapisala: Luka Hrovat in Borut Likar

Fotografije: Zdravko Damjanovič

DOGODKI

Slovesnost v spomin na Zoro Rupena - Katjo

Nasproti glavnega vhoda v Osnovno šolo Center v Novem mestu (prej Osnovna šola Katje Rupena) je postavljen doprtni kip učiteljice in partizanske aktivistke Zore Rupena, s partizanskim imenom Katja. V spomin na 22. januar, ko se je leta 1920 v Mirni Peči rodila Katja, je KO ZB NOB Ločna - Mačkovec na tem mestu organizirala prvo slovesnost.

Slovesnost pri kipu partizanke Katje Rupena

Mitja Gros, predsednik krajevne organizacije, je predstavil svetel lik Katje, ki je lahko danes mladim za vzgled, kako pomembno je skupno korist postaviti pred obdobje osebnega okoriščanja, karierizma in materialnih dobrin. Po končanju meščanske šole v Novem mestu je v Prokuplju (Republika Srbija) maturirala na gospodarskem učiteljsku, edini tovrstni šoli v nekdanji Kraljevini

Osnovna šola Center se je pred osamosvojitvijo imenovala Osnovna šola Katje Rupena.

Jugoslaviji. Bila je odlična učenka in po maturi se je leta 1940 kot učiteljica zaposlila v Mali Nedelji v Prlekiji, kjer je vodila potujoči gospodinjski tečaj. Zaradi svoje preprostosti, tovarištva, dela, vedrosti in humorja je bila pri sodelavcih zelo priljubljena. Vseskozi je bila aktivna na kulturnem področju, v društvu kmečkih fantov in deklet, pri Sokolu, v kulturnem društvu, nastopala je ob spremljavi kitare, pela v pevskega zboru in igrala v dramski skupini.

Ob začetku 2. svetovne vojne na tleh nekdanje Jugoslavije se je aprila 1941 iz Prlekije vrnila v domačo Mirno Peč. Tu je takoj začela aktivno sodelovati v osvobodilnem gibanju in junija 1942 odšla k partizanom, kjer je bila politična delavka v podokrožju Trebelno. Spomladi 1943 je bila poslana na Primorsko, kjer je postala sekretarka Slovenske protifašistične ženske zveze (SPŽZ) za Slovensko primorje, članica Pokrajinskega odbora OF in bila prva urednica lista primorskih žena »Slovenke«. Na Zboru odposlancev slovenskega naroda v Kočevju oktobra 1943 je bila izvoljena za članico Slovenskega narodnoosvobodilnega sveta. Spomladi 1944 je postala članica sekretariata PK SKOJ za Slovenijo. Odšla je na II. kongres Združene antifašistične mladine Jugoslavije od 2. do 4. maja 1944 v Drvarju, ostala tam v višji partijski šoli, doživela desant na Drvar in se poleti 1944 vrnila v Slovenijo. Nato je odšla na Štajersko.

Katja je padla na pragu svobode 27. februarja 1945 pri Sv. Antonu, stara komaj petindvajset let, zadeta v srce prav blizu vasi, kjer je pred vojno službovala in kjer so jo tudi pokopali. Po vojni so jo mladinci prekopali in prenesli na pokopališče v Ormož, naslednje leto pa jo je mati prepeljala v Mirno Peč na tamkajšnje pokopališče. Po smrti ni bila pozabljena. Po njej so se v Tomažu pri Ormožu

imenovali lovska družina, zadruha in pionirski odred, po njej se je imenoval tudi pionirski odred v Osnovni šoli Ivana Cankarja v Mariboru; imela je spominski prostor v muzeju v Novi Gorici. Po njej se je v Novem mestu poimenovala osnovna šola, njeno ime pa je nosilo tudi kulturno umetniško društvo v slovenski Gorici.

David Matjašič, učenec šole, je Katjo opisal kot osebo, močno navezano na mamo, ki je moč črpala iz iskrene in neomajne vere v svobodo in lepšo prihodnost, hrepenenja po ljubezni, varnosti in družini. Svobodo v najširšem pomenu besede je že čutila in se z vsem srcem optimistično, idealistično, nekoliko romantično usmerjala v novo obdobje življenja in novo obdobje v življenju naroda.

Današnja Osnovna šola Center v Novem mestu se je po njej imenovala med letoma 1961 in 1992. Katjini sorodniki so leta 1985 šoli darovali doprski kip, ki je delo kiparja Stojana Batiča. Ob preimenovanju šole so hoteli odstraniti tudi kip, vendar je takratni ravnatelj Franc Nahtigal dosegel, da je ostal na mestu, kjer stoji še danes. So šolo leta 1992 preimenovali samo zato, ker je bila Katja partizanka in ker ni bila doma iz Novega mesta? Nekdanji učenci še danes s ponosom povejo, da so hodili na Katjo, spomin nanjo in na šolo z njenim imenom pa bo v njihovih mislih živel še naprej.

K doprskemu kipu Katje sta ikebano položila ravnateljica OŠ Center Marta Pavlin in mag. Dušan Černe, predsednik ZB za vrednote NOB Novo mesto. Ob prisotnosti praporščakov ter članov Dolenjskega spominskega partizanskega odreda sta v kratkem kulturnem programu nastopili še učenki Iza Zupančič in Iva Šinkovec. Slovesnost bo po besedah Mitje Grosa postala tradicionalna.

(D. P.; foto: Boris Petančič)

Osnovna šola Center je leta 2020 v okviru projekta Rastoča knjiga izdala monografijo Zora Rupena - Katja. V njej so predstavili partizankino življenjsko pot ter pričevanja o njej, pa tudi rezultate raziskovalne naloge o tem, kako je živ spomin na partizanko, po kateri se je šola imenovala polna tri desetletja. Knjigo si lahko izposodite v knjižnici ZB za vrednote NOB Novo mesto na Rozmanovi 10.

Z Liriko upora že drugič v Kajuhovo leto

Vlada Republike Slovenije je letošnje leto razglasila za Kajuhovo mesto in s tem skušala popraviti »spodrseljaj« prejšnje vlade, ki je prezrla 100-letnico rojstva velikega pesnika upora. Tako se je zgodilo, da je Karla Destovnika - Kajuha doletela čast, ki doslej ni pripadla še nobenemu pesniku: njegovo leto praznujemo dve leti zapored. ZB za vrednote NOB Novo mesto se velikemu pesniku upora tradicionalno pokloni s prireditvijo Lirika upora.

Če se je pred letom dni, ob 5. večeru partizanske lirike, na trenutke zdelo, da prireditev na stopnišču spominske lože padlih, talcev, pogrešanih in narodnih herojev pri Študijski knjižnici Novo mesto poteka v ilegali – začuda je zmanjkalo elektrike –, je bilo letos povsem drugače. Obiskovalcev je bilo v torek več, blizu sto, nastopajoči so blesteli v razsvetljavi zanimivo oblikovane dvorane, vse pa je z odra ob prihodu pozdravil lep portret Karla Destovnika Kajuha, ki sta mu družbo delala dva praporščaka. Del scenografije so bili letos tudi nastopajoči, ki so bili posedeni na odru od najmlajšega četrtošolca do sivolasega pesnika.

Zbrane je nagovoril Dušan Černe, predsednik Združenja borcev za vrednote NOB Novo mesto. Ni dolgovezil, pač pa zanimivo nanizal nekaj zanimivih podatkov in značilnosti partizanske lirike: da je nastajala na partizanskih pohodih, po težkih bitkah, v taboriščih, zaporih, ilegali,

zakloniščih, na osvobojenem ozemlju, kjer so te pesmi borcem in prebivalcem na mitingih vzneseno recitirali kar pesniki sami. Pisali so domovinske, narodne in revolucionarne pa tudi razpoloženske in ljubezenske pesmi. Černe je uvodni nagovor zaključil s poklonom Jožetu Pečniku, idejnemu očetu novomeških večerov lirike upora, nato pa besedo prepustil recitatorjem. Maša Berger, Heda Kastelic, Lojze Podobnik, Silva Kužnik, Eva Podboj, Terezija Potočar Korošec, Urban Gorenc Dokl, Domen Vidic, Luna Goršek, Srečko Vovko in Robert Šupe so svojo nalogo dobro opravili, prav tako harmonikar Peter Moravec s kulturno Hej brigade.

Prireditev 6. večer lirike upora, ki jo je spretno povezovala Klavdija Kotar, se je zaključila v knjižnični čitalnici, kjer so se številni udeleženci še kakšno uro in pol po imenitnem literarnem večeru zadržali ob topli belokranjski pogači, ki ji je delal družbo cviček. (J.P.)

Lirika upora

Javorovica 1944–2023: poklon padlim borcem IV. bataljona Cankarjeve brigade

V soboto, 18. marca, je ZB za vrednote NOB Šentjernej pripravila tradicionalno komemoracijo in spominsko slovesnost ob 79. obletnici tragičnega boja IV. bataljona Cankarjeve brigade na Javorovici, v katerem je življenje izgubilo 113 bork in borcev.

Na prireditvi je bila slavnostna govornica ministrica Republike Slovenije za zunanje in evropske zadeve Tanja Fajon, udeležencem pa so spregovorili še predsednik ZB za vrednote NOB Šentjernej Matjaž Zagorc, župan občine Šentjernej Jože Simončič, predsednik Skupnosti borcev brigade Ivana Cankarja Boris Hren in Marijan Križman, predsednik ZZB za vrednote NOB Slovenije.

Slovesnost je bila še posebej čustveno obarvana, saj prvič med obiskovalci ni bilo treh legendarnih udeležencev NOB: zadnje še živeče preživele borke, sodelujoče v bitki na Javorovici, Malči Jakše - Miše, domačina Stanka Kušljana in generala Lada Kocijana, ki so nas vsi zapustili v zadnjem letu. Spominu na vse tri borce je bila na prireditvi

izkazana še posebna pozornost, saj je bil del programa namenjen prav njim in njihovi vlogi v NOB ter poveljstvu družbenemu delovanju.

Člani ZB za vrednote NOB Novo mesto so se tudi letos v velikem številu odzvali na vabilo organizatorjev in se udeležili spominske slovesnosti. Mnogi so se pripeljali na prireditev z lastnim prevozom, skupina pohodnikov se je pod vodstvom članov KO ZB za vrednote NOB Žabja vas na Javorovico odpravila peš iz Pleterja, v organizaciji novomeškega združenja pa je z dvema avtobusoma v vasico na Gorjancih prispelo 76 udeležencev, ki so se poklonili spominu padlim partizanom na Javorovici.

V imenu ZB za vrednote NOB Novo mesto sta cvetje k spomeniku padlim borcem Cankarjeve brigade položila predsednik ZB za vrednote NOB Novo mesto Dušan Černe in Peter Moravec, predsednik KO ZB za vrednote NOB Gabrje, med ostalimi nastopajočimi v programu pa je sodelovala tudi recitatorka Terezija Potočar Korošec, članica novomeškega ZB za vrednote NOB. (D. Č.)

Na Javorovici so se posebej poklonili tudi lani preminulim borcem Cankarjeve brigade. (Foto: Ladislav Zupančič)

Zakaj herojska dejanja tonejo v pozabo?

Na slovesnosti v spomin na borce Cankarjeve brigade in njihovega komandanta Alojza Dragana je slavnostna govornica dr. Ljubica Jelušič opozorila na pomen ohranjanja vrednot NOB.

V soboto, 15. aprila 2023, sta KO ZB NOB Stopiče in ZB NOB Novo mesto organizirala tradicionalno slovesnost v spomin na legendarnega komandanta Cankarjeve brigade Alojza Dragana, domačina z Dolža, ki je kot kasnejši načelnik štaba XV. divizije, v sestavi katere je bila tudi Cankarjeva brigada, padel v Suhi krajini na pragu svobode, 16. 4. 1945, ko je v boju nesebično pomagal borcem Cankarjeve brigade. Hkrati je spominska slovesnost posvečena tudi borcem 5. slovenske narodnoosvobodilne udarne brigade Ivana Cankarja, ki so žrtvovali svoje življenje med boji v okolici Dolža pod Gorjanci.

Vse prisotne je na začetku prireditve pozdravil predsednik KO ZB NOB Zoran Župevec, nato pa je uvodna beseda pripadla Borisu Hrenu, podpredsedniku Skupnosti borcev Cankarjeve brigade. Hren je v svojem govoru izpostavil nespreejemljivost poskusov spreminjanja zgodovinskih dejstev, še posebej neutemeljeno opravičevanje in zagovarjanje narodnih izdajalcev, ki so pod raznimi nazivi (vaške straže, belogardisti, domobranci, črna roka) zvesto služili kot pomožne vojaško-policijske enote italijanskemu in

nemškemu okupatorju. Sprava, o kateri podporniki nekdanje kolaboracije toliko govorijo, ne sme biti namenjena temu, da se izenačita partizanski boj in sodelovanje z okupatorjem, pri čemer še do danes domači organizatorji protipartizanskega boja, z rimokatoliško cerkvijo v Ljubljanski nadškofiji na čelu, niso pripravljeni priznati svoje zmotne in se opravičiti za vse gorje ter zločine, ki so jih povzročili svojemu narodu, je dodal Hren.

Slavnostna govornica je bila dr. Ljubica Jelušič, podpredsednica ZZB NOB Slovenije in nekdanja ministrica za obrambo R Slovenije. V svojem nastopu je opisala življenjsko in partizansko pot komandanta Dragana ter obseg delovanja in bojev Cankarjeve brigade – od Gorjancev do krimskega višavja in Vrhnik, do Save in Koroške. Izrazila je zaskrbljenost nad tem, da se kljub Draganovi prehojeni poti od poveljnika bataljona do komandanta brigade in načelnika štaba divizije, njegovemu velikem smislu za partizansko taktiko in osebnemu pogumu ter dejstvu, da je prav pod njegovim poveljstvom brigadi pripadel naziv udarna, nanj spomnimo le v njegovi rojstni vasi, na Dolžu, drugje njegovega imena pa skoraj ni zaslediti. Celo na svetovnem spletu, kjer danes mlada generacija išče in pridobiva vse mogoče informacije, je zapis o Alojzu Draganu zelo težko najti: omenjen je le na seznamu komandantov Cankarjeve brigade. Ničesar ni mogoče izvedeti o njegovem življenju, o vrednotah, njegovem izjemnem čutu za soborce, o dolгих mesecih njegovega poveljevanja, o njegovih ranah, ki jih je zdravil kar na fronti. Koliko je še takšnih borcev, katerih herojskih dejanj se spominjajo samo še njihovi domači? Žal so mnoge osebnosti, katerih imena so vklesana le še na krajevnih spominskih

Polaganje cvetja pri spomeniku NOB v Dolžu.

ploščah, za širše skupine mladih ljudi pozabljene. In to vzbuja skrb.

V nadaljevanju je dr. Jelušičeva spomnila in opisala začudenje ter nerazumevanje primorskih partizanov, ki so se po letu 1943 prihajali boriti tudi na Dolenjsko, ob spoznanju, da tukaj obstajajo narodni izdajalci, ki so se vojaško organizirali za boj proti lastnemu narodu in mu – v službi okupatorja – povzročili toliko gorja.

Ob koncu se je slavnostna govornica dotaknila tudi poskusov spreminjanja in popravljanja zgodovine. Kaj je bilo pravično in moralno, ko se je začela vojna? Bežati, se ukloniti okupatorju ali se mu zoperstaviti? Ali se celo oklepati okupatorja zaradi ideološkega nasprotovanja svojim bratom? Srečujemo se z vprašanji, kaj so bila dejstva in kaj je človeški spomin zamolčal, prikril, pozabil ali celo na novo oblikoval? Da bi tisti, ki so žrtvovali svoje

življenje za svobodo, utonili v pozabo in da bi oni drugi, ki so srdito napadali partizansko stran, napredovali v borbo za domovino. Zato je treba posebno pozornost nameniti spomenikom in spominskim dnevom, ki nas opominjajo, koliko vaščanov je nekoč padlo v smrt, ne da bi vedeli, kakšna bo svoboda in kakšni bomo mi, skrbniki njihovega spomina.

V programu, ki ga je povezoval Aleš Kirn - Aki, so sodelovali praporščaki ZB za vrednote NOB Novo mesto, pripadniki 1. spominskega dolenjskega partizanskega bataljona, častna straža Slovenske vojske, mladinski pevski zbor OŠ Stopiče pod mentorstvom Alenke Gazvoda, član Mestne godbe Novo mesto Leon Župevec in recitatorke Ajda Hočevar, Neža Hočevar Brulc, Vita Janežič, Eva Recelj ter Žana Turk.

Zapisal: Dušan Černe

Fotografije: Ladislav Zupančič

Slovesno ob dnevu upora proti okupatorju

Proslava ob dnevu upora v Dolenjskih Toplicah

26. aprila smo se zbrali v Kulturnem centru, da se spomnimo in počastimo spomin na ustanovitev OF, ki je bila ustanovljena v hiši Josipa Vidmarja v noči

Nastop pevskega zbora v Dolenjskih Toplicah

z 26. na 27. april 1941. Proslavo je začel MePZ Dolenjske Toplice s himno in partizanskimi pesmimi. Slavnostni govornik na prireditvi, ki sta jo organizirali domača občina in OO ZB za vrednote NOB Dolenjske Toplice, je bil magister Dušan Černe. V svojem zanimivem, izčrpnem govoru je orisal zmagovito pot partizanskega boja od začetka in vzrokov upora do zmage. Naj navedem nekaj misli iz tega govora.

Okupatorji na slovenskem ozemlju so imeli v dolgoročnem načrtu uničiti slovenski narod kot etnično skupnost in uskladiti narodne meje z novimi državnimi mejami. Niso ostali samo pri svojih načrtih, svoje namere so dejansko izvajali kruto in neizprosno. Kot je dejal Josip Vidmar, je šlo za to, da Slovenci izginemo. V svojem govoru je magister Černe nanizal nekatere dogodke in

datume, zakaj se je slovenski narod odločil za upor. Dr. Marko Natlačen je šel k predstavnikom nemškega okupatorja v Celje z idejo, da dobi Slovenija mesto suverene države pod nemškim protektoratom, a so Nemci njegov predlog zavrnil. Ker pri Nemcih niso bili uspešni, so se obrnili k Italijanom. Ljubljanski škof Rožman je 29. aprila 1941 visokemu fašističnemu komisarju izrazil lojalnost, Mussoliniju pa poslal zahvalno pismo. Del slovenske politike, ki se je odločila za kolaboracijo, pa je 8. junija 1941, obiskala Mussolinija. Danes želijo zagovorniki kolaboracije sodelovanje z okupatorjem opravičiti kot posledico in odgovor na partizanski boj in celo nasilje, a jih je treba vprašati, kje je bilo zaslediti partizanske akcije v aprilu in maju 1941. Katoličani v OF so večkrat poskušali pregovoriti škofa Rožmana, naj sprevidi, da je slovenski narod ogrožen. Niso uspeli. Prav tako vodstvo slovenskega katoliškega tabora ni upoštevalo, da je Vatikan 22. junija 1941 odločno zavračal kakršnokoli križarsko vojno proti komunizmu. In ne nazadnje je vodstvo Slovenske ljudske stranke povsem ignoriralo kralja Petra II., ki je 12. septembra 1944 ukazal, da se morajo vse oborožene sile na ozemlju Jugoslavije, ki priznavajo jugoslovansko vlado, pridružiti NOB. OF je šla v svojem razvoju skozi več različnih stopenj razvoja. S svojim programom in pripravljenostjo je uspela pritegniti večji del Slovencev. Njena organizacijska struktura je imela zelo razvejano mrežo različnih dejavnosti od ilegalnih bolnišnic, tiskarn, kurirskih postojank, delavnic, časopisov, radia, gledališča in celo znanstvenega inštituta. OF je bila najvidnejši izraz posebnega razvoja osvobodilnega boja na slovenskih tleh. Dilema o NOB ali revoluciji je popolnoma odveč. Bila je oboje. OF je v boju proti okupatorju in njihovim sodelavcem prizadevala graditi tudi novo, ljudsko oblast in slovensko državnost v okviru nove Jugoslavije. Okupator je na pojav in bojne akcije partizanskih enot odgovoril z brezobzirnim nasiljem in vojaškimi akcijami, katerih namen je bila popolna zadušitev upora.

Že konec leta 1943 je bila slovenska partizanska vojska usposobljena za večje operacije, a je do svoje ukinitve obdržala značaj teritorialne vojske.

Februarja 1944 je v svet dokončno prodrla resnica, kdo se v Sloveniji dejansko bori proti nacifašizmu. Dobila je status zavezniške vojske.

Zadnjih, najmanj 30 let smo priča spreminjanju meja v Evropi s silo in vojnami. Države, ki imajo zgodovinsko zakoreninjene in trenutno potuhnjene konfliktno odnose, predvsem s svojimi sosedi, so dandanes postavljene v negotov položaj; tudi Slovenija. Ponovno se vzdiguje in krepi nacizem in fašizem. Oder za ponovitev zgodovine je lahko hitro pripravljen, saj domači zagovorniki kolaboracije s svojimi poskusi spreminjajo zgodovinska dejstva, na novo pišejo zgodovinsko resnico in zanikajo partizanski boj za svobodo. In vsi ti poraženci in nasledniki le čakajo ugoden trenutek in razmere, da bi izpolnili svoje zgodovinsko poslanstvo.

Upajmo in potrudimo se, da bomo z vsemi silami, predvsem pa z razumom to preprečili. A kot se je v zgodovini to že nešteto izkazalo, je prihodnost negotova in nepredvidljiva. Zato moramo ohranjati spomin na vrednote in izkušnje upornišva ter boja za svobodo in jih obvezno prenašati na mlajše generacije. Le tako bomo zagotovili, da bo naš narod tudi v primeru najtežjih preizkušenj obstal ter imel prihodnost, tako kot že nekajkrat v zgodovini, je zaključil svoj govor magister Dušan Černe.

Po slavnostnem govoru je sledil program letošnje proslave pod naslovom Toplice so gorele. Skozi program se je obudil s pomočjo zapisov domačinov tisti 20. julij pred osemdesetimi leti, ko so Italijani zažgali Šobarjevo, Strniševo in občinsko hišo. Prizor so odigrali učenci topliške šole in članica Veselega teatra. Kot je zapisala Slavka Kersnik v knjigi Topliški dnevnik, se je tisti usodni dan končal z umikom Italijanov iz Toplic in prihodom partizanov v Toplice, ki so še tisti večer pripravili partizanski miting v Zdravilišču. Tudi naša proslava se je končala s partizanskim mitingom, z recitacijami in petjem ob spremljavi harmonike in kitare. Program sva sestavila Helena Miša Kulovec in Primož Primec, vodila pa ga je Barbara Barbič. Sledilo je družabno srečanje s sladicami, ki so jih pripravile članice Podeželskih žena, in z domačo kapljico topliških vinogradnikov.

Helena Miša Kulovec

Pohod »Novo mesto v žici«

Novomeške krajevne organizacije Zveze borcev za vrednote NOB Novo mesto so ob dnevu upora proti okupatorju in dnevu Osvobodilne fronte tudi letos organizirale pohod »Novo mesto v žici«, ki je namenjen rekreaciji in spominu na čas NOB med letoma 1941 in 1945, ko je bilo Novo mesto obdano s številnimi bunkerji in kilometri bodeče žice. Številne pohodnike, ki so se zbrali na Drski, v Ločni in v Žabji vasi, so spremljali praporščaki in člani spominske Novomeške partizanske čete, člani veteranskih organizacij in vsi, ki nosijo v srcu vrednote narodnoosvobodilnega boja. Pohod je na posameznih točkah Novega mesta, s polaganjem venca v spominski loži pri Knjižnici Mirana Jarca in cvetja pred spomenikom na Glavnem trgu, požel veliko pozornosti in tudi odobravanja. Pohodniki so pot zaključili na Pumpnci, kjer je bila osrednja prireditev ZB NOB Novo mesto, posvečena prazniku. (D.P.)

Pohod Novo mesto v žici

Pohodniki so napolnili Glavni trg.

Vesel sem, da govorim po slovensko ...

Novo mesto, 27. 4. 2023 – V mozaik letošnjih pohodov in proslav ob dnevu upora proti okupatorju je svoj kamenček vložilo tudi Združenje borcev za vrednote NOB Novo mesto. Tudi tokrat niso manjkali praporščaki in člani Novomeške čete, člani veteranskih organizacij in vsi, ki nosijo v srcu vrednote narodnoosvobodilnega boja. Tako je osrednja občinska prireditev ob dnevu upora proti okupatorju in ob zaključku tradicionalnega pohoda Novo mesto v žici znova lepo uspela.

S proslavo so člani – potem ko so v naklonjenem vremenu in dobre volje opravili tradicionalni pohod – znova dokazali, kako je zlasti v tem času treba opozarjati na dejstva, da se v Evropi krepijo mračnijaške sile, ki so pred desetletji imele ob domačih privržencih cilj pokoriti slovensko zemljo.

Proslava na tako imenovani Pumpnci je v imenitni režiji Jožice Jožef Beg dodobra ogrela dlani številnih udeležencev. Prijetno jo je povezovala študentka Maša Berger. Pred kulturnim programom je zbranim letošnji pohod predstavil Luka Hrovat in z izjavo »Vesel sem, da lahko danes tu pred vami svoboden in v slovenskem jeziku povem nekaj besed« požel topel aplavz. Zbrani so z zanimanjem prisluhnili slavnostnemu govorniku, komandantu spominske Novomeške partizanske čete Ivanu Petančiču - Iču, ki je obudil spomine na usodne dni, se poklonil partizanskemu boju in zažugal mračnim silam, ki se, kot je poudaril, oglašajo po vsej Evropi.

V kulturnem programu so sodelovale dobre recitatorke Silva Kužnik, Heda Kastelic in Terezija

Korošec Potočar, ubrana pevka skupina Kronce in neutrudni harmonikar Peter Moravec, ki je znova navdušil s Hej brigade. (J.P.)

*Zaključek pohoda in osrednja proslava
ZB NOB Novo mesto na Pumpnci*

9. maj – še vedno dan zmage nad nacifašizmom

Veliki plakati ob dnevu zmage

Tudi letos smo se v ZB za vrednote NOB Novo mesto odločili, da v počastitev 9. maja – dneva zmage ob cestah v novomeški občini in v Dolenjskih Toplicah naročimo objavo velikih plakatov s fotografijo prihoda partizanov v Ljubljano 9. maja 1945 in simbolno rdečo zvezdo. Z akcijo želimo ohraniti in počastiti spomin na dan, ko je prišla svoboda, in na vse tiste, ki so nam jo priborili, pa tudi vzpodbuditi vprašanja ter radovednost, predvsem mlajših generacij, o tem, kaj se je dogajalo v letih 1941–1945.

Veseli smo, da so nam se letos v akciji pridružili tudi tovariši iz ZB NOB Straža in Trebnje, tako da so plakati na ogled tudi v občinah Straža, Trebnje,

Plakat v Ločni

Mokronog - Trebelno, Mirna in Šentrupert. Upajmo, da bo tovrstna praksa v nekaj letih prisotna še po več krajih in občinah v Sloveniji, da bo postala vseslovenska. (D.Č.)

Dr. Premk: »Na temeljih NOB so bili postavljeni temelji današnje samostojne Slovenije.«

9. maj obeležujemo kot dan zmage nad nacizmom in fašizmom, saj se je na ta dan s kapitulacijo Nemčije končala 2. svetovna vojna v Evropi. Ob tej priložnosti se spomnimo tudi vseh padlih, ki so sodelovali v boju za svobodo. 2200 padlim in

umrlim brcem, aktivistom NOB in civilnim žrtvam italijanskih in nemških okupatorjev ter domačih izdajalcev so se 6. maja poklonili udeleženci slovesnosti pri spomeniku NOB na Cvibljju.

Po pozdravnem nagovoru župana občine

Žužemberk Jožeta Papeža je prisotne nagovoril poslanec državnega zbora, član predsedstva Zveze združenj borcev za vrednote NOB Slovenije in zgodovinar dr. Martin Premk. Ta je v uvodu povedal, da so se na tleh današnje Slovenije v slovenskih partizanskih enotah borili tudi pripadniki iz več kot 20 držav iz Evrope in ostalih delov sveta. Slovencem je bila poleg Judov namenjena najslabša usoda, ki nas je čakala pod okupacijo, saj so nas okupatorji obsodili na smrt in na izginotje. Sledil je upor; Osvobodilna fronta je povezala ter združila Slovence v boju proti okupatorju. V Osvobodilno fronto so bili sprejeti vsi, ki so kot temeljno točko upora sprejeli neizprosni boj proti okupatorju.

Med bojem proti okupatorju je začela Osvobodilna fronta postavljati tudi temelje današnje države in na teh temeljih se je leta 1991 Slovenija tudi lahko osamosvojila. Pred 2. svetovno vojno je bila Slovenija del kraljevine SHS in nikoli nismo imeli samostojne države. Bili smo banovina, nismo bili priznani kot celoten narod in obravnavani smo bili kot pleme. Leta 1945 je bila ustanovljena Ljudska republika Slovenija in 5. maja 1945 je bila postavljena tudi vlada Ljudske republike Slovenije. Že leta 1941 je začela proti okupatorju delovati gverilska ali partizanska vojska, ki je sčasoma prerasla v organizirano vojsko. Nastajale so prve čete, ki so prerasle v bataljone, brigade, divizije in te v 7. in 9. korpus. V okviru jugoslovanske partizanske vojske so bili slovenski partizani decembra 1943 priznani kot mednarodna zavezniška vojska, ki se pod vodstvom Sovjetske zveze, Združenih držav Amerike in Velike Britanije skupaj z ostalimi narodi bori proti nacizmu in fašizmu.

Jugoslovansko in s tem tudi slovensko partizansko vojsko je septembra 1944 kot svojo legalno vojsko priznala vlada Kraljevine Jugoslavije. Slovenci smo svojo domovino osvobodili sami v okviru slovenske in jugoslovanske partizanske vojske in potrebne so bile ogromne žrtve, da smo dočakali svobodo. Življenje je izgubilo okoli 100.000 Slovenk in Slovencev, kar nas glede na število prebivalcev uvršča med države, v katerih je 2. svetovna vojna terjala največ žrtev.

Pogledov na dogajanje med 2. svetovno vojno je lahko več, resnica je samo ena. Zgodovina naj bi bila naša učiteljica, žal pa smo se do sedaj naučili

samo to, da se iz nje ničesar ne naučimo. Pri zgodovini ne gre za to, da bi bila nekomu všeč ali ne. Zgodovina je taka, kot je; morala bi biti taka, kot je, in nas učiti, da je ne ponovimo. Žal zgodovino zelo radi žalijo, ponižujejo in jo uporabljajo za širjenje sovraštva prav tisti, ki bi morali biti za zgled pri vodenju družbe, v prvi vrsti so to politiki.

Marsikaj je bilo že slišane o naši zgodovini s strani politikov in njihovih opredeljenosti, ki za naše partizane pravijo, da so bili množični morilci, kot pravijo tudi za plemenite borce organizacije TIGR, da so bili teroristi. Desetletja dolgo onečaščenje naše zgodovine je pripeljalo tudi do tega, da so bili pripadniki naše teritorialne obrambe označeni kot zločinska organizacija. Na svojo zgodovino moramo gledati s spoštovanjem, kot moramo s spoštovanjem gledati tudi na vse soljudi in na vse tiste, ki so dali svoje življenje za našo svobodo. Le tako bomo lahko ohranjali največji človeški vrednoti, kot sta življenje in mir, ter resnico in medsebojno sodelovanje.

Dr. Premk je govor zaključil z verzi Srečka Kosovela, ki po njegovem mnenju najlepše opišejo partizanske vrednote, čeprav so bili zapisani že dosti pred 2. svetovno vojno:

*Silni so oni, ki ne poznajo lastne koristi
in so jim srca odprta kot smehljajoči travniki.
Silni so oni, ki se ne uklonijo, ki se ne zlomijo.
In ti premagajo svet in ne umrejo.*

*Slavnostni govornik na Cviblj
dr. Martin Premk*

K spomeniku so ob častni straži Slovenske vojske, praporščakov in spominske 1. novomeške partizanske čete prisotne delegacije položile cvetje. V kulturnem programu so sodelovali Mešani pevski zbor KUD Dolenjske Toplice, pevka Tina Pezdirec ter recitatorja Vid Čopi in Silva Kužnik, program pa je povezovala Elizabeta Kušljan. Po slovesnosti sta sledila pogostitev in družabno srečanje v organizaciji OO ZB NOB Žužemberk.

*Besedilo: Darko Pucelj
Fotografije: Marko klinec*

Praporščaki in člani spominske čete na Cviblju

Novo mesto: Za Evropo 9. maj ni več dan zmage, je dan Evrope.

Novo mesto je dočakalo začetek 2. svetovne vojne z nemškim letalskim napadom 11. aprila 1941 in bombardiranjem meščanske šole (danes OŠ Center), ki je takrat pogorela, v mesto pa so že naslednji dan vkorakali Nemci. Kraljevino Jugoslavijo je 11. aprila napadla tudi Kraljevina Italija. 3. maja 1941 je italijanska vlada anektirala okupirani del Slovenije pod imenom Ljubljanska pokrajina. Po sporazumu držav trojnega pakta je Novo mesto 23. aprila 1941 zasedla italijanska vojska. Po kapitulaciji Italije 8. septembra 1943 so oblast v Novem mestu prevzeli partizani oziroma komanda Novega mesta, partizanom pa se je pridružilo več kot 1.000 meščanov in prebivalcev iz njegove okolice (mesto je imelo takrat samo 4.000 prebivalcev). Po 42 dneh svobode je Novo mesto 21. oktobra skupaj z domobranci okupirala nacistična Nemčija.

8. maja 1945 je bilo Novo mesto osvobojeno. Po odhodu nemških sil in domobrancev je ostalo mesto prazno in na Glavni trg je na belem konju prijezdil komandir železničarske čete Tone Pavlič, sledili sta mu komanda mesta in črnogorska mladinska brigada.

V spomin na 9. maj, dan zmage nad nacifašizmom, je ZB za vrednote NOB Novo mesto pred spominsko ložo pri Knjižnici Mirana Jarca organiziralo slovesnost, na kateri je predsednik združenja mag. Dušan Černe kot slavnostni govornik predstavil

Praznovanje dneva zmage v Novem mestu se je začelo pred spominsko ložo pri KMJ.

Ob dnevu zmage je bil organiziran voden ogled muzejske zbirke NOB.

zgodovinski potek dogodkov v Novem mestu med letoma 1941 in 1945. Med drugim je poudaril, da niti en partizan, ki je padel na Javorovici, na Osankarici, niti en talec, ki je bil ubit na Urhu, v Begunjah ali Starem piskru, ni kriv za smrt tistih, ki so takoj po vojni kot pripadniki okupatorjev ter domačih izdajalcev končali v Kočevskem rogu in na Teharjah, so pa mnogi od teh, ki so končali v Kočevskem rogu in Teharjah, krivi za smrt mnogih, ki si padli na Javorovici, Osankarici, Urhu, Starem piskru in drugi krajih, kjer so med vojno potekali boji ali usmrčitve.

»Danes Evropa praznuje 9. maj, dan Evrope. Vprašajmo se, zakaj so pred več kot tridesetimi leti preimenovali dan zmage v dan Evrope. Mar se nismo borili in se učili to, da bo Evropa zgrajena na temeljih antinacizma in antifašizma kot odgovor na to, da so se v takratni Evropi Hitlerjevemu noremu načrtu zavladati svetu pridružile Italija, Madžarska, Romunija, Slovaška, Finska, Bolgarija, Vichyjska Francija in Hrvaška, pomagali pa so mu Španija, Portugalska, nevtralna Švedska in Švica, ki so neutrudno poslovale in trgovale z nacistično Nemčijo? Morda ni slučajno in je morda celo interes, da se je 9. maj iz dneva zmage preimenoval v dan

Evrope. Ko pridejo predstavniki teh držav v Slovenijo, povabimo jih na Osankarico, na Sv. Urh, v Frankolovo in naj se poklonijo tem žrtvam. Nacizem in fašizem sta bila leta 1945 poražena, vendar zagotovo ne uničena. Ni italijanskega oficirja, ki bi za svoja zločinska dejanja med drugo svetovno vojno odgovarjal pred sodiščem za vojne zločine v Sloveniji in Jugoslaviji, ki so ju okupirali. Prav tako ne na Madžarskem, na Hrvaškem ... Zato danes praznujmo dan zmage in se spomnimo vseh žrtev, ki so nam priborile svobodo, saj ta ni samoumevna. Te naše vrednote in spomine prenašajmo na mlajše generacije,« so besede, s katerimi je zaključil govor tov. Černe.

Po prireditvi je sledil še voden ogled s kustosinjo Marjeto Bregar po stalni razstavi novejših zgodovine NOB v Dolenjskem muzeju, posvečen 80. letnici rojstva Antona Štampoharja, nekdanjega kustosa Dolenjskega muzeja.

V kulturnem programu so sodelovali pevski zbor Društva upokojencev Metlika, recitatorka Terezija Potočar Korošec, harmonikar Mitja Bukovec, pripadniki spominske Novomeške partizanske čete in praporščaki. Program je povezovala Klavdija Kotar.

*Darko Pucelj
Foto: Marko Klinc*

PARTIZANSKI HUMOR

ANGINA IN ANGELA

Borcu Matjažu je odstopil podplat s čevlja in mrzla jesenska deževnica se mu je neovirano pretakala med prsti.

Začel je kihati kot za stavo, dobil rahlo vročino, v nos pa pravo gorenjsko štirno!

Poslali so ga štabnemu zdravniku medicincu Petru po nekaj aspirinov.

Peter ga je pogledal in dejal:

»Če se ne motim, Matjaž, imaš majhno angino pectoris!«

»Motiš se, tovariš Peter! Ime ji je res Angela Petkovič, majhna pa ni!« se je odrezal Matjaž, aspirine je pa vseeno dobil.

(Hudi časi – vedro čelo, 1976)

Strelsko tekmovanje v počastitev dneva zmage

Združenje borcev za vrednote NOB Novo mesto je dne 10. 5. 2023 ob 10. uri organiziralo strelsko tekmovanje v streljanju z zračno puško in tako počastilo 9. maj – dan zmage. S svojimi ekipami so sodelovale domoljubne, veteranske in invalidske organizacije z Dolenjske, iz Bele krajine in s Posavja: Društvo vojnih invalidov Dolenjske, Posavja in Bele krajine, Območno združenje slovenskih častnikov Novo mesto, Policijsko veteransko društvo SEVER Dolenjska in Bela krajina, Območno združenje zveze veteranov vojne za Slovenijo Dolenjske in ekipa Združenja.

Drugo tekmovanje, ki ga je organiziralo Združenje, je potekalo na strelišču Strejskega društva Gorjanci v Novem mestu. Rezultati za prva mesta so bili zelo tesni. Prvo mesto je s 512 točkami osvojila ekipa Združenja borcev za vrednote NOB Novo mesto. Druga je bila ekipa Območnega združenja slovenskih častnikov Novo mesto s 501 točkami, tretje mesto pa je s 496 točkami osvojilo Policijsko veteransko društvo SEVER Dolenjska in Bela krajina. Ekipo Združenja so sestavljali strelci Milan Rus, Drago Celič in Janez Erpe. Na četrto mesto so se uvrstili strelci Območnega združenja zveze

veteranov vojne za Slovenijo Dolenjska s 487 točkami in na peto mesto Društvo vojnih invalidov Dolenjske, Posavja in Bele krajine s 429 točkami.

Najuspešnejši posameznik je bil Peter Županc iz Policijskega veteranskega društva SEVER Dolenjska in Bela krajina s 173 točkami. Drugi je bil Milan Rus iz Združenja za vrednote NOB Novo mesto s 173 točkami, tretje mesto pa je s 170 točkami osvojil Simon Bobnar iz Območnega združenja slovenskih častnikov Novo mesto. Odlično sta tekmovala še preostala strelca Združenja: Drago Celič je zasedel četrto, Janez Erpe pa peto mesto.

Strejsko tekmovanje je s pozdravnim govorom odprl predsednik Združenja mag. Dušan Černe, ki je pokončanem tekmovanju tudi podelil pokale in medalje trem najboljšim ekipam in strelcem.

Ekipa strelcev Združenja je v prisotnosti ostalih tekmovalcev položila cvetje pri spomeniku NOB na Malem Slatniku, tovariško srečanje pa se je zatem nadaljevalo v prijetnem vzdušju s pogostitvijo v bližnji gostilni Pri Štefanu.

*Besedilo: Bojan Blatnik,
fotografije: Drago Sikošek*

Tudi strelska tekmovanja povezujejo veteranske organizacije.

Polaganje cvetja pri spomeniku NOB v Malem Slatniku

Branka Bukovec, častna občanka Novega mesta, verjame v mlade in v vrednote NOB

Branka Bukovec je članica KO ZB za vrednote NOB Uršna sela, častna občanka MONM 2023, sekretarka Občinske konference Zveze socialistične mladine Slovenije v obdobju 1976–1980, od leta 1993 dejavna v Društvu za razvijanje prostovoljnega dela.

Pogosto rečemo, da svet stoji na mladih. Kako se je v bivši državi izkazovala skrb za osnovnošolsko in srednješolsko oziroma mladino na splošno?

Najprej je treba povedati, da so bile v bivši državi drugačne družbene razmere in politični sistem ter jih je zaradi tega težko primerjati z današnjimi razmerami in na splošno s stanjem v družbi. Mladinska organizacija, ki je bila v tistem obdobju zelo organizirana, je bila politična organizacija, tako kot nekatere druge, ki so skrbele za družben in splošen razvoj v državi. Mladinska organizacija je poskrbela, da so bili mladi organizirani v vseh okoljih, kjer so živeli ali delali. To se mi zdi pomembno v primerjavi z današnjim časom: če gledamo od osnovne celice življenja, kot so dom, naselje, krajevna skupnost kot organizirana enota tudi v tistem obdobju, pa do vrha na nacionalni oz. državni ravni, so bile vse te poti povezane, tako rekoč do zadnjega kotička, kjer je nekdo živel. Pomembno je izpostaviti, da so bili mladi organizirani tam, kjer so živeli, organizirani so bili tam, kjer so hodili v šolo, in organizirani so bili tam, kjer so delali. Tako lahko rečemo, da je bila na treh področjih popolna organiziranost, ki je zagotavljala temelj in garancijo za uspešno organizacijo in izvedbo aktivnosti. To ni primerljivo z današnjim časom, v katerem ni

takšne organiziranosti – tako rekoč do dna. Danes sicer delovanje mladih temelji na prostovoljni osnovi, vendar ni primerljiva s preteklim obdobjem, zaradi česar se mi zdi takšna organiziranost, kot smo jo poznali v preteklosti, prednost, saj se je vsak mlad človek lahko počutil varnega, sprejetega in ni bil nikoli sam. To je razlika med preteklim in današnjim obdobjem, kot jo doživljam osebno in vidim sama ter izhaja iz razmišljanja skozi moje življenje. Takrat smo veliko bolj razvijali kolektivni duh in pripadnost skupnosti, ker so bile vse vrednote tudi skupne vrednote. Če je na primer nekdo imel težavo, smo zanjo vedeli vsi. Nihče ni bil sam. Danes se vse bolj teži k individualizaciji, posamezniku in tistim vrednotam, ki jih neguje ter sprejema posameznik, veliko manj pa k kolektivnemu in, če sem natančnejša, odgovornosti za neko skupnost, v kateri živiš, naj bo večja ali manjša. To so zame osnovne razlike.

Sicer pa je bila mladinska organizacija ena izmed štirih političnih organizacij v takratnem sistemu, povezanih znotraj Socialistične zveze delovnega ljudstva (SZDL), ki je vključevala vse državljane ne glede na versko pripadnost ali svetovnonazorsko prepričanje. Posebno v zadnjem času se to obdobje in sistem večkrat deklarirata kot totalitarni sistem, ki smo ga živeli in preživeli, vendar ga jaz nisem

nikoli doživljala na takšen način. Delala sem na vseh ravneh družbenih organizacij, od najnižje enote naprej, in prepričana sem, da drugače misleči niso bili izključeni. Prav nasprotno, prostor in možnosti so bile za vse. In mladinska organizacija ni bila nikoli sama, tako na ravni občine kot na ravni države, vedno so se aktivnosti med seboj prepletale in pomagale druga drugi; prisotni so bili še Zveza borcev, sindikat, SZDL in Zveza komunistov. Tako smo vedno delali skupaj, pri čemer je imela mladina od pionirske organizacije naprej svoje programe in akcije, ki so kontinuirano potekale skozi celo leto. Tudi za današnje razmere se mi zdi organiziranost zelo pomembna, da ni ad hoc in kampanjskih ali slučajnih aktivnosti, ampak da obstaja neka struktura, ki omogoča uspešno izvedbo programa in porazdelitev odgovornosti vključenim ljudem na vseh ravneh. Seveda to ni mogoče brez usposabljanja oziroma samorastniško. Da je takšen sistem lahko deloval in vzdržal, je bila posebna in velika pozornost namenjena izobraževanju.

Na takšnih temeljih smo šele lahko izvajali vse omenjene aktivnosti, od pionirske do mladinske organizacije. Mladinska organizacija je skrbela, da so se programi izvajali v vseh sredinah, predvsem za zadovoljevanje potreb mladih.

Če govorimo o mladih delavcih v takratnem obdobju, moramo najprej izpostaviti, da sta bila trg dela in zaposlitev v drugačnem sistemu ter drugačnih organizacijah kot danes in naloga mladinske organizacije je bila med drugim tudi ta, da se je borila za pravice mladih delavcev. Lahko rečem, da so bili mladi najprej aktivni in odgovorni državljani ter so šele nato zadovoljevali svoje osebne interese.

V krajevnih skupnostih mladi niso skrbeli samo za mladinske klube, srečanja, zabave in kulturne prireditve, ampak so se tam živeči mladinci, posebej na območjih, ki so bila v primerjavi z današnjim časom infrastrukturno slabo razvita, organizirali, da so za razvoj svojega kraja najprej naredili vse, kar so lahko, tudi z lastnimi rokami. To je bila poleg razvoja prostovoljnega dela tudi njihova odgovornost.

Prav tako sta bili v šolah organizirani šolska skupnost in mladinska organizacija, ki se je nato iz vseh srednjih šol povezovala na ravni občine. Tako

smo imeli vedno »tridomno« sestavo občinske mladinske organizacije, kjer so se iz vseh teh središč lahko posredovali vsi interesi, potrebe, pobude in pripombe.

Za mladino je bil v Socialistični federativni republiki Jugoslaviji poseben praznik dan mladosti, tj. 25. maj, ko se je z zaključkom štafete mladosti praznoval rojstni dan predsednika države Josipa Broza - Tita (v resnici rojenega 7. maja). Kakšen pomen je imela štafeta mladost? Kdo jo je organiziral in ali so obstajali posebni protokoli? Kako sta ti dejavnosti potekali? Kako so ju sprejemali mladi, so bili ponosni?

Štafeta mladosti je bila višek aktivnosti v maju; bila je praznik vseh mladih in ni bila samo 25. maja. Začela se je že skoraj dva meseca prej. To je bila vsakoletna tradicija do konca 80-ih let. Vsako leto je štafeta odpotovala iz druge republike takratne Jugoslavije, nato pa je potovala po celi državi do Beograda, kjer je zaključila pot 25. maja. S to akcijo so živeli vsi mladi, osnovnošolci – pionirji in mladina, ob tem prazniku so se v lokalnih okoljih cel mesec odvijale razne prireditve, delovne in druge prostovoljne akcije, literarni natečaji ter drugi dogodki, s katerimi smo živeli. Bili so povezani z ozaveščanjem mladih in ostalega prebivalstva o vrednotah, ki smo jih živeli v tistem času.

Tudi Novomeščani smo bili večkrat na zaključni prireditvi v Beogradu. Osebnostno se spominim leta 1980, ko je umrl predsednik Tito. Na zaključku smo nastopili iz Slovenije Novomeščani in Celjani. To je bila prva prireditev brez Tita. Nastopilo nas je okrog 400 Novomeščanov in še danes imamo na to srečanje lepe spomine, čeprav smo bili takrat zaradi spremenjenih razmer deležni drugačnih občutkov.

Ali je bila štafeta mladosti edina priložnost za druženje mladih? Nam lahko opišete še nekatere druge mladinske akcije, na primer Zlet bratstva in enotnosti, mladinske delovne brigade?

Zlet bratstva in enotnosti je bil specifična prireditev, saj sta iz Slovenije v tem gibanju, če mu lahko tako rečemo in se o njem premalo ve, sodelovali samo Dolenjska in Bela krajina. Ravno

nedavno me je klical neki gospod iz Zagreba, star prek 90 let, ki piše o zletih, o katerih so se arhivi, tako kot za marsikaj drugega, precej izgubili.

Začetki zletov bratstva in enotnosti datirajo v leto 1944, ko je v Trnovcu na Hrvaškem potekala prva akcija povezovanja mladih iz širše okolice Bihaća oz. Bosanske krajine, danes Unsko- Sanskega kantona, ki je postopoma poleg Bihaća zajela območja Prijedora, Banjaluke, Gospića, Karlovca, Siska in Novega mesta. To so bila širša zletna območja, na primer Novo mesto je vključevalo Dolenjsko in Belo krajino. Vsako leto se je zbralo med 3.000 in 4.000 mladih iz vseh teh okolij, osnovnošolcev in srednješolcev, ter predstavljalo zletne vaje, ki sicer niso imele nobene povezave z zletom 25. maja v Beogradu. Zletne vaje so bile oblika rekreacije in združevanja mladih, vsako zletno območje pa je imelo svojo vajo, ki je tako kot v Beogradu predstavljala neko sporočilo mladih posameznega zletnega območja in so jo pripravljali kar nekaj časa.

V Novem mestu smo imeli srečo, da sta dolga leta vso organizacijo zletnih aktivnosti vodila Partizan, društvo za športno rekreacijo (danes je to GYM – gimnastično društvo Novo mesto). Takratna vodja gimnastike oziroma na splošno idejna vodja vseh aktivnosti, povezanih z zletom, sta bila Ruža Kovačič in njen mož Danilo Kovačič, ki je organizacijsko skrbel, da smo lahko sledili tradiciji zletov in bili kontinuirano v družbi vseh zletnih območij. Poudariti moram, da je vse delo temeljilo na prostovoljnih temeljih, saj ni bilo neke organizacije, ki bi za to skrbela.

Tudi sama sem najmanj 20 let sodelovala v tem gibanju, če ga lahko tako imenujem, pri čemer so se aktivnosti za zlet izvajale skozi vse leto in ne samo nekaj tistih dni, ko se je zlet tudi dejansko dogajal. Vsako leto, kasneje pa vsako drugo leto, je zlet organiziralo drugo mesto oziroma drug kraj in leta 1987 je bilo zadnje tovrstno srečanje v Novem mestu. Za tem pa so se razmere že začele spreminjati. Močnejše so postale težnje po razdružitvi, nastopile so tudi finančne težave in »zletne« aktivnosti so zato ugasnile.

Če bi vprašali med malce starejšimi Novomeščani, sem prepričana, da ima vsak od nas neko izkušnjo kot udeleženec, ko je odšel v drugo okolje, ali pa kot gostitelj, ko je bil zlet organiziran v Novem mestu. Novo mesto namreč ni imelo kapacitet v dijaških

domovih ali hotelih, zato so vsi otroci spali pri družinah gostiteljicah, tako kot smo mi v drugih krajih spali pri družinah ali v telovadnicah na skupnih ležiščih. Na tak način so se spletla prijateljstva in povezave, ki jih mnogi negujejo še dandanes in ostanejo za vedno, predvsem pa so ostali lepi spomini na to obdobje, ljudi in dogodke.

V mojem času delovanja v mladinski organizaciji pa so bile stalnica tudi mladinske delovne brigade, ki so se ponovno začele organizirati v 70-ih letih, najprej na Savi, potem pa so, po potresih na Kozjanskem in v Posočju ter po krajšem predahu, v Sloveniji zopet zaživele in trajale do konca 80-ih let.

Delovna akcij mladih z Uršnih sel na vzdrževanju lokalne ceste (1973)

Brigade so delale predvsem na komunalni infrastrukturi. Poznali smo republiške akcije, na katerih so bili udeleženci mladi iz določene republike, in zvezne akcije, na katerih so sodelovale tudi brigade iz drugih republik. V naši bližini, v Suhi krajini, smo imeli zvezno akcijo, ki je trajala več kot 10 let in je v tem obdobju gradila vodovode in ceste na širšem območju infrastrukturno precej nerazvite Suhe krajine.

Sama sem bila dvakrat udeleženka in vodja brigade Rdečega križa. Ta je za razliko od delovnih brigad, ki so predvsem kopale jarke za vodovode in ceste, izvajala pretežno socialni program, ki je obsegal delo z ljudmi, starejšimi in otroci. Organizirali in izvajali smo vse, česar v teh krajih niso imeli, na primer vrtec za otroke, patronažno pomoč za starejše, srečanja s starejšimi in razna hišna popravila in opravila (kot na primer priključek za vodovod), ki jih je naša tehnična ekipa nudila socialno ogroženim ljudem.

*MDA Kozjansko 1978, zvezna brigada
Rdečega križa*

Poleg izkušnje iz Suhe krajine sem vodila tudi brigado Rdečega križa v okviru zvezne akcije na Kozjanskem, kjer je brigado sestavljalo po pet brigadirjev iz vsake republike. Tudi na Kozjanskem smo imeli socialne programe, podobno kot v Suhi krajini, ostale brigade pa so delale na vodovodih, cestah in ostali infrastrukturi.

Morda nam zaupate kakšno izkušnjo, anekdoto v zvezi z mladinskim udejstvovanjem?

Anekdot iz tega obdobja je veliko, predvsem lepih stvari. Najlepše je vsekakor to, da so se mnoga takratna prijateljstva razvila v trajna prijateljstva, rojenih je bilo veliko ljubezni, ki so se ohranile do danes. Nekaj je bilo tudi manj prijetnih izkušenj. Osebno sem imela izkušnjo, ko smo delali v Suhi krajini na socialnem področju, da nas domačini niso sprejemali odprti rok, saj niso bili navajeni na to, da nekdo prihaja od drugod. Včasih smo imeli kar težave, da jih prepričamo o naših iskrenih namelih, da jim pomagamo.

*Branka
Bukovec z
MDA Suha
krajina 1977,
brigada
Rdečega križa*

In še ena anekdota iz Beograda leta 1980, ko je bila prireditev ob dnevu mladosti prvič brez Tita. Namreč, ko se je začel pripravljati program, je bil seveda Tito še živ in naslov celotne prireditve je bil *Druže Tito, mi ti se kunemo*. Zdravko Čolić je pel tudi pesem z istim naslovom in običajno so se priprave na nastop izvajale že cel teden prej. Tako smo tudi mi v Beograd prišli teden pred prireditvijo z namenom, da bomo imeli generalne vaje in sestavili vaje posameznih skupin v celoto. Tistega leta so bile barve naših udeleženk rdeča, modra in bela, torej barve zastave, dekleta pa so bila v prvih vrstah nastopajočih na stadionu. Ko smo v preteklih letih gledali na televiziji nastope na prireditvi, so televizijski režiserji spretno kombinirali kadre prenosa nastopa v živo s posnetki, ki so jih posneli že na generalnih vajah in na ta način televizijskemu občinstvu lepo prikazali razne dele vaj in vajo kot celoto, tako da je bilo prikazano skorajda vse.

Maja 1980, ko bi morali nastopati Novomeščani, je pred 25. majem cel teden podnevi in ponoči padal dež, tako da do samega nastopa nismo imeli niti ene vaje in nismo niti vedeli, ali nastop sploh bo. Tudi na stadionu je bil travnat teren tako razmočen, da se je udrl za 10 cm, če si samo stopil nanj, in s tem je bila vsakršno izvajanje vaj pred glavno prireditvijo onemogočeno, saj bi od nogometne zelenice ostalo le blato. Da bi teren vsaj kolikor toliko pripravili za glavni nastop, so gasilci celo noč pred prireditvijo črpali vodo z igrišča.

Zaradi vsega tega je bila glavna prireditev neposredno prenašana v eter, brez montaže s posnetki iz generalk predhodnih dni, kar je pomenilo, da so bila v ospredju prenosa le naša dekleta, ki so nastopala v prvih vrstah prireditve, torej ves čas v prvem in skorajda edinem kadru prenosa. Obenem je koreografija nastopa zahtevala, da so se nekajkrat pri izvedbi vaj uglele ali usedle tudi na tla in nastop so pred širnim jugoslovanskim občinstvom končale povsem blatne oziroma umazane.

Dandanes ima naša organizacija v imenu izraz »vrednote NOB«. Pri tem mislimo na domoljubje, svobodomiselnost, protinacifašizem (nasprotovanje novim pojavom nacizma in fašizma), narodovo suverenost, tovarištvo, enakopravnost,

solidarnost, humanost, poštenost, socialno pravičnost in vse druge vrednote, ki zagotavljajo spoštovanje človekovih pravic. Kakšen vpliv na mlade so imele vrednote NOB v preteklosti in kakšen odnos je imela mladina do samega narodnoosvobodilnega boja?

Kot sem že omenila, je bila mladinska organizacija politična organizacija in z občinsko Zvezo borcev smo skupaj delali na vseh področjih, ne samo na prenašanju vrednot, kar nam je bilo samoumevno. V tistem času, ko je bilo na splošno prostovoljno delo kot vrednota na prvem mestu izmed skupnih, kolektivnih vrednot, smo z borci celo leto načrtovali številne aktivnosti. Mi smo imeli mladinske pohodne brigade, ki so imele to nalogo, da so prenašale in negovale vrednote NOB. Za vse brigade, ki so bile na našem območju, od 1. brigade VDV, 12. SNOUB, 1. SAB do Gorjanskega bataljona in drugih, smo skupaj z borci – in največje bogastvo so bili še živeči borci v tistem času – organizirali pohode po poteh teh enot. Pohode smo organizirali skozi celo leto in ne samo ob pomembnih obletnicah teh brigad, še posebej pa smo bili aktivni v maju. To je bila samo ena od skupnih akcij. Ena od znanih akcij, ki smo jo izvajali 20 let, je bil pohod v Jajce. Okrog sto mladih, skupaj s takrat še živečimi borci, je odšlo z Baze 20 po poteh delegatov na 2. zasedanje AVNOJ-a v Jajce. Eden od udeležencev zasedanja 29. 11. 1943 je bil tudi Novomeščan Janko Gregorič, ki se je potem redno udeleževal spominskega pohoda v organizaciji mladinske organizacije. Hodilo se je štirinajst dni prek 300 kilometrov peš, ostala razdalja pa se je premagala z avtobusom in vlakom. Tudi sama sem imela to srečo in čast, da sem bila dvakrat udeleženka tega pohoda, ki se je po obisku Jajca zaključil na Kozari.

Tovrstnih aktivnosti je bilo ogromno. Povezovali smo se tudi z mladinskimi in borčevskimi organizacijami iz drugih republik, predvsem iz »zletnih« področij. Sodelovanje ni bilo omejeno le na zlet, ampak smo organizirali tudi skupne aktivnosti in medsebojna obiskovanja ter druženja.

V začetku ste dejali, da današnje družbene razmere niso primerljive s tistimi v nekdanji državi. Kaj opazate, če primerjate položaj in priložnosti, ki jih imajo mladi danes, s položajem in priložnostmi, ki so jih imeli mladi

v preteklosti? Kaj pogrešate danes in kaj je boljše kot v preteklosti? Ali menite, da mladim dovolj zaupamo in jih dovolj vključujemo v družbeno življenje?

Danes manjka predvsem kolektivnega duha in odgovornosti, kar pa ne pride čez noč. Razmere zadnjih tridesetih let so ustvarile takšno razmišljanje in ne moremo za to kriviti posameznikov, čeprav šolski sistem na splošno v družbi nudi dovolj priložnosti za aktivnost mladih. Kakorkoli, vse je odvisno od odločitve posameznika.

Premalo je drznosti. V našem obdobju je bila mladina avantgarda. Tudi če se nismo strinjali z ostalimi družbenimi skupinami, smo razmišljali o svoji bodočnosti, razvoju in napredku. To pogrešam danes. Še vedno sem dnevno povezana z mladimi, ampak prostovoljno delo ni dovolj; potrebno je nekaj več. Skrbi me, ker mlade premalo zanimajo volitve, ne zanima jih položaj na splošno, ne zanima jih razvoj. Mislijo, da en sam glas ne spremeni ničesar in da je že vse odločeno. Vendar jaz mislim, da to ni tako. Odgovornost nas vseh (starejših, organizacij, predvsem nevladnih in civilno-družbenih) je, da mlade bolj spodbudimo razmišljanju. Mladi so kljub vsemu tudi volivci.

Društvo za razvijanje prostovoljnega dela: osnovnošolci migranti v dnevnih prostočasnih aktivnostih, 2023

Ni potrebno, da jih spodbujamo le k političnemu udejstvovanju. Prihodnost in globalni, ne le lokalni problemi, so problemi vseh nas in mogoče gre ta ozaveščenost prepočasi. Najbolj se zavedanje mladih kaže pri vprašanjih varstva okolja, trajnostnega razvoja in drugih globalnih tem. Samo da jim ne omenjamo politike. V

politična delovanja ne zaupajo preveč, gremo pa lahko prek drugih vzvodov: lahko to poimenujemo aktivno državljanstvo, neodvisno od tega, katera je trenutna politika. V bistvu je smiselno izhajati iz problema in ga potem deliti z vsemi isto mislečimi ne glede na politično ali versko pripadnost.

Danes tudi ne moremo trditi, da mladino vključujemo v družbeno življenje. Mladi nas ne čakajo, niso dovolj organizirani; v tem je težava. Drugače bi bilo, če bi bila mladina organizirana in jih ne bi vključevali v družbo. A danes jih ni. Lahko jih vključujemo posamično, tudi družina lahko veliko prispeva k temu, da svoje otroke vzpodbuja, jih vodi, razvija odgovornost v njih, jim daje zgled.

A trenutno ne moremo reči, da tam nekje čaka skupina mladih, mi pa jih nočemo vključiti. Danes imajo mladi več možnosti kot včasih. Sicer ne moremo trditi, da imamo razvito demokracijo, imamo pa vse vzvode in možnosti. Še več, mi smo morali včasih peš priti za mizo, kjer je bil sestanek, danes pa imajo mladi vse možnosti participacije – prek družbenih omrežij, v živo na sestanku, javno, anonimno ... Kakor želijo. A premalo je pobud. So, vendar jih ni dovolj. Treba je narediti korak k večji organiziranosti, te pa ne moremo v današnjih razmerah primerjati z obdobjem, o katerem smo govorili. Posamezniki se sicer zavedajo te odgovornosti, a vseeno jih je premalo. Mislim, da ni nikjer nobenih zaprtih vrat za mlade, če imajo dobre ideje ter pobude in če najprej sprejemajo

odgovornost, da želijo prispevati k skupnemu razvoju in vrednotam.

Kakšno sporočilo bi kot članica našega ZB za vrednote NOB in častna meščanka Novega mesta želeli prenesti našim bralcem?

Rada bi povedala, da sem ponosna članica KO ZB za vrednote NOB Uršna sela in Združenja ter Zveze, ki jima krajevna organizacija pripada. Prav tako želim povedati, da me ni nihče nagovoril v članstvo. Vrednote organizacije so tudi moje osebne vrednote, ki sem jih pridobila v družini, in na to sem zelo ponosna. Tudi moji starši so bili člani Zveze borcev in želim, da organizacija raste z mlajšimi člani, ki prepoznajo sebe v vrednotah NOB, jih zagovarjajo, predvsem vrednote strpnosti, solidarnosti in sprejemanja vseh drugačnih, s katerimi živimo, ne glede na versko, nacionalno in drugo pripadnost.

Zveza borcev je nepolitična organizacija – in prav je, da tako tudi ostane – z glavnim poslanstvom ohranjanja vrednot, ki jih ne smemo pozabiti ali zaradi vseh drugih okoliščin spreminjati. To mora ostati.

Tudi v današnjih razmerah se lahko prenašajo vrednote naših pohodnih enot ali brigad, ki so naredile velike in pomembne stvari v svojem času. Ohranjajmo vsa spominska obeležja in imejmo do njih spoštljiv odnos.

Zapisal Dušan Černe

Fotografije: osebni arhiv Branke Bukovec

Zakaj je pomembno vključevanje mladih v politiko?

Za mladino velja, da predstavlja tisti del prebivalstva, ki naj bi bil bolj podvržen oz. nagnjen k spremembam, tako z osebnega kot tudi s socialnega vidika. To tudi pomeni, da smo pripravljeni na uresničitev zadanih ciljev in želja, predvsem, če to vpliva na naše življenje.

Za večino prebivalstva pa vseeno predstavljamo delno nezanesljiv del prebivalstva, saj mnogi menijo, da nam primanjkuje pravih življenjskih izkušenj in posledično s tem znanja o »resničnem svetu«. Se pa ne zavedajo, da smo iz določenih pogledov ravno mladi bolj vpeti v tekoče dogajanje. Kljub vsemu živimo v dobi napredne tehnologije, kar ima kljub določenim slabostim tudi svoje prednosti. Med temi je tudi dejstvo, da imamo možnost v vsakem trenutku pridobiti dodatne informacije o dogajanju po svetu, pri nas ali pa samo na splošno o življenjih naših vrstnikov in drugih. Že samo to nam lahko da dovolj velik pogled na stanje po svetu in na probleme, s katerimi se srečujemo. K temu dodamo še pomen izobrazbe v današnjem svetu in znanje, ki ga danes mladi lahko pridobimo v šolah. To bi bili lahko dovolj veliki razlogi, da nas ima družba za enakovredne starejšim generacijam.

Mladi imamo svoje mnenje in želje v zvezi z ureditvijo države, v kateri živimo. Želimo si države, ki bi nam zagotavljala socialno varnost, v kateri bi bilo brezhibno urejeno zdravstvo, šolstvo, možnosti za zaposlitev ... Želimo si znanja, dobrih služb, lastnih stanovanj, dobrega finančnega položaja in ne nazadnje ustvariti svoje družine. Starejši pa na nas gledajo, kot da smo nezainteresirani, nesposobni, nespametni in zaradi tega smo se prisiljeni podrediti in popustiti s svojimi željami. Tako si večina mladih ne upa izpostaviti svojega mnenja, popolnoma izgubi samozavest in zaupanje vase. Za primer lahko izpostavim pouk. Večina dijakov si ne upa povedati

svojega mišljenja, postaviti vprašanja ali pa se na splošno samo izpostaviti pred razredom, in to ravno zaradi strahu pred zavračanjem, zasmehovanjem ...

Mladi smo prihodnost sveta in zato želimo imeti pri načrtovanju prihodnosti ključno vlogo; pripadamo celoti in pričakujemo, da tudi naše mnenje nekaj šteje. Naše znanje, ki ga pridobivamo vsak dan, sposobnosti soočanja s spremembami in želja po izpopolnjevanju ciljev lahko pripomorejo k izboljšanju naše države. Poleg tega pa predstavljamo novejši pogled na svet in s tem morda spodbujamo tudi ostale, starejše generacije, da stremijo v prihodnost in ne ostajajo v sedanjosti ali celo preteklosti. Naša generacija predstavlja prihodnost, kar pomeni, da bo kmalu vse odvisno od naših odločitev, zato je pomembno, da se s tem začnemo soočati že danes.

Dobra praksa vključevanja v politiko za vse nas mlade je šola. Koliko smo se pripravljeni potruditi, da bi dosegli svoj cilj in pomagali tudi ostalim dijakom pri doseganju njihovih ciljev. Šolsko življenje usmerjata šolski pravilnik o ocenjevanju in pravilnika o šolskem redu. Ali ju poznamo dovolj dobro, da lahko po potrebi zagovarjamo svoja dejanja? Sama obiskujem 3. letnik tehniške gimnazije na Srednji elektro šoli in tehniški gimnaziji in sem predsednica oddelčne skupnosti. Iz izkušenj lahko povem, da kar se tiče razrednih težav, ima vsak predsednik veliko vlogo. Sošolci se vsakič znova obračajo na nas z različnimi problemi, kar tudi dokazuje, da se sami ne upajo dovolj izpostaviti, da bi le-te poskusili rešiti sami. Kot predsednica oddelčne skupnosti pa sem vključena tudi v dijaško skupnost, ki je dober primer začetka političnega udejstvovanja. Tam imamo priložnost izraziti svoje mnenje in zagovarjati svoja stališča. Tam je prostor za prosto debato na temo katerekoli problematike. Edina negativna lastnost je to, da teh

»sestankov« nimamo dovolj pogosto ... Kljub temu imamo vseeno možnost, da problem izpostavimo mentorici dijaške skupnosti, ki v sklopu reševanja le tega skliče sestanek dijaške skupnosti.

Kot sem že omenila, ima vsak željo po izboljšanju svoje države, kar pa je odvisno od vsakega posameznika. Ravno zato je pomembno, da nas čim več izpostavi svoje mišljenje, da dobimo različne predstave oz. različne rešitve za določene probleme. Če se osredotočim izključno na mlade, lahko rečem, da ima vsak določena področja, ki se mu zdijo pomembnejša in na katerih bi želel spremeniti nekatere stvari. Za primer: nekateri posamezniki si želijo sprememb na področju šolstva, da bi v šolah bil poudarek na veščinah, ki so pomembne za življenje. Spet drugim se zdi pomembno širjenje brezplačnih javnih prevozov, da bi s tem upočasnili negativne podnebne spremembe.

Moramo pa se zavedati, da politika ni osredotočena le na državno raven. S politiko se soočimo že v družinskem in osebnem življenju. Že s tem, ko se vključujemo v sprejemanje odločitev, pogajanja, ko zagovarjamo svoja mnenja, v okolju navežemo stik s politiko. Le-to srečujemo skoraj na vsakem koraku, vendar se tega ne zavedamo. Skozi otroštvo in mladost krepimo sposobnosti vodenja,

kreiranja in obvladovanja različnih skupnosti, v katerih smo prisotni.

V sklopu raziskave za namen tega članka sem o politiki povprašala tudi svoje prijatelje in vrstnike. Njihov prvi odziv je bil, da jih politika ne zanima. Statistični podatki kažejo, da je na volitvah v letu 2022 med vsemi volilnimi upravičenci svoj glas oddalo le 9 % oseb v starostni skupini med 18. in 30. letom. Podatek kaže, da se mladi v politiko države ne čutijo vključene. Ko sem vrstnikom, s katerimi sem se pogovarjala, približala vsebine, ki se dotikajo njihove prihodnosti, na njim razumljiv način, so se odzvali presenetljivo aktivno. To dokazuje, da neaktivnost mladih ne odraža dejanske zainteresiranosti za spremembe.

Pogosto je slišati: »Na mladih svet stoji«. Zato je pomembno, da mladi spoznamo, kako lahko z udejstvovanjem v politiko prispevamo k spremembam tako na lokalni kot globalni ravni. Mnenje mladih je pomembno, saj je usmerjeno k spremembam, ki jih naša država potrebuje, da sledi moderni družbi. Sami lahko prispevamo k zasnovi svoje države, v kateri bomo prijetneje živeli. Potrebujemo le dovolj samozavesti, da izpostavimo svoje ideje, in dovolj zaupanja vase, da te ideje zagovarjamo in jim sledimo.

Sara Jakše

Letna skupščina Združenja borcev za vrednote NOB Novo mesto

Dne 25. 3. 2023 smo v prostorih Gostilne Dežmar v Novem mestu izpeljali redno letno skupščino ZB za vrednote NOB Novo mesto.

Po potrditvi organov skupščine je predsednik Združenja Dušan Černe poročal o opravljenih nalogah in finančnem poslovanju za leto 2022 ter o načrtu dela za leto 2023. Srečko Vovko je poročal o ugotovitvah nadzornega sveta. Pri poslovanju sicer niso bile ugotovljene nobene nepravilnosti, izstopa pa velika poraba finančnih sredstev v letu 2022. V razpravi so delegati pohvalili aktivnosti Združenja, saj postaja vse bolj prepoznavno, vendar pa bo treba bolj preudarno ravnati s finančnimi sredstvi.

V letu 2023 so aktivnosti na ravni Združenja usmerjene na naslednje:

- organizacija in izvedba spominskih slovesnosti ob pomembnejših obletnicah iz NOB
- organizacija in izvedba okroglih miz z aktualno in tematiko povezano z NOB
- organizacija in izvedba spominskih pohodov, tudi v sodelovanju z drugimi društvi;

- organizacija in izvedba ekskurzij na spominske slovesnosti povezane z NOB ali kraje, ki so pomembno zaznamovali NOB
- sodelovanje pri izvedbi komemoracij na pokopališčih in pri nekaterih spomenikih NOB ob dnevu spomina na mrtve;
- soorganizacija tematskih razstav na temo vrednot NOB – v sodelovanju z drugimi javnimi ustanovami;
- pridobitev kulturnovarstvenega soglasja za načrtovana nujna vzdrževalna in obnovitvena dela na spomenikih in pomnikih NOB;
- postavljanje informativnih tabel pri spomenikih NOB;
- oprema spomenikov NOB s QR kodami, ki nudijo mimoidočim informacije o zgodovinskih dogodkih na kraju samem;
- postavitve plakatov na mestnih vpadnicah ob dnevu zmage;
- izdaja glasila Naprej;
- izposoja knjižničnega gradiva s tematiko NOB;
- sodelovanje strelske ekipe Združenja na strelskih tekmovanjih v streljanju z zračno puško;

Pred začetkom skupščine je nastopila Ženska vokalna skupina Kronce z Uršnih sel.

Delovno predsedstvo so sestavljali predsednik Darko Pucelj, člana Zoran Župevec in Terezija Potočar Korošec.

- skrb za člane Združenja, ki so nastanjeni v domovih za starejše občane ali so v domači oskrbi na svojem domu in rabijo pomoč;
- sodelovanje z veteranskimi organizacijami, ki spoštujejo vrednote NOB;
- soorganiziranje srečanja združenj Dolenjske in Bele krajine na Bazi 20 (2. julij);
- raziskovalni natečaj, namenjen učencem in dijakom, na temo Spomeniki mojega kraja (december 2023);
- predstavitev publikacij, knjig s tematiko, povezano z NOB in njenimi vrednotami;
- nadaljevanje izvedbe projektov pohodna pot »Vranov let«, »NM v žici«, »Okupacijske meje v bunkerju na Drski«;
- objave aktivnosti v Združenju na spletnih straneh in lokalnih medijih;
- pridobivanje novih članov.

Skupščina je potrdila program dela in sprejela sklep, da tudi letna članarina za leto 2022 v višini 10 evrov v celoti ostane krajevnim in občinskim organizacijam za potrebe njihovega delovanja ter aktivnosti.

Program Združenja izhaja iz programov krajevnih in občinskih organizacij, na katerih so sprejemali poročila za minulo delo in načrte za naprej, predlagali svoje kandidate za skupščino, spregovorili o aktualnih dogodkih in se spomnili, da je tudi letos Kajuhovo leto.

Na skupščini sta bili podeljeni dve bronasti priznanji, in sicer predsednici KO ZB za vrednote NOB Žabja vas tovarišici Jožici Fabjan in Osnovni šoli Šmihel, podružnici Birčna vas.

Bronasta plaketa tovarišici Jožici Fabjan

Na predlog KO ZB Žabja je bila na skupščini Združenja podeljena bronasta plaketa ZZB NOB Slovenije za leto 2023 tovarišici Jožici Fabjan, predsednici KO ZB Žabja vas.

Tovarišica Jožica Fabjan je bila rojena 13. 3. 1948 v Šentrupertu. Že kot majhna deklica je z velikim zanimanjem poslušala pripovedovanje o dogodkih med 2. svetovno vojno, svojega očeta, partizana. Ta očetova pripovedovanje so v njej pustila globoke sledi, do današnjega dne. Torej ni nič nenavadnega, da je v jeseni svojega življenja sprejela vodenje KO ZB Žabja vas.

KO ZB Žabja vas šteje 46 članov in je zelo dejavna. Jožica Fabjan je vodenje krajevne organizacije prevzela 2014 in ga nadvse uspešno vodi do danes. Članice in člani KO se v večjem številu udeležujejo vseh svečanosti, ki jih pripravlja ZZB NOB Slovenije in ZB NOB Novo mesto. Predsednica KO Jožica Fabjan vsako leto organizira poučne ekskurzije na različne konce Slovenije s poudarkom na obeleževanju spomina na dogodke med NOB in jih tudi sama vodi. Pripravlja predavanja in spodbuja udeležbo na kulturniških dejavnostih na temo NOB. Vabi v goste eminentne sogovornike, obiskuje vse članice in člane, ki ne

*Jožica Fabjan, prejemnica
bronaste plakete*

morejo priti na sestanke; ob 8. marcu in novem letu jim nese tudi skromna darila. Udeležuje se čistilnih akcij partizanskih obeležij in poskrbi, da so obeležja ob praznikih primerno urejena. Vzorno sodeluje z ZB NOB Novo mesto in se povezuje s soslednjimi KO in OO (Stopiče, Mali Slatnik, Škocjan), pa tudi širše (Bled).

Sestanki izvršnega odbora KO, ki jih tov. Jožica

Fabjan sklicuje mesečno, so zelo dobro obiskani in konstruktivni. Vodi tudi arhiv zapisnikov sestankov in vse dokumentacije o delovanju KO ZB Žabja vas.

Članice in člani KO ZB Žabja vas se čutimo zelo povezane in pripadne naši organizaciji, za kar ima največ zaslug tov. predsednica.

*Utemeljitev zapisala
Vida Zupančič - Yebuah,
KO ZB NOB Žabja vas*

Bronasta plaketa Osnovni šoli Šmihel, podružnici Birčna vas

Krajevna organizacija ZB za vrednote NOB Birčna vas je na letnem zboru članov sprejela predlog, da se na skupščini Združenja podeli bronasto plaketo ZZB NOB Slovenije za leto 2023 Osnovni šoli Šmihel, podružnici Birčna vas, s katero organizacija že desetletja zgledno sodeluje.

Osnovna šola Šmihel, podružnica Birčna vas, že več desetletij sodeluje s KO NOB Birčna vas pri izvedbi vsakoletne spominske slovesnosti ob dnevu spomina na mrtve v spominskem parku NOB na Ruperč Vrhu. Učiteljice in učenci z recitacijami, pesmijo in glasbo obogatijo spominsko slovesnost. Učenci se zato naučijo partizanske pesmi in besedila, učiteljice pa jih spoznavajo z zgodovino svojega okolja in jim privzgojijo spoštljiv odnos do narodnoosvobodilnega boja. Šolski otroci in učiteljice so nepogrešljiv del vsake borčevske spominske slovesnosti in tudi drugih kulturnih prireditev v krajevni skupnosti. Šola ima odprta vrata tudi za dejavnost KO ZB NOB in druga društva ter delovanje KS. Priznanje ZZB NOB Slovenije je skromna zahvala za njihov prispevek pri vzgoji mladih rodov za ohranjanje vrednot NOB zlasti na področju kulture, Kajuhovo leto pa je primeren trenutek za podelitev priznanja šoli.

*Utemeljitev zapisal
Bogdan Mali,
KO ZB NOB Birčna vas*

Bronasta plaketa podružnični šoli v Birčni vasi

Zbori članov krajevnih in občinskih organizacij

KO ZB za vrednote NOB Birčna vas

V petek, 17. februarja 2023, s pričetkom ob 17. uri je potekal v OŠ Birčna vas letni zbor članov KO ZB NOB Birčna vas. Predsednik KO Bogdan Mali je članom predstavil lanskoletne dogodke s sliko in besedo. Bistvene naloge iz načrta so bile izvedene z izjemo strokovne ekskurzije. KO ZB je nabavila uniformo praporščaku, izvedla tradicionalni pohod in slovesnost v Velikem Podljubnu, sprejela Fontanot, s cvetjem urejala grobišče ter izvedla komemoracijo na Ruperč Vrhu. Člani so bili na mnogih prireditvah na Dolenjskem in v Beli krajini. Člani so z odobravanjem potrdili predlog, da se na skupščini združenja OŠ Šmihel, podružnici Birčna vas, podeli bronasta plaketa ZZB NOB SLO.

Bogdan Mali

Zbor članov KO ZB NOB Birčna vas

KO ZB za vrednote NOB Center Novo mesto

KO ZB NOB Center Novo mesto je letošnjo skupščino organizirala 25. 2. 2023, tako kot vsa leta doslej v Hiši kulinarike na Glavnem trgu v Novem mestu. Žal nas je v KO Center vedno manj; trenutno nas je le še 37.

Ocenjujem, da je bilo naše delo v l. 2022 uspešno, saj smo uresničili ves zastavljen program dela. Edini resen problem v naši KO je pridobivanje novih članov, saj v centru Novega mesta v glavnem živijo starejši, za mlade pa ni stanovanj.

Pohvaliti moram tiste člane, ki redno hodijo na vse proslave in prireditve v organizaciji našega ali kakšnega drugega slovenskega združenja ZB. Veliko pozornosti namenjamo starejšim članom in jih ob njihovih jubilejih obiščemo. O vseh naših aktivnostih in dejavnostih so člani obveščeni pisno, saj je zelo pomembno, da so o vsem obveščeni tudi tisti člani, ki niso preveč aktivni. Po partizanskem zgledu imamo kurirja, ki že vrsto let dosledno do vseh članov dostavlja vso pošto.

Posebnost naše KO pa je srečevanje vsak prvi torek v mesecu. In to že dvajset let! Na ta srečanja nas

Zbor članov – zahvala Hiši kulinarike za odlično sodelovanje

pride tudi do 22, kar je dokaz, da je to prava oblika našega delovanja. Na teh srečanjih člani dobijo aktualne informacije, ki jih združenje redno pošilja vsem predsednikom po elektronski pošti, ob pitju kavnice izmenjujemo mnenja o aktualnih družbeno političnih dogodkih in kar je najvažnejše: pri tem sodelujejo prav si člani, kar nam daje občutek povezanosti in prijateljstva.

Že vseh dvajset let potekajo ta naša srečanja v Hiši kulinarike, kjer je bilo ves čas osebje do nas prijazno, ustrezljivo, zato smo sklenili, da jim

podelimo zahvalo za dolgoletno, več kot korektno sodelovanje vsa ta leta. Predsednik ZB NOB Novo mesto tov. Dušan Černe in predsednica KO Center Novo mesto Vera Splichal sta v imenu članstva podelila zahvalo za dolgoletno sodelovanje

predstavnikoma Hiše kulinarike Francu Potočarju in njegovemu nasledniku Roku Zupanu, ki sta se v imenu ostalih zaposlenih zahvalila z željo, da bi še naprej tako dobro sodelovali v obojestransko zadovoljstvo.

Vera Splichal

KO ZB za vrednote NOB Drska

Preteklo leto smo po dveh letih epidemije koronavirusa lahko od aprila naprej, ko so bile sproščene omejitve, nemoteno izvajali svoje aktivnosti. Marca smo lahko izvedli občni zbor v živo, kar leto pred tem ni bilo mogoče. Mnogi od nas smo se takrat videli prvič po dveletnem premoru in si veselo izmenjali pozdrave in se družili.

KO ZB NOB Drska je v preteklem letu opravljala svoje temeljno poslanstvo in izvedla ključne naloge, to je ohranjanje spomina na NOB in ohranjanje vrednot antifašizma. S praporom KO Drska smo bili prisotni na enajstih prireditvah ali dogodkih v bližnji okolici: na Javorovici, na Dolžu, pri polaganju venca pred 27. aprilom, na pohodu NM*V*ŽICI, pri polaganju venca ob Dnevu zmage, 2. julija na Bazi 20, na začetku in koncu pohoda Podhosta–Vavta vas, pri Beceletovi jami, na Cvibljju maja in oktobra ter na Bučki. Aprila smo z učenci OŠ Drska in mentorico Simono Lešnjak sodelovali pri nastanku projektne naloge, v sklopu katere so učenci posneli film o bunkerju.

Vlogo praporščaka so v naši organizaciji opravljali tovariši Rudi Sever, Željko Šetina, v vlogo praporščaka smo uspešno uvedli tov. Duška Bojanca. Po svojih močeh smo se udeleževali tudi drugih prireditev, na nekatere smo se odpravili tudi z organiziranim prevozom.

ZB NOB Novo mesto je izdala dve številki glasila Naprej, ki ga oblikuje naš član Ivo Šteblaj. Obe številki smo razdelili našim članom. Prav tako smo novomeškemu združenju pomagali z objavami na Facebook omrežju in pri obveščanju javnosti.

Na območju bunkerja smo obrezali grmovje in večkrat očistili notranjost bunkerja ter bližnjo okolico. Žal je bil julija bunker na Drski pografitiran in posledično poškodovan, tako da smo o tem nemudoma obvestili predsednico KS Drska Miro Retelj in MONM. Decembra je bil bunker dodatno pografitiran. Na občino smo tudi trikrat pisali glede sanacije poškodbe in konec decembra prejeli

Bunker na Drski je ena od izhodiščnih točk za pohod NM v žici.

odgovor, da je bila izdana naročilnica, kar pomeni, da bo objekt saniran v začetku 2023. Na naše veliko veselje pa se nadaljuje obnova spomenikov iz časa NOB, tako da je bil med drugim deloma obnovljen spomeniški kompleks na vratih v Novem mestu in še nekaj drugih spomenikov. Na KS Drska smo naslovili prošnjo, da se pri bunkerju namesti javno razsvetljavo in da se zunanost bunkerja zaščiti s posebnim sredstvom, ki bo omogočalo lažje čiščenje v primeru grafitiranja. ZB NOB Novo mesto smo predlagali, da se na bunker namesti QR kodo, ki bi omogočala donacije združenju in povezavo do spletne strani, na kateri bi obiskovalci lahko izvedeli več informacij o bunkerju.

Tov. Anica Bukovec je poskrbela, da so člani, ki so dopolnili 80 ter 90 ali več let prejeli čestitko ob rojstnem dnevu. Člane in članice ter javnost smo sproti obveščali o ključnih dogodkih in prireditvah, predvsem preko e-pošte, družabnega omrežja Facebook. Na področju informiranja si pomagamo tudi ZB NOB Novo mesto, predvsem z obveščanjem na družabnem omrežju Facebook. Dvakrat smo v nabiralnike naših članov in članic razdelili društveno revijo Naprej!

Ob koncu leta 2022 smo imeli 61 članov, od tega 25 članic in 36 članov. Na pogrebu preminulih Fanči Begović, Amalije Repovž in Vinka Pavlina smo bili

prisotni s praporom.

Družbeno-politično okolje je postalo malenkost bolj naklonjeno spominu in vrednotam NOB, kar bi nas morda lahko navdalo z zmernim optimizmom, obenem pa se moramo vse borčevske organizacije čimbolj zavzeti za uresničitev prepovedi

nacifašističnih simbolov in za še večje pojavljanje vsebin NOB v širši javnosti. Predvsem je treba odločneje odgovarjati na vse poskuse relativizacije kolaboracije in skrutitve osvobodilnega boja ter se zavzemati za solidarnost in pravičnost v družbi. Smrt fašizmu – svoboda narodu!

Luka Hrovat

KO za vrednote NOB Kandija - Grm in Majde Šilc

Krajevni organizaciji ZB NOB Kandija - Grm in Majde Šilc sta v preteklem letu sprejeli sklep o skupnem delovanju z ustanovitvi skupnih organov in vodstva.

Po dveh letih, ko smo zbor članov izvedli »na daljavo«, smo se zbora 3. marca 2023 v »živo« razveselili. Navzočih je bilo 25 članov (29 jih je bilo opravičeno odsotnih – zaradi starosti, bolezni in obveznosti). Na osnovi vnaprej pripravljenih poročil, ki so jih prejeli vsi člani, smo obravnavali in soglasno sprejeli sklepe o zadovoljivem delovanju v letu 2022 in predlog dogodkov v letu 2023. Glede na to, da smo se člani v kar lepem številu (od 5 do 25) udeležili 27 spominskih in drugih dogodkov, menimo, da smo med letom z našim delovanjem prispevali k prepoznavnosti Zveze borcev za vrednote NOB v domačem okolju in širše. S podobnim načinom dela in sredstvi, ki jih imamo od pobrane članarine za leto 2023, bomo člani naše in skupne vrednote dokazovali tudi v tekočem letu

Zbor članov
v Kandiji

2023. Posebej se bomo zavzemali, da se bo dogodkov in izletov udeleževalo čim več članov in prijateljev.

Zbor članov je bil obogaten s priložnostnim kulturnim programom s spominom na Karla Destovnika - Kajuha in tovariškim srečanjem v dvorani KS Kandija - Grm.

Marija Rus

Foto: Mojca Brulc

KO ZB za vrednote NOB Stopiče

Za nami je pestro leto, saj smo po dveh letih »zadihali« in spet lahko organizirali spominske dogodke in druženja v obliki, kot smo je bili vajeni pred epidemijo, v večjem številu in v tovariškem vzdušju.

Letošnji dogodki so bili tematsko povezani z Karlom Destovnikom - Kajuhom, saj je bilo ob 100-letnici njegovega rojstva to leto »Kajuhovo leto«.

*»Med ljudi bom šel
s knjigo Hugoja v rokah.
In klical ljudem bom in klical
bodo milijoni z menoj.
»Dol z vojno, nasiljem, krivico!«
Za mir bom govoril, ljubezen, svobodo.
Začutil bom dneva novega sij.«*

16. aprila smo organizirali spominsko slovesnost za padle borce in komandanta Cankarjeve brigade Alojza Dragana na Dolžu, na dan Osvobodilne fronte smo s pomočjo mladih rok očistili okolico spominske plošče na mestu ustanovitve 3., Džemsovega bataljona 1. slovenske proletarske udarne brigade Toneta Tomšiča pri Fabriki, na poti z Vahte proti Gospodični. 8. oktobra smo v sodelovanju s sosednjo KO Žabja vas izvedli pohod izpred spomenika padlim aktivistom OF na Drečtovi poti v Gotni vasi do spomenika pobitim partizanom in aktivistom OF v gozdu nad Šentjoštom.

22. oktobra je prapor KO Stopiče zaplapolal v družbi mnogih na državni slovesnosti pri spomeniku na Cvibljah v Žužemberku, kjer se nahaja največja kostnica žrtev narodnoosvobodilnega boja v Sloveniji. Poklonili smo se spominu borcem in žrtvam NOB v Mirni Peči, na Dvoru, v Kočevju, Straži pri Novem mestu, Bohinjski Bistrici ... V Koprivniku – Nessentalu smo se spomnili na

Praporščaki na slovesnosti v Dolžu (Foto: Ladislav Zupančič)

borce Kočevarje, ustavili pa smo se tudi pri spomeniku v Hreljinu na Hrvaškem. S praporom smo bili prisotni še na slovesnosti pri Beceletovi jami pri Starem gradu, kjer je 1942 po izdaji svoj boj končal narodni heroj Vinko Paderšič - Batreja. V aprilu smo se poslovili od naše dolgoletne članice, tovarišice Terezija Ovniček z Dolža.

Zoran Župevec

KO ZB za vrednote NOB Uršna sela

Zbor članov uršenske krajevne organizacije je bil sklican 19. 2. 2023 ob 15. uri in je potekal v prostorih Doma krajanov na Uršnih selih, kjer je nameščen arhiv, drugo gradivo in prapor. Predsednik je prisotnim predstavil program dela za leto 2023. Po razpravi smo potrdili obe poročili in program dela.

V spomin na partizanskega pesnika Karla Destovnika - Kajuha (Kajuhovo leto) je sledila predstavitev knjižnega kotička v zgornjih prostorih doma, ki je bil ob 17. uri tudi uradno odprt za krajanje. Pozdravne govore so podali prisotni gosti (predsednik Sveta KS Uršna sela, predsednik KO ZB Birčna vas, predstavnik OO ZB Dolenjske Toplice, podpredsednik OO ZB Straža in urejevalka knjižnega kotička). V nadaljevanju je sledilo tovariško srečanje s pogostitvijo.

Ocenjujem, da je bila naša krajevna organizacija v letu zelo aktivna: obiskali smo člane, ki so praznovali osebni jubilej, in članicam ob 8. marcu čestitali za praznik z voščilnico in rožico, pred novim letom pa je predsednik obiskal člane ter jim izročil glasilo, starejšim, bolnim in podpornikom

Zbor članov KO ZB NOB Uršna sela

pa še priložnostna darila in voščilnico ob prihajajočem novim letom 2023 in zaželel predvsem zdravja. V decembru 2022 sta predsednik in njegov oče (udeleženec NOB) urejevalki knjižnega kotička v Domu krajanov na Uršnih selih izročila 32 knjig in 3 brošure na temo NOB, ki bodo na voljo za izposajo bralcem v krajevni skupnosti. Urejali smo spominska obeležja in se udeležili spominskih slovesnosti in drugih dogodkov v organizaciji ZB.

Praporščak je bil s praporom prisoten med drugim na prireditvah ob 80-letnici spomina na požig Brusnic in poboja vaščanov, ob 79. obletnici padlim Franciju Šaliju in drugim borcem v Velikem Podljubnu, ob spominskem dnevu občine Dolenjske Toplice, namenjenemu spominu na talce iz Podhoste in okoliških vasi, ob 79-letnici ustanovitve Levstikove brigade na Velikem Riglju, ob spominskem dnevu ustanovitve prve novomeške partizanske čete na Frati, ob spominu na prvo belokranjsko četo na Gornjih Lazah, ob 81. obletnici prvega organiziranega partizanskega napada na nemško postojanko na Bučki. Udeležili smo se slovesnosti ob 80. obletnici smrti narodnega heroja Vinka Paderšiča in skupine aktivistk ter aktivistov iz rajona Št. Peter ter dvanajstih talcev, ki je potekala pri Beceletovi jami v Zagradu pri Otočcu, komemoracije na Cvibljah itd.

Nepozabna je bila enodnevna strokovna ekskurzija po pomnikih boja za svobodo naše domovine Slovenije, in sicer na Koroško. Pri spomeniku padlih na Poljani smo bili prisotni na spominski slovesnosti ob 77. obletnici zaključnih bojev druge svetovne vojne. Obiskali smo tudi Žlebnikovo domačijo v Šentvidu nad Zavodnjami, kjer je padel Karel Destovnik - Kajuh. Pri spomeniku je delegacija Združenja položila spominski venec.

Že iz navedenih aktivnosti (predstavljajo samo del dejavnosti naše organizacije) je razvidno, da smo se v letu 2022 vrnili v stare predkoronske tirnice. Za opravljeno delo izrekam zahvalo izvršnemu odboru in članom organizacije, našim podpornikom in somišljenikom. Hvala za dobro sodelovanje tudi sosednjim krajevnim in občinskim organizacijam, domačim društvom in Svetu KS Uršna sela.

OO ZB za vrednote NOB Škocjan

Člani Občinske organizacije ZB za vrednote NOB Škocjan smo imeli zbor članov 24. 2. 2023. Krajši uvodni kulturni program, ki so pripravile Tanja, Jožica in Ema, je bil posvečen spominu na NOB in narodnega heroja Karla Destovnika Kajuha. Nato smo izvolili delovno predsedstvo in pričeli z zborom. V nadaljevanju je predsednik organizacije predstavil nove člane, članstvo seznanil s poročilom za leto 2022 in načrtom dela za leto 2023, ki obsega predvsem dejavnosti za ohranjanje spomina na vrednote NOB, urejanje in vzdrževanje

spomenikov in grobnic padlim partizanom in izgnancem 2. svetovne vojne, skrb za ostarele člane organizacije, organizacijo pohoda in proslave v spomin na prvi organiziran partizanski napad na nemško postojanko na Bučki itd. Navzoče so v nadaljevanju pozdravili in nagovorili župan Občine Škocjan Jože Kapler, predsednik ZB NOB Novo mesto mag. Dušan Černe in predstavnik spominske Robkove čete Andrej Žabkar. Po uradnem delu je sledilo prijetno druženje ob zvokih harmonike.

Janko Škoporc

Člane v Škocjanu je nagovoril predsednik združenja Dušan Černe.

Andrej Žabkar, predstavnik spominske Robkove čete

Kulturni program na letnem zboru članov OO ZB za vrednote NOB Škocjan

Prireditve Zveze borcev so že drugo leto v znamenju Kajuhove poezije, z njo se je začela večina zborov članov, ki jih krajevne in občinske organizacije izpeljejo do skupščine. V škocjanski organizaciji so se odločili, da povežejo sodobno poezijo s tradicionalno. Scenarij objavljamo v celoti.

Prav je, da začnemo zbor članov kulturno. Ema je bila najboljša deklamatorica na **Župančičevi frulici**, zmagala je na natečaju Josipine Turnograjske za najboljše ljubezensko pismo **Svoboda**. Leta 2022 je bila **najboljša slovenska pripovedovalka med srednješolci**. Sedaj se posveča izražanju čustev skozi poezijo. Z nami je delila svoje delo – svojo pesem:

LETTRE À L'ÉQUIPE

*tujec si mi,
tvoje oči se ne srečujejo z mojimi vsak dan.
tega tudi nočem.
čeprav si včasih govoril jezik mojega srca,
mi boš od sedaj vedno tujec.
to je bilo zadnjič,
da sva si izmenjala moči.
v najinem albumu ne bo več slik
in tudi tišina bo obmolnila.
v njenem vetru bo samo plapolala zastava zmage. moje zmage.
natočila si bom kozarec čiste sreče in resnice.
sicer boš ti rekel, da lažem.
vem, vem, lagala sem ti tudi, ko sem rekla,
da nisem srečna in da nekoga ljubim bolj kot kogarkoli.
ne morem si pomagati, ampak ljubezen do sebe me še nikoli ni razočarala.
z lopato bom pokopala spomine
in se s tistim viskijem za posebne priložnosti
napila do onemoglosti. smehljala se bom,
prišla do tebe in ti povedala,
da je bila vse preizkušnja in,
da te še vedno ljubim.
to bi se zgodilo, če bi bila v zrežiranem filmu
z naslovom midva.
v tej iluziji pa sva samo jaz in samo ti.*

To ti pišem z mojimi očmi.

Na razhod, sicer ukazano, ljubeznivega para nakazuje tudi ljudska pesem Na oknu glej obrazek bled. Predstavila jo je tovarišica Jožica s petjem in igranjem na harmoniko.

Nekateri spomini so res mogoče zakopani pod zemljo in pozabljeni. Zagotovo pa ni pozabljen naš, slovenski pesnik, prevajalec in narodni heroj Karel – Destovnik Kajuh. Njegova dela izžarevajo čas, v katerem so nastale, to je čas med drugo svetovno vojno. Kajuh je v njih ob bolečih temah pozival k prenovi družbenega reda, zato so še vedno aktualne in vredne, da jih prebiramo. Posebej čuteče je Kajuh pisal tudi ljubezenske pesmi, prav tako zaznamovane s časom, v katerem so nastale. Iz verzov odzvanjata kot brezmejna sreča kot brezmejna žalost zaradi krivic, ki so jih deležni predvsem ljudje revnejših slojev. Hrepenijo po boljšem svetu, ki ga je treba na novo zgraditi. Na to se naslanja tudi pesem Ko bo človek človeka prepoznal.

Ko bo človek človeka prepoznal

Zakaj ne nosite v dlaneh

svojih src, ljudje?

Zakaj vam niso vpisane v očeh

vaše misli in želje?

Kajti prav v teh dneh,

ko je vsaka slutnja greh,

ko si vsak želi uteh

in skriva vsak po svojih se poteh,

prav v teh, prav v teh usodnih dneh

bi morali nositi vsi srca v dlaneh ...

In kadar bi se zavedeli,

kaj naš up velja,

kaj velja naš težki boj,

da ni malo naših,

da nas je nebroj!

Ljudje,

če v vaših bi očeh razbral,

po kakšnih hodite poteh,

in če vsakdo od vseh srca

na dlan bi dal,

da človek bi človeka prepoznal,

takrat bi v hipu

stari svet propal ...

Kulturni program smo zaključili s skupno pesmijo Hej brigade ob spremljavi harmonike.

*Tanja Hočevar,
OO ZB NOB Škocjan*

Dr. Monika Kokalj Kočevar in Julija Klopčič

27. januar – dan spomina na holokavst

Uvod

27. januarja 1945 je bilo osvobojeno koncentracijsko taborišče Auschwitz, zato se ta dan na mednarodni ravni obeležuje kot dan spomina na holokavst. V Sloveniji ga ne zaznamujemo le kot dan spomina na holokavst, pač pa tudi kot spominski dan na vse slovenske žrtve nacizma oziroma holokavsta. V zadnjih dveh desetletjih se na mednarodni in nacionalni v te dejavnosti vključuje tudi spomin na romski genocid.

Januarja 1995, ob petdeseti obletnici osvoboditve taborišča Auschwitz, je tedanji nemški predsednik Roman Herzog razglasil 27. januar za dan spomina na žrtve nacizma, 3. novembra 2005 pa je ta dan kot mednarodni dan spomina na žrtve holokavsta razglasila tudi Generalna skupščina OZN v New Yorku. Dan spomina na holokavst od leta 2008 obeležujemo tudi v Sloveniji.

V Združenih državah Amerike in Veliki Britaniji je bolj običajen izraz »holokavst«, medtem ko se v Evropi v zadnjem času bolj uporablja izraz »šoa«. »Holokavst« je angleški izraz, "šoa" pa hebrejski izraz za opis genocida, ki ga je izvajala nacistična Nemčija med drugo svetovno vojno. »Holokavst« izhaja iz grškega izraza za žgalno daritev in je na splošno opredeljen kot veliko uničenje, ki ga povzročijo ogenj ali druge sile. »Shoah« pa ima korenine v izrazu opustošenje.

Slovenski taboriščniki v nacističnih koncentracijskih taboriščih

Preživela prekmurska Judinja Erika Fürst se spominja: *»Ko so prišli (sovjetski vojaki o. p. MKK) v barako, niso mogli verjeti, da smo ljudje, tako slabo smo zgledali. Mi pa prestrašeni, to so se Nemci preoblekli, ampak ko so pričeli rusko govoriti, potem je bilo veliko veselje.«*¹

Po podatkih Komisije za bivše politične zapornike internirance in izgnance pri ZZB NOV je bilo v nemških koncentracijskih taboriščih med drugo svetovno vojno s sedanjega ozemlja Republike Slovenije deportiranih 21.234 Slovencev.² Iz podatkov, ki jih je zbral Inštitut za novejšo zgodovino, ki že od sredine 90. let prejšnjega stoletja vodi projekt Žrtve druge svetovne vojne in zaradi nje,³ je več kot ena tretjina taboriščnikov tam tudi umrlo. Doba preživetja v taborišču večkrat ni bila daljša od dveh mesecev. V vojni je bila posebej prizadeta judovska skupnost v Prekmurju. Prvi slovenski taboriščniki so bili slovenski španski borci in koroški Slovenci. V koncentracijskem taborišču Mauthausen je bilo čez 4.000 slovenskih taboriščnikov, 4.000 in več tudi v koncentracijskem taborišču Dachau, v Rižarni 3.500 taboriščnikov, več kot 1.000 v Buchenwaldu in Flossenbürgu in več sto v številnih drugih.

Ženske so pretežno poslali v koncentracijsko in

¹Muzej novejšje in sodobne Zgodovine, Zbirka Ustni viri, Erika Fürst, 2015 (intervju vodila Monika Kokalj Kočevar).

²Bojan Ajdič in Milan Filipčič, Bili so pregnani, obešeni, ustreljeni, na suženjskem delu, uporni, ZZB NOV, Ljubljana 1981.

³Inštitut novejšje zgodovine, <https://www.sistory.si/zrtve>.

uničevalno taborišče Auschwitz in koncentracijsko taborišče Ravensbrück. V Auschwitzu je bilo z območja Slovenije po do sedaj zbranih podatkih deportiranih okoli 3.000 ljudi, med njimi okoli 350 Judov, vsaj 78 Romov in vsaj en Slovenec jehovske veroizpovedi. Za 1.723 taboriščnikov je bil Auschwitz kraj smrti.⁴

*Spominsko obeležje taborišča na Ljubelju
/foto: Julija Klopčič*

Večino taboriščnikov so pripeljali v različna taborišča iz zaporov v Begunjah, Radovljici, Celju, Mariboru, Ljubljani, Novem mestu, Trstu ter Gorici. Posebno tragičen je bil dogodek, ko so v okoliški osnovni šoli v Celju pričeli 3. avgusta 1942 zbirati družinske člane ujetih partizanov, aktivistov in talcev, med njimi tudi 526 otrok. Odrasle moške in ženske so poslali v Auschwitz, otroke pa v taborišča zlasti na Bavarskem, kjer je mlajše prevzela organizacija Lebensborn, in jih predala v posvojitev nemškim družinam.

Ob kapitulaciji Italije septembra 1943 so tiste taboriščnike, ki so še ostali v italijanskih koncentracijskih taboriščih in zaporih, prepeljali v nemška koncentracijska taborišča. Po nemški okupaciji Prekmurja so aprila 1944 zbrali prekmurske Jude in jih v treh transportih odpeljali v koncentracijsko taborišče Auschwitz. 86,6 odstotkov jih je v taborišču umrlo. Junija in julija 1943 sta bili na Gorenjskem, na obeh straneh ljubeljskega prelaza, zgrajeni zunanji taborišči koncentracijskega taborišča Mauthausen. V koncentracijskem taborišču Ljubelj sever in Ljubelj jug je približno 1.800 taboriščnikov, največ

Francozov in Poljakov, gradilo 1.500-metrski predor, ki bi tesneje povezal zasedeno Gorenjsko z avstrijsko koroško pokrajino.

*Spominski napisi taborišča na Ljubelju
/foto: Julija Klopčič*

V nekdanji luščilnici riža v Sv. Soboti pri Trstu je bilo jeseni 1943 po oblikovanju operacijske cone Jadransko primorje vzpostavljeno edino koncentracijsko taborišče Rižarna s krematorijem v Italiji.

V taboriščih so se tajno oblikovali nacionalni taboriščni odbori, ki so se povezali v mednarodne odbore. Ti so bili posebej pomembni ob koncu vojne, ko so pomagali vzpostaviti novo upravo taborišč, med drugim so organizirali nekdanjim taboriščnikom tudi pot domov.

Počastitev in ohranjanje spomina na slovenske taboriščnike

Organizirana praznovanja osvoboditev koncentracijskih taborišč in spominjanje ter počastitev spomina na mrtve v koncentracijskih taboriščih se je začelo že nekaj let po vojni. Prve organizirane obiske Slovencev na mednarodnih komemoracijah beležimo že ob 10- obletnici osvoboditve, v sredini petdesetih let. Jugoslovanski odbori oz. pozneje slovenski so na kraju spominjanja postavili tudi številne spomenike in druga obeležja, ki opozarjajo na prisotnost Slovencev v koncentracijskih taboriščih.

Slovenski taboriščni odbori, ki jih vodi koordinator Jani Alič, so organizirani pri Zvezi združenj borcev

⁴Muzej novejšje zgodovine Slovenije, 27. 1. do 7. 3. 2022. Medinstitucionalna razstava Fotografije iz Auschwitza: zgodbe s fotografij slovenskih taboriščnikov, poslanih leta 1942 v koncentracijsko taborišče Auschwitz.

za vrednote NOB Slovenije. V sklopu svojega poslanstva vsako leto organizirajo tudi osrednjo proslavo ob dnevu spominjanja na holokavst. Drugo soboto v juniju, ko obeležujemo osvoboditev taborišča Ljubelj jug, pa se na prostoru nekdanjega taborišča odvijajo zelo obiskana vsakoletna komemoracija, druženje nekdanjih taboriščnikov ter njihovih sorodnikov in prijateljev. Člani slovenskih taboriščnih odborov delujejo tudi v mednarodnih taboriščnih odborih, organizirajo pa tudi številne komemoracije in dogodke ob slovenskih obeležjih v tujini, tako na primer v Dachauu, Buchenwaldu, Mauthausnu idr.

O grozotah taborišč so že med drugo svetovno vojno pisali nekdanji taboriščniki in tako obveščali sonarodnjake. Prvi je o koncentracijskem taborišču Mauthausen pisal Franc Hribar, ki je bil avgusta 1941 iz celjskega Starega piskra poslan v taborišče, odpuščen pa je bil februarja 1942.⁵ Julija 1944 je France Hribar - Savinjšek napisal svojo taboriščno zgodbo in jo na 66 straneh izdal kot ciklostirano brošuro *Mauthausen*. Škofjeločan Cvetko Kobal, ki je bil junija 1942 premeščen iz koncentracijskega taborišča Auschwitz v taborišču Mauthausen in bil po spletu okoliščin decembra 1943 prestavljen v delovno taborišče v Linz, je v začetku aprila 1944 prišel do Jesenic in naprej v partizane, kjer so mu naročili, naj piše o taborišču.⁶ Novinar dnevnika *Večernik* Radoslav Tomažič iz Maribora je konec januarja 1945 prišel s transportom v Mauthausen. V sanitetnem taborišču je postal revirski pisar.⁷ Po osvoboditvi je bil med organizatorji vrnitve, še isto leto pa je napisal knjižico *Morišče Mauthausen*.⁸

Leta 1946 je prevajalec in pisatelj Ivan Vouk izdal knjigo o življenju v taborišču Dachau,⁹ kjer je bil od avgusta 1944. V časopisju in revijah so v petdesetih letih sicer občasno izhajali spomini taboriščnikov. Tako je Jože Gluk leta 1953 objavil spomine na

taborišče Flossenbürg.¹⁰ Prve spomine na koncentracijsko taborišče Ravensbrück je v reviji *Borec* leta 1955 zapisala Anica Kos.¹¹ Leta 1956 je Jožica Veble prav tam objavila krajši zapis o delovni komandi v taborišču Auschwitz.¹² Njena knjiga spominov na taborišče je izšla leta 1960.¹³ V Novem listu v Trstu je med letoma 1958 in 1961 Franc Jeza v podlistkih izdal svoje spomine na koncentracijsko taborišče Dachau in njegovo podružnico v Überlingenu. Njegovo knjigo *Spomini iz taborišča* je Goriška Mohorjeva družba izdala leta 1985 posthumno.¹⁴

Nekdanji taboriščniki so se lotili tudi pisanja zbornikov posameznih taborišč. Slovenski zbornik *Ravensbrück* je izšel leta 1971, zbornik o Dachauu pa leta 1981. Zadnji obsežnejši zbornik je delo nekdanjega taboriščnika Franca Filipiča o Slovencih v Mauthausnu, ki je bil objavljen leta 1998. Muzeji so se pričeli ukvarjati s temo precej pozno. Razstava *Okupatorjevi zapori in taborišča* je bila odprta v muzeju Narodne osvoboditve v Ljubljani (danes Muzej novejšje in sodobne zgodovine Slovenije) leta 1961 in nato gostovala še v Novem mestu, Celju, Mariboru in Novi Gorici. Skupno si jo je ogledalo 80.000 ljudi. Ob praznovanju 25. obletnice osvoboditve je v Celju potekalo srečanje internirancev koncentracijskih taborišč. V Muzeju revolucije Celje (danes Muzej novejšje zgodovine Celje) je bila v ta namen postavljena razstava Koncentracijsko taborišče Auschwitz, ki je bila na ogled maja 1970. Predstavljene so bile identifikacijske fotografije taboriščnic in taboriščnikov iz Auschwitza.

Julija 1981 je bila odprta stalna razstava na gradu Rajhenburg v Brestanici in je obsegala prikaz političnih zapornikov, vojnih ujetnikov, zaporov in koncentracijskih taborišč, ukradenih otrok, okupatorjevega terorja na celotnem slovenskem ozemlju, zaključila pa se je z likovnimi deli,

⁵France Filipič, *Slovenci v Mauthausnu*, Ljubljana: Cankarjeva založba 1998, str. 82 (v nadaljevanju: Filipič).

⁶Cvetko Kobal, *Florijan, Mauthausen, Okrožna tehnika Jesenice*, 1944.

⁷Filipič, str. 384.

⁸Radoslav Tomažič, *Morišče Mauthausen*, Slovenski knjižni zavod OF 1945, str. 21.

⁹Ivan Vouk, *Dachau 91252*, Celje: Tiskarna Družbe sv. Mohorja v Celju, 1946.

¹⁰Jože Gluk, *Odlomki iz Flossenburga*, *Borec* 1953, št.6/7, str. 203.

¹¹Anica Kos, *Odlomki iz taborišča Ravensbrück*, *Borec* 1955, str.257, 317.

¹²Jožica Veble, *Hrast je padel*, *Borec* 1956, str. 449.

¹³Jožica Veble, *Preživela sem taborišče smrti*, Ljubljana:Borec, 1960.

¹⁴Franc Jeza, *Spomini iz taborišča*, Trst: Goriška Mohorjeva družba 1985.

izdelanimi v taboriščih in zaporih. Ob prenovi gradu leta 2009 so razstavo umaknili. Muzeji sicer pripravljajo različne razstave o slovenskih taboriščnikih, vendar obširnejše stalne razstave, posvečene slovenskim taboriščnikom v nacističnih koncentracijskih taboriščih, pravzaprav ni.

Slovensko zgodovino pisje se s temo holokavsta v najširšem pomenu intenzivno ukvarja. O tej tematiki so pri nas največ pisali Oto Luthar, Irena Šumi, Hannah Starman, Martin Pogačar, Andrej Pančur, Renato Podberšič, Klemen Jelinčič Boeta, Boris Hajdinjak in drugi. Nekatere publikacije so prejele tudi slovenske šole.

Zavod za šolstvo Republike Slovenije je že leta 2008 organiziral izobraževanje o holokavstu v Izraelu za skupino strokovnjakov, univerzitetnih profesorjev, predstavnikov muzejev in arhivov, zunanjega in šolskega ministrstva. Leta 2010 je izšla tudi tematska številka revije *Zgodovina v šoli* z naslovom *Pouk zgodovine o holokavstu* (leto 2010, št. 1–2), v kateri sta prikazani zgodovina holokavsta in zgodovina Judov na Slovenskem, pravičniki med narodi in pravičniki med Slovenci in številni primeri dobre prakse obravnave holokavsta pri pouku zgodovine. Slovenija že vrsto let aktivno sodeluje v mednarodni organizaciji IHRA (International Holocaust Remembrance Alliance).¹⁵

Aktivno se na pedagoškem in andragoškem področju vključujejo tudi muzeji. Naj izpostavimo le nekaj aktivnosti. Center judovske kulturne dediščine Sinagoga Maribor je v sodelovanju s Prvo gimnazijo Maribor in s podporo ZRC SAZU v letu 2010 pripravil program *ŠOA – spominjajmo se*, ki se je razvil v vseslovenski vsakoletni projekt.¹⁶ V sodelovanju s šolami izvaja Sinagoga Maribor tudi projekt *Krokus*, ki ga je razvilo irsko združenje HETI. Ta podarja čebulice rumenih krokusov, da jih šole posadijo v spomin na 1,5 milijona judovskih otrok, ki so umrli v holokavstu, in v spomin na tisoče drugih otrok, ki so bili žrtve nacističnega nasilja. Z mednarodnim projektom *Kamnite solze* v Sinagogi Maribor poudarjajo pomembnost in dvigujejo raven ozaveščenosti in družbeno-politične podpore dnevom spominjanja na holokavst in porajmos ter posredno opozarjajo

tudi na probleme naraščajoče ksenofobije, antisemitizma in rasizma v današnji družbi. Umetniškemu projektu *Tlakovci spomina* (*Stolpersteine*), ki ga udejanja nemški umetnik Gunter Demnig in poteka po Evropi že od leta 1994, se je po načelu »en tlakovec za eno ime« za brezimne in pozabljene žrtve nacizma, se je priključila tudi Slovenija. Spominjanju na taboriščnike in čas druge svetovne vojne se pridružujejo s svojimi aktivnostmi tudi številne druge slovenske organizacije. Ob spominu na holokavst in na medvojne tragedije se spominjamo tudi tistih, ki so vojno preživeli. Zadnja desetletja potekajo številni projekti zbiranja spominov nekdanjih taboriščnikov.

Pozabljeni in zamolčani romski genocid v času druge svetovne vojne

Ta tematika je bila dolgo časa premalo prisotna v spominskih slovesnostih ob spominu na žrtve holokavsta in pri obsodbi nacističnih zločinov v času druge svetovne vojne. Zato je treba spregovoriti o žrtvah romskega genocida skozi različne dejavnosti ozaveščanja, izobraževanja v osnovnih in srednjih šolah.

Po pregledu številnih osnovnošolskih in srednješolskih učbenikov za zgodovino ugotavljamo, da v njih romski genocid ni eksplicitno omenjen, večinoma pa v vseh gradivih navajajo, da so bili poleg Judov žrtve genocida tudi drugi narodi in omenijo še Rome in Slovane. Kljub neprisotnosti omenjenih podatkov v šolskih gradivih, mnogi učitelji ozaveščajo mlade o teh vsebinah prek dni dejavnosti na temo holokavsta, strokovnih ekskurzij, okroglih miz, na nekaterih šolah tovrstne dejavnosti izvedejo v okviru obšolskih dejavnosti ali celo dodatnih aktivnosti za nadarjene učence.

Soavtorica Julija Klopčič sem se med temi dejavnostmi tudi sama udeležila strokovne ekskurzije v taborišče Ljubelj - Mauthausen. V okviru obšolske dejavnosti Literarni klub smo obravnavali knjigo Deček v črtasti pižami in si ogledali film z istim naslovom, večdnevne strokovne ekskurzije v Auschwitz (z

¹⁵Soavtorica dr. Monika Kokalj Kočevar sem članica slovenske delegacije pri IHRI.

¹⁶<http://www.sinagogamaribor.si/>

enomesečno pripravo vsebin), sodelovala sem v pogovoru z Vinkom Möderndorferjem, ki je režiral gledališko predstavo *Dnevnik Ane Frank*, ki je bila januarja 2023 uprizorjena v Mini teatru ob obeležitvi spomina na žrtve holokavsta in sem si jo s sošolci ogledala.

Zavedamo se, da je že sama obravnava genocida v osnovnih šolah občutljiva tema, romski genocid pa je še bolj zapostavljen. Na voljo je vse več mladinskih literarnih del, ki mlademu bralcu omogočajo postopen uvid v krutost življenja v koncentracijskih taboriščih. Naj navedemo samo nekatere izmed njih:

- John Boyne: *Deček v črtasti pižami*,
- Ana Frank: *Dnevnik Ane Frank*,
- Renia Spiegel: *Renjin dnevnik*,
- Karin Levine: *Hanin kovček*,
- Annette Wieviorka: *Kako sem hčerki razložila Auschwitz*,
- Cristiana Pezzetta: *Koncert za bodečo žico*.¹⁷

V naštetih neformalnih pristopih vidimo odlično priložnost tudi za nadaljnjo bolj poglobljeno obravnavo genocida nad Romi in njihovem trpljenju v koncentracijskih taboriščih. Literarni in strokovni viri ponujajo bogat vir verodostojnih informacij in v nadaljevanju želimo predstaviti nekatera ključna dejstva o romskem genocidu in romskih žrtvah v času nacizma.

Raziskovanje in zbiranje gradiva

Ugledni romski aktivist, novinar in pisatelj prof. dr. Rajko Djurić, ki je napisal več knjig o zgodovini, jeziku, simbolih in običajih romskega naroda, je o romskem genocidu napisal obširno poglavje v knjigi *Zgodovina Romov*, v katerem ugotavlja, da se je šele ob koncu sedemdesetih let prejšnjega stoletja začelo s sistematičnim zbiranjem dokumentov in fotografij iz zbirnih taborišč, zaporov, delovnih taborišč in taborišč smrti v katerih so trpeli Romi v času druge svetovne vojne. Postopoma se je vzpostavila baza podatkov in s podrobnejšo analizo rasnih zakonov in dokumentov nacističnega režima se razkrivajo načrti za »končno rešitev romskega vprašanja« oziroma uničenje romske skupnosti v celoti. V letu

1971 je v Londonu potekal Svetovni kongres Romov, na katerem so določili simbole romskega naroda. Izbrali so pesem *Djelem, Djelem* za himno romskega naroda in določili poimenovanje Romi za označevanje etnične identitete romskega naroda. Oblikovali so elemente romske zastave, ki vsebuje tri glavne barve, in sicer zeleno kot simbol svobode gibanja, rdečo kot kri kot simbol trpljenja romskega naroda in modro kot nebo, ter kolo na sredini kot simbol gibanja (glej sliko 1). Na kongresu so se med drugim zavzeli za priznanje trpljenja Romov kot žrtev genocida, ki so upravičeni do odškodnine. Kongres Romov je potekal 8. aprila, zato se od tedaj ta dan povsod po svetu praznuje kot svetovni dan Romov.

Romska zastava/foto: Julija Klopčič

Spomin na genocid je prisoten v ustnem izročilu in v kolektivnem spominu romskega naroda, niso pa Romi o tem želeli govoriti ali pisati. Spomine na trpljenje in bolečino so izrazili zlasti v umetniških delih. Romska himna »Djelem, Djelem« na primer vsebuje tudi verze: »Včasih sem imel družino, vendar jih je ubila Črna legija.« Verzi so zapisani v Uvodnih opombah publikacije *Vpliv genocida nad Romi v drugi svetovni vojni na književno ustvarjalnost romskih in neromskih avtorjev*.

V Sloveniji je najvidnejši predstavnik romske avantgarde predsednik Zveze Romov Slovenije Jožek Horvat Muc, ki je veliko prispeval k zbiranju gradiva znotraj romske skupnosti in k ozaveščanju širše javnosti o romskem genocidu. Na pobudo Zveze Romov Slovenije so v letu 2016 postavili spominsko obeležje vsem žrtvam romskega holokavsta (glej sliko 4).

Začetki aktivnega delovanja pripadnikov romske skupnosti in njihovih organizacij v Sloveniji, zlasti

¹⁷Vse navedene knjige so dostopne v slovenščini.

Zveze Romov Slovenije, na tem področju segajo v sredino devetdesetih let prejšnjega stoletja, ko so bili storjeni prvi koraki za ozaveščanje Romov in večinskega naroda o teh tragičnih poglavjih naše zgodovine. Začeli so zbirati podatke o žrtvah genocida in urejati gradivo v Sloveniji, skupaj z Ustanovo dr. Šiftarjevo fundacijo in kulturnim centrom Sinagoga iz Maribora.

Preučevanje romskega genocida in ohranjanje spomina na romske žrtve genocida v času nacizma je pomembno za vse pripadnike romske skupnosti v Evropi, saj osvetljuje pomemben del zgodovine in skupne identitete romskega naroda. Romski genocid, ki se v romskem jeziku imenuje porrajmos ali samudaripen se v zavesti romske skupnosti zrcali kot uničujoča oblika zatiranja, sovraštva in

Pozabljeni in zamolčani romski genocid v času nacizma

Med drugo svetovno vojno je bilo več kot milijon Romov žrtev nacističnega genocida nad Romi. Mnogi Romi so bili deportirani na prisilno delo ali v koncentracijska taborišča smrti, zlasti v Auschwitz -Birkenau, Dachau in Jasenovac. Šele v zadnjih desetletjih prejšnjega stoletja so bili Romi uradno priznani kot žrtve genocida nad Romi, ki so upravičeni do odškodnin kot žrtve genocida. Spomin na njihove žrtve pa je le počasi postajal del kolektivnega spomina na nacistične zločine in holokavst. Pogosti ugovori držav, ki so zavrnille ali odložile priznanje odškodnin romskim žrtvam genocida v obdobju po drugi svetovni vojni, so bili, da ukrepi preganjanja Romov v njihovih državah niso bili rasno zasnovani. To so trdili kljub dejstvu, da so bili Romi v nacističnih rasnih zakonih označeni kot rasna skupina, ki ogroža rasno čistost »arijskih« ljudstev. V državah, ki so pristopile k trojnemu paktu in na zasedenih ozemljih so bili sprejeti zakoni o rasni čistosti naroda in sprejeti so bili ukrepi za popis, odstranitev in uničenje Romov. To je skupna tragična razsežnost pozabljenega in zamolčanega genocida nad Romi. V Avstriji je bilo v 2. svetovni vojni umorjenih 11.000 avstrijskih Romov.¹⁸ Tudi na Hrvaškem so bili v obdobju Neodvisne države Hrvaške/NDH/ v času 2. svetovne vojne Romi označeni kot grožnja rasni čistosti hrvaškega ljudstva.¹⁹

Najprej so oblasti začele postopek popisovanja Romov, ki so bili kasneje deportirani v Jasenovac in druga taborišča. Med njimi so bili tudi deportirani Romi iz Slovenije.

V nacističnem režimu so bili v skladu s Himmlerjevim ukazom iz decembra 1942 sprejeti ukrepi za »končno rešitev romskega vprašanja«. Za vse Cigane/Rome/Sinte je to pomenilo ukaz za njihovo internacijo v koncentracijsko taborišče Auschwitz. Iz Novega mesta je bilo v decembru leta 1943 deportiranih 77 Romov v Auschwitz, od koder se nihče ni vrnil.

Spominska plošča v Murski Soboti/foto: Julija Klopčič

krivic, ki so jih doživljali v svoji zgodovini. Skozi zgodovino je oblast preganjala Rome zaradi njihovega nomadskega načina življenja, ki so ga povezovali s kriminalom, krajo, prostitucijo, beračenjem in tihotapstvom. To so temeljni elementi zgodovinskega in sodobnega rasizma do romske skupnosti, ki se odraža v fenomenu anticiganizma/protiromizma, ki se je v času nacizma stopnjeval do načrta o popolnem uničenju Romov.

¹⁸V letu 1940 je bilo zgrajeno posebno taborišče za Rome Lackenbach, od leta 1943 pa so mnoge med njimi deportirali v Auschwitz. Status žrtev nacizma in pravico do odškodnin so dobili šele v letu 1988.

¹⁹V zakonu o državljanstvu NDH so bili v točki 4 kot Cigani opredeljeni: Kot Cigan v smislu te uredbe se smatra oseba, ki izhaja od dveh ali več prednikov drugega kolena (dedov in babic), ki so Cigani po rasi.

Anticiganizem/protiromizem

V zadnjih desetletjih je v Evropi prišlo do simboličnega priznanja genocida nad Romi in do vključevanja Romov v spominske dogodke v spomin na holokavst. Na področju ohranjanja spomina na žrtve genocida nad Romi se rasistični odkloni kažejo v odporu do postavljanja obeležij z ustreznim poimenovanjem romskih žrtev.

V praksi je pogosto prihajalo do zapletov pri samem imenovanju, npr. ob postavitvi spomenika v spomin na žrtve genocida nad Romi v Berlinu, kjer so romske organizacije šele po dolgotrajnem postopku dosegle uporabo naziva »Romi in Sinti« namesto »Zigeuner«. Uresničitev ideje o postavitvi spomenika v parku v neposredni bližini stavbe nemškega parlamenta je trajala 18 let. Sama gradnja in postavitve je trajala več kot 12 let. Vendar, kot navaja avtor, izraelski kipar Dani Karavan, v intervjuju „The Roma Holocaust Memorial that wasn't built in a day“ z dne 14. september 2012, »Bolje pozno kot nikoli«. Karavan omenja, da je rekel Nemcem, da če bi bil to spomenik Judom, bi bil že zdavnaj končan. Ker pa gre za Rome, jim je bilo omogočeno, da odlašajo s postavitvijo spomenika. Meni, da je to lahko povedal, ker je sam Jud. Celoten odnos se zrcali v vprašanju, ki so mu ga pogosto zastavili s prezirom: »Zakaj bi zapravljali denar za to? Zakaj? Saj gre samo za cigane.«²⁰

Na odprtju spomenika leta 2012 so bili prisotni najvidnejši politiki, med njimi tudi nemška kanclerka Angela Merkel, politiki in predstavniki Romov iz številnih evropskih držav.

Mednarodno zavezništvo za ohranjanje spomina na holokavst (IHRA) je 8. oktobra 2020 sprejelo sicer ne zavezujočo, a odmevno definicijo anticiganizma/ protiromizma. Uvodoma je zapisano, da se IHRA zaveda, da je zanemarjanje genocida nad Romi prispevalo k razraščanju predsodkov in diskriminacije. Kot ponazoritev dejanj anticiganizma definicija IHRE navaja tudi *Izkrivljanje ali zanikanje preganjanja Romov ali genocida nad Romi*. Definicija poudari naslednje elemente: da gre bodisi za dejanja posameznikov, ter institucionalne politike in prakse, sovražni govor, ter da anticiganizem predstavlja posebno obliko rasizma.

»Anticiganizem se izkazuje skozi izraze in dejanja posameznikov ter skozi institucionalne politike in prakse, ki spodbujajo marginalizacijo, izključevanje, fizično nasilje, omalovaževanje romskih kultur in življenjskih slogov ter sovražni govor, uperjen proti Romom in drugim posameznikom in skupinam, ki so bili v času nacizma in so še danes označeni za »cigane« ter zaradi tega stigmatizirani ali preganjeni. To vodi v obravnavanje Romov kot domnevno družbi tuje skupine in povezovanje njenih pripadnikov z nizom slabšalnih stereotipov ter izkrivljenih podob, ki predstavljajo posebno obliko rasizma.«

Delovna definicija anticiganizma IHRE med drugim navaja: anticiganizem obstaja že stoletja. To je bil bistveni element politike preganjanja in iztrebljanja Romov s strani nacistične Nemčije, fašističnih in skrajnih nacionalističnih partnerjev ter drugih kolaborantov, ki so sodelovali pri teh zločinih. Definicija anticiganizma je pomembna zaradi tega, ker potrjuje vključenost spomina na žrtve romskega genocida v dejavnosti za ohranjanje spomina na žrtve holokavsta in izpričuje zavezanost držav do ozaveščanja javnosti, tako v medijih kot v izobraževalnih institucijah. V ta namen se v okviru Mednarodnega zavezništva za ohranjanje spomina na holokavst (IHRA) pripravlja gradivo za poučevanje o romskem genocidu, ki bo prispevalo k ozaveščanju in izobraževanju o tem.

Mednarodni dan počastitve spomina na žrtve romskega genocida

Na mednarodni ravni se 2. avgust obeležuje kot mednarodni dan počastitve spomina na romske žrtve genocida v času nacističnega režima.

V knjigi *Kako sem hčerki razložila Auschwitz* A. Wieviorka (2000) zapiše, da je bilo »v družinskem taborišču Birkenau dvaintrideset barak, v katerih je bilo po družinah zbranih okoli 20.000 Romov. V noči na 2. avgust 1944 so vse, moške, ženske in otroke, odpeljali v plinske celice«.

Ta datum je bil določen v spomin na dan, ko je bilo v koncentracijskem taborišču Auschwitz-Birkenau

²⁰Članek v angleškem jeziku je dostopen na: <http://www.haaretz.com/weekend/week-s-end/the-roma-holocaust-memorial-that-wasn-t-built-in-a-day-1.464974> [pregledano 21. 2. 2023].

(t. i. »Zigeunerlager«) v enem dnevu pobitih več tisoč Romov. V spomin na ta dogodek so romska združenja predlagala Svetu Evrope, da razglasi 2. avgust za mednarodni dan spomina na žrtve romskega genocida, države pa spodbudi, da vključijo spomin na žrtve romskega genocida v spominske slovesnosti ob 27. januarju in v obsodbo holokavsta v času nacizma. K temu je države pozval tudi evropski parlament v Resoluciji o položaju Romov iz leta 2005. Resolucija evropskega parlamenta med drugim opozarja, »da je holokavst nad Romi enako grozovit zločin kot drugi zločini nacističnega režima. Ker je bil njegov cilj izbrisati Rome z zemljevida Evrope, si žrtve zaslužijo polno priznanje in ustrezno spoštovanje«. Prvič je bila slovesnost v počastitev 2. avgusta – mednarodnega dneva spomina na romske žrtve genocida organizirana v letu 2012 tudi na Hrvaškem, v vasi Uštica pri Jasenovcu, kjer so se spomnili na romske žrtve koncentracijskega taborišča v Jasenovcu. Organizatorji so opozorili na dejstvo, da nimajo točnih podatkov o romskih žrtvah v Jasenovcu, saj Romi, za razliko od večine drugih internirancev koncentracijskega taborišča v Jasenovcu, po prihodu v taborišče niso bili identificirani in zapisani po imenu, temveč po številu vagonov, v katerih so jih pripeljali v koncentracijsko taborišče. Mnogi med njimi pred tem niso bili niti vpisani v matičnih knjigah, niti v šolskih ali drugih evidencah in je bilo zato nemogoče ugotoviti točno število romskih žrtev. V imenu judovske skupnosti je tedaj spregovoril znani, z oskarjem nagrajeni filmski producent (med drugim je bil tudi producent filma

Schindlerjev seznam) Branko Lustig, ki je bil zaradi pripadnosti judovski skupnosti kot otrok tudi sam interniran v Auschwitzu.

V zelo pretresljivem nagovoru je med drugim dejal: »Človeka tak spomin vedno gane, še posebej mene, ki sem bil v Auschwitzu, in sem videl taka ubijanja.« Obudil je svoj spomin na romske žrtve v taborišču Birkenau, tako kot jih je videl in doživel kot 12-letni otrok, saj je tedaj večkrat prihajal tudi v romsko taborišče Birkenau. Tam je bilo vedno živahno in mnogo otrok, pred barakami pa se je sušilo raznobarvno perilo. Nekega jutra, v začetku avgusta 1944, pa so bila železna vrata pri vhodu v taborišče na stežaj odprta, barake so bile prazne in vse je bilo tiho. V taborišču ni bilo več nikogar, saj so v noči z 2. na 3. avgust 1944 vse Rome usmrtili.

V Sloveniji in v drugih evropskih državah potekajo številni projekti, namenjeni vključevanju Romov, v raziskovalnem in znanstvenem delu se njihov položaj osvetljuje z različnih zornih kotov, a presenetljivo je, da kljub temu večina prebivalcev evropskih držav ne ve oz. se premalo zaveda razsežnosti zgodovinskega preganjanja Romov, ponekod pa se niti ne zavedajo, da so bili Romi med drugo svetovno vojno žrtve genocida in da so skupaj s pripadniki večinskih narodov utrpeli kruto usodo žrtev nacizma.

Čez dve leti bodo potekala obeleževanja 80. obletnice osvoboditev koncentracijskih taborišč. Številni dogodki, srečanja, komemoracije, predstavitev novih knjig in zbornikov in druge slovesnosti za počastitev spomina na vse žrtve holokavsta v drugi svetovni vojni so že v pripravi.

Uporabljeni viri in literatura

- Ajdič, B. in Filipič M. (1981): *Bili so pregnani, obešeni, ustreljeni, na suženjskem delu, uporni*. Ljubljana: ZZB NOV.
- Djurić, R., (2006), *Istorija Roma*, Beograd, Politika.
- European Parliament, *Joint motion for a resolution on the situation of the Roma in the European Union*, Brussels, 25.4.2005
- Filipič F. (1998): *Slovenci v Mauthausnu*, Ljubljana: Cankarjeva založba.
- Gluk J. (1953): Odlomki iz Flossenburga V *Borec* 1953, št.6/7, (str. 203).Ljubljana: Inštitut za novejšo zgodovino, Žrtve druge svetovne vojne in zaradi nje, <https://www.sistory.si/zrtve>
- Haramija, D. (2010): *Holokavst skozi otroške oči*, Murska Sobota, Podjetje za promocijo kulture Franc – Franc.
- Horvat, J. in Acković, D. (2015): *Vpliv genocida nad Romi v drugi svetovni vojni na književno ustvarjalnost romskih in neromskih avtorjev*, Murska Sobota, Zveza Romov Slovenije
- <http://www.haaretz.com/weekend/week-s-end/the-roma-holocaust-memorial-that-wasn-t-built-in-a-day-1.464974>
- Jeza F. (1985): *Spomini iz taborišča*, Trst: Goriška Mohorjeva družba.
- Kos A. (1955): *Odlomki iz taborišča Ravensbrück*. V *Borec* (str. 257, 317).Ljubljana: Založba Borec.
- Muzej novejše in sodobne zgodovine Slovenije, Zbirka ustni viri, Intervju Erika Fürst, 2015.
- Muzej novejše in sodobne zgodovine Slovenije, razstava Fotografije iz Auschwitz, 2022.
- Center judovske kulturne dediščine Sinagoga Maribor, <http://www.sinagogamaribor.si/>
- Tomažič R. (1945): *Morišče Mauthausen*, Maribor: Slovenski knjižni zavod OF.

UČNI načrt. Program osnovna šola. Zgodovina [Elektronski vir] / predmetna komisija Vojko Kunaver ... [et al.]. - El. knjiga. - Ljubljana : Ministrstvo za šolstvo in šport : Zavod RS za šolstvo, 2011
UČNI načrt. Zgodovina [Elektronski vir] : gimnazija : splošna gimnazija : obvezni predmet (280 ur) / predmetna komisija Vojko Kunaver ... [et al.]. - Ljubljana : Ministrstvo za šolstvo in šport : Zavod RS za šolstvo, 2008
Veble J. (1956): Hrast je padel. V *Borec* (str. 449). Ljubljana: Založba Borec.
Veble J. (1960): *Preživela sem taborišče smrti*, Ljubljana: Založba Borec.
Vouk I. (1946): *Dachau 91252*. Celje: Tiskarna Družbe sv. Mohorja v Celju.
Wieviorka, A (2000): *Kako sem hčerki razložila Auschwitz*, Ljubljana, Cankarjeva založba.

Auschwitz – kraj, kjer se zaveš, da obstaja zgolj in le tukaj in zdaj. Včeraj je pozabljeno. Jutri pa je privilegij.

V petek 20. 1. 2023, sedem dni pred svetovnim dnevom spomina na žrtve holokavsta, sem se že drugič v nekaj letih odločil, da obiščem muzej največjega nacističnega taborišča smrti v Oświęcimiu, ki so ga nacisti preimenovali v Auschwitz. Sivo hladno jutro z nekaj snežinkami je v popolnosti odražalo mesto, kamor sem se podal. Po pregledu pred vstopom v muzej koncentracijskega taborišča Auschwitz I, ki je bilo videti kot na mednarodnih letališčih, sem prišel do vodiča Piotra, ki nas je ob uvodnih besedah odpeljal do vhoda v mesto groze. Nad vhodom pa zloglasni napis »Arbeit mach frei«, kar v našem prevodu pomeni *Delo osvobaja*.

*Arbeit mach frei – vhod v taborišče
Auschwitz*

poljski intelektualci, člani uporniških gibanj, politični zaporniki in sovjetski ujetniki ter homoseksualci, vsaka skupina internirancev pa je imela svojo vidno oznako na oblekah. V večini so taboriščniki umirali od lakote, saj so na primer za kosilo dobili zgolj liter juhe in si tega glede na današnjo raznoliko ponudbo hrane, ki jo prilagajamo glede na svoje počutje, aktivnosti, različne priložnosti in na obilnost obrokov, ki nas čaka na mizi, danes to dejansko izredno težko predstavljati. Umirali so tudi zaradi izmučenosti in vremenskih vplivov, saj so vsakodnevno delali po enajst ur v vseh možnih vremenskih pogojih, tudi če sta bila zunaj veter in minus, pri čemer so bili oblečeni zgolj v tanko črtasto pižamo in obuti v večini v neudobne lesene sandale.

Leta 1941 so začeli množično ubijati tako zapornike (ljudje, ki so dejansko bivali v taborišču) kot tudi ujetnike (ljudje, ki so šli naravnost v plinske celice) tudi v plinskih celicah s pesticidom ciklon B. Marsikateri vir navaja, da je plinske celice izumil v Tržiču rojeni Slovenec Odilo Globočnik, ki je vodil tudi nekaj podružničnih taborišč Auschwitza. Na začetku so Nemci vse internirance slikali, saj so tako želeli voditi evidenco ter jih po smrti identificirati, vendar so imeli velike težave, ker se je umrli v času bivanja zaradi podhranjenosti tako spremenil, da ga nato velikokrat niso mogli prepoznati.

V taborišču, kjer je bila pred nacistično okupacijo vojašnica, je bilo tudi do 20.000 zapornikov hkrati. V večini pa so bili v tem delu taborišča nastanjeni

Fotografije internirancev v taborišču Auschwitz (ujetnikov niso fotografirali)

Leta 1943 so ukinili fotografiranje in so vsem internirancem začeli tetovirati številke, dojenčkom celo na noge, saj je bilo na podlahti premalo prostora za celo številko. Vsi interniranci so v večini spali na pogradih, kjer jih je na enem ležišču spalo tudi do 6 naenkrat; na tak način so se greli v mrzlih iz opek zgrajenih zgradbah. Te zgradbe so hladne še danes; mraz in tišina teh zgradb človeka zmrazi na vsakem koraku, hkrati pa se sliši tudi kričanje sten, ki še vedno oddajajo odmev trpljenja taboriščnikov. Na marsikateri steni so risbe, ki so jih narisali otroci; kažejo podobe, kako so videli čas med vojno.

Med taboriščniki so bila najbolj zaželena dela v kuhinji, igranje v orkestru ob pogoju, da si znal igrati kakšen glasbeni inštrument, ter delo supervizorja, čeprav so bili slednji zelo osovražene osebe, saj so imeli privilegij lastne sobe in ležišča ter tudi privilegij boljšega obroka. Za delo so bili sposobni vsi, ki so bili stari vsaj štirinajst let. So pa imeli v taborišču v bloku številka 11 zapor v zaporu, saj so imeli v kleti stavbe izredno majhno celico, namenjeno za kršitelje pravil, kjer je lahko hkrati stalo stisnjenih do pet podhranjenih kaznjencev, ki so po večini v nekaj dneh zaradi pomanjkanja spanja, izčrpanosti in slabe prehrane

umrli kar tam. Prav tako pa so imeli Nemci pred tem blokom tudi eksekucijski zid, kjer so usmrtili v večini osebe iz drugih taborišč. S temi usmrčitvami med taboriščnike še dodatno zasejali strah, saj niso vedeli, da so ubiti bili pripeljani od drugod.

Soba internirancev v koncentracijskem taborišču Auschwitz

Prva plinska celica taborišča je bila narejena v majhnem zaklonišču, kjer soba na začetku ni bila videti kot umivalnica, zato je bilo težko prepričati na smrt čakajoče, naj se gredo tuširat. To so lahko počeli kasneje v taborišču Birkenau. Ljudi so slekli in jih zaprli v prostor, trije pazniki pa so nato iz zunanje strani v sobo skozi dimnikom podobne zračnike vrgli zrnje pesticida ciklon B in zaprli zračnike.

Eksekucijski zid pri bloku številka 11

Po dobrih dvajsetih minutah so nato umrle odnesli v sosednji prostor, kjer je bila sežigalnica. Ker v prvem taborišču tu ni bilo več prostora tako za nastanitev kot tudi za iztrebljanje, so nove plinske celice zgradili v taborišču Auschwitz II v Birkenauu. Iz samega taborišča je bilo skoraj nemogoče uiti; skozi celotno delovanje jih je ušlo le okoli 300, saj je bilo varovanje v taborišču in okoli njega na izredno visoki stopnji. Okoli taborišča je bila dvojna bodičasta trimetrška ograja, skozi katero je bil ponoči spuščen električni tok ter stražni stolpi, hkrati pa so bili interniranci prestrašeni fizično zelo šibki.

Varovalni sistem okoli taborišča

Če je kateremu internirancu uspel pobeg, so bili nato javno obešeni v taborišču njegovi prijatelji, sorodniki ali somišljeniki v opomin ostalim, da jim kaj podobnega ne bi padlo na pamet. Ko so ostali izvedeli za namero o pobegu, so raje to povedali stražarjem in si tako »rešili« življenje. Življenjska doba znotraj taborišča je bila pri ženskah približno do pol leta, običajno tri mesece, pri moških pa do pol leta dlje, torej so preživeli v taborišču do enega leta. Vodja taborišča Rudolf Höss je bil po osvoboditvi taborišča 27. 1. 1945 obsojen na smrtno kazen. Pred usmrtitvijo, za katero so preživeli taboriščniki vztrajali, da se izvrši v Auschwitzu, je moral v zaporu napisati knjigo o življenju in delovanju v taborišču. Leta 1947 so ga obesili pred vhodom v plinsko celico v Auschwitzu I, vislice pa stojijo še danes na istem mestu.

Vislice v Auschwitzu, kjer je bil leta 1947 obešen vodja taborišča Rudolf Höss

Taborišče Birkenau

Iz Auschwitza smo se preselili v naknadno zgrajeni uničevalni taborišče Birkenau, ki je od Auschwitza oddaljen približno 3 km in so ga začeli graditi okoli leta 1941. Od prvega se razlikuje po še slabših življenjskih pogojih taboriščnikov, saj so živeli v lesenih barakah, ki so bile namenjena prvotno za 50 konj, nato pa je v eni baraki živelo do 400 internirancev naenkrat. V tem taborišču je na eni postelji spalo do osem oseb. Lesene barake, ki niso bile izolirane in je bil v njih velik preprih, največ med streho in steno, so ogrevali, vendar ne dovolj. To ogrevanje barak je predstavljal paradoks taborišča, saj so Nemci želeli, da interniranci umrejo, vendar ne prehitro. Velikokrat se je zgodilo, da so preživeli noč v za silo ogreti baraki, nato pa so med delom zunaj v tanki črtasti pižami zaradi mraza enostavno zmrznili. Prav tako se je zgodilo, da je kateri izmed internirancev pri jutranji veliki potrebi premaknil težko kamnito WC ploščo in se skril v fekalije ter si na ta način vsaj za en dan podaljšal življenje ter mučenje na delu. V taborišču Birkenau je bilo naenkrat do 100.000 taboriščnikov, ki so jih pripeljali stlačene v vagonih po cesti smrti in ko je vlak zapeljal skozi vrata smrti, v večini za njih ni bilo več poti nazaj.

Notranjost lesene barake v uničevalnem taborišču Birkenau

Stranišča v taborišču Birkenau

Ko so interniranci zapustili vlak, so paznikom pustili svoje osebne stvari, nato pa jih je tam pričakal zdravnik, ki jih je razvrstil na sposobne za delo in na nesposobne za delo. SS-ovci so bili do ujetnikov izredno prijazni, saj niso želeli mednje vnesti panike, hkrati pa so želeli, da jim do zadnjega zaupajo in verjamejo, da bodo lepo skrbeli za njih. Še posebno so bili prijazni do mater in otrok; če je delovno sposobna mati izrazila željo, da bi šla rada na tuširanje z otrokom, ki je bil premlad za delovno sposobnega, so ji to dovolili. Drugače pa so šli ti otroci na svojo zadnjo pot s svojimi starimi starši, če so jih imeli poleg oz. so šli sami z ostalimi bolnimi ali ostarelimi osebami. Nekatere matere so vedele, da gredo v smrt, vendar

so vseeno želele biti ob svojem otroku.

V tem taborišču so bile plinske celice dejansko videti kot prostor, kjer se lahko stuširaš, zato so ujetniki do zadnjega verjeli, da bodo preživeli. Pa tudi dejstvo, da so jih pred tuširanjem pazniki prosili, naj si zapomnijo, kje v slačilnici so pustili stvari, da jih bodo kasneje hitreje našli, so ujetnike do zadnjega z zavajanjem pustili »umirjene«. Vendar njihovo preživetje žal ni bilo v načrtu končne rešitve. V samem taborišču se je zgodilo veliko, kaj veliko, ogromno groznih dejanj. Eden izmed krvnikov je bil s svojimi poizkusi tudi doktor Josef Mengele, ki je po vojni zbežal v Južno Ameriko, kjer je leta 1979 tudi umrl. Pred koncem vojne so Nemci želeli izbrisati dokaze, zato so

Cesta smrti in vhod v taborišče Birkenau

Leseni vagon, v kakršnem so ujetnike vozili na njihovo zadnjo pot

razstrelili plinske celice. V samem taborišču so imeli štiri plinske celice in dva krematorija. Včasih krematorij ni mogel sežgati vseh ljudi, zato so jih v nekem obdobju sežigali tudi na prostem. Na mestu, kjer je bilo taborišče, je še videti ostanke prenekaterih dimnikov, ki so nekoč gredli lesene barake in se razprostirajo na nekoč, pred vojno plodni ravnici, kjer je umrlo več kot 1,1 milijona ljudi, od tega tudi 1331 Slovencev, se zaveš

prenekaterih dejstev, številke na papirju šolskih knjig pa dobijo podobe, imena, dušo, solze, trpljenje, znojne kaplje ipd.

O samem taborišču, življenju v njem, posameznih dogodkih in eksperimentih, je bil napisan prenekateri članek, napisane so bile knjige, posneti so bili filmi, radijske oddaje ..., vendar pa se šele na tem mestu zaveš, da obstaja zgolj in le tukaj in zdaj. Včeraj je pozabljeno. Jutri pa je privilegij.

*Tekst in fotografije:
Tadej Venta*

*Varovalna bodičasta ograja okoli
Auschwitza*

Pogled na taborišče

Čevlji taboriščnikov

Osebna prtljaga taboriščnikov

Italijansko taborišče Kampor – 80. obletnica osvoboditve

Združenje borcev za vrednote NOB Novo mesto je v letnem programu predvidelo dvodnevni izlet na proslavo ob 80. obletnici osvoboditve koncentracijskega taborišča Kampor. Ta bo drugo soboto in nedeljo v septembru 2023. Člane vabimo, da med poletjem razmislijo o udeležbi na izletu in proslavi. O podrobnosti izleta in višini prispevka bodo člani obveščeni naknadno.

Dijaki tehniške gimnazije na ekskurziji v Kamporu, junij 2022 (foto: Ana Hosta)

Dijaki so na spominskih ploščah našli tudi imena svojih prednikov (foto: Ana Hosta)

Na Rabu se radi pohvalijo, da živijo na enem izmed najlepših jadranskih otokov, kjer sonce sije 2417 ur na leto.

To sonce je lačne in žejne taboriščnike v vasici Kampor, 6 km oddaljeni od mesta Rab, med drugo svetovno vojno izčrpavalo do smrti. Okupatorji so si takoj po napadu na Jugoslavijo leta razdelili slovensko ozemlje in nemudoma začeli izvajati krvoločno politiko zoper narodno zavedne Slovence in Hrvate. Koncentracijsko taborišče Kampor, ki so ga fašisti uredili na Rabu, je bilo najhujše taborišče za Slovence in Hrvate s celega ozemlja Ljubljanske in Reške pokrajine.

V štirinajstih mesecih delovanja taborišča je teror občutilo 15.000 internirancev. Med njimi so bili tudi moji sorodniki – družina Stariha iz Črnomlja.

Mamino teto, Zalo Stariha, mater narodnega heroja Janka Stariha in 16-letnega Zvonka, ki sta padla kot partizana med vojno, so z možem in dvema otrokoma v juliju 1942 odpeljali v koncentracijsko taborišče na Rabu. Pred zimo so jih transportirali v Gonars, kjer je oče umrl, teta Zala pa se je z otrokoma in drugimi v živinskih vagonih vrnila v Črnomelj. To je bilo v aprilu 1943. V domači hiši so bili tuji ljudje in vse je bilo izropano. Če ne bi bilo sorodnikov, ne bi preživel.

Podobno se je zgodilo še drugim Črnomalcem. Med njimi je bila tudi naša članica ZB, danes 91-letna tovarišica Francka Brodarič, ki se nerada spominja in govori o vsem hudem, kar so prestali in videli. Druga članica ZB Kandija - Grm, Marjeta Jereb, pa je bila rojena v samem taborišču na Rabu.

Zapisala Marija Rus

V internaciji

*Alojz Serini – Žižo,
1944 (foto: osebni
arhiv Alojza
Serinija)*

*Žižo pri opravljanju
taksacije, Dolenjske
Toplice (foto: osebni
arhiv Alojza Serinija)*

Alojz Serini - Žižo je bil rojen leta 1929 v Logatcu. V družini so bili trije otroci, dva fanta in deklica Breda. Z začetkom vojne se je za njihovo družino marsikaj spremenilo. Leta 1942 so očeta odpeljali v koncentracijsko taborišče Gonars. Mati je ostala sama s tremi otroki.

Žižo je v šolskem letu 1943/44 obiskoval 3. državno gimnazijo v Ljubljani, stanoval pa v internatu. Po kapitulaciji Italije se je oče Serini vrnil iz Gonarsa – kar peš. Po prihodu domov je sodeloval in prijateljeval s člani OF. Belogardisti so vohunili za ljudmi in očeta so spet odpeljali v internacijo, tokrat v Dachau, od tam pa so ga poslali na delo na Češko v tovarno orožja za nemško vojsko. Od tam se ni oče nikoli vrnil. Po triinšestdesetih letih je družina izvedela za njegov grob in mu po grobu posula pest slovenske zemlje ter se tako poslovila od njega.

Vsa Serinijeva družina je bila sumljiva domobrancem. Mamo so zaprli v Ljubljani, brat je šel v partizane, šestnajstletni Žižo in šestletna sestra sta ostala z babico. V tistih dneh je črna roka s svojim znakom označevala hiše partizanskih simpatizerjev, zato je krajevna skojevska organizacija povezala fante in jih napotila v partizane. Žižo je z nahrbtnikom na rami zapustil dom, vendar so ga ujeli, zaslišali in zaprli. Zaslišanja so bila strahotna. Študent teologije ga je brcal in pretepal z usnjenim opasačem, da bi povedal, kar so hoteli slišati. Babica mu je prinesla

topla in debelejša oblačila, ki bi vsaj malo ublažila udarce. Ničesar ni izdal. Odpeljali so ga v Ljubljano, v tako imenovano Podmornico, ki je bila prava mučilnica. Nekaj časa je bil zaprt, nato pa določen za transport v Dresden. Skupino zapornikov so kasneje določili za tovarno orožja na Češkem, kjer so izdelovali strelivo za nemško vojsko. Žižo je bil za tekočim trakom izdelovanja letalskih bomb. Skromna hrana, dolgotrajno delo, slaba obleka, za obutev lesene cikle, vse to je odraščajočega fanta zelo izčrpavalo. Imel je le 40 kg.

S prijateljem sta načrtovala pobeg. V mrežasti ograji okoli taborišča sta opazila ob spodnjem robu luknjo. Sklenila sta, da jo bosta skušala ob vračanju na delo vsakič malo raztegniti. Dan odhoda se je bližal. Žižo je bil ves napet, prijatelja je skrbelo, če je prava prilika za pobeg. Uspelo jima je.

Velik del poti sta prehodila. Hrano sta izprosila, kaj pa tudi ukradla. V Beljaku na Koroškem sta se ločila. Žižo je šel na vlak do Jesenic. Ob prihodu policijskega inšpektorja v vagon se je zapletlo. Mladenič ni imel nobenega dokumenta. Rešili sta ga dve Blejki, ki sta inšpektorja prepričali, naj tega ubogega otroka pusti pri miru. In uspeli sta.

Treba je bilo iti naprej. Ojunačil se je in prosil domobrance ob tovarnjaku, če se lahko pelje z njimi. Sprejeli so ga in prišel je do Kamnika, kjer so imeli Serinijevi znanko, gostilničarko. Dobil je pasulj in se preveč najedel. Imel je zelo hude želodčne težave, saj želodec ni bil navajen na tako

veliko količino hrane.

Tako je nekako prišel domov. Družina je ostala brez očeta, brat je bil ranjen v glavo in je kasneje umrl, mama zelo bolna. Žižo je moral najti pot v novo življenje. Šel je v gozdarsko šolo; postal je gozdar. Danes živi v Žabji vasi. Še vedno je ljubitelj narave, risanja, pogovorov o sedanjih in preteklih časih.

Naj mu mirno in zdravo tečejo dnevi v 94. letu in še naprej.

Kako malo je bilo v vojnih časih vredno človeško življenje! Zelo veliko jih je ugasnilo zaradi domače kolaboracije.

*Zapisala
Jožica Fabjan*

SPOMENIKI MOJEGA KRAJA

Spomenik v Podhosti

Uvod

Sem Anja Janežič, devetošolka Osnovne šole Dolenjske Toplice. Prihajam iz Podhoste. V zadnjem letu sem bila aktivna v Združenju borcev za vrednote NOB.

V čast in veselje mi je bilo, da sem lahko nastopala na različnih prireditvah, ki so bile povezane z obeležitviyo nekaterih pomembnih dogodkov iz časa NOB. Tri prireditve sem popestrila s petjem skladbe Tvoje ime Slovenija in igranjem na kitaro, in sicer oktobra 2022 na Cvibljju v Žužemberku, kjer je bila tradicionalna slovesnost ob dnevu spomina na mrtve, avgusta 2022 v Podhosti ob 80-letnici poboja šestnajstih talcev in julija 2022 na Pogorelcu.

Ravno zaradi teh prireditev in mojega sodelovanja na njih me je začelo malo bolj zanimati obdobje med vojno. Odločila sem se, da raziščem spomenik v svojem domačem kraju, pri tem pa sem izvedela veliko o preteklosti in svojih koreninah, natančneje o pradedku. Veliko mi je povedal tudi moj dedek Janez, ki je letos dopolnil 80 let. Izvedela sem kar nekaj novih, zanimivih informacij npr. o preteklosti moje družine (med mojimi predniki so bili tudi Nemci), o zgodovinskih dogodkih v mojem kraju in predvsem življenje mojega dedka, pradedka in nekaterih ostalih vaščanov v času vojne.

Poboj talcev iz Podhoste

Dedek mi je pripovedoval, da je bila moja domača

vas v času 2. svetovne vojne na začetku pod italijanskim okupatorjem. Eden izmed najhujših dogodkov se je za vaščane se je zgodil l. 1942.

15. avgusta 1942 leta so v Podhosto prišli Italijani. Ravno v tem času se je več vaščanov, ki so bili v partizanski vojski, zadrževalo doma. Nekateri so prišli, da so družini pomagali pri košnji, drugi pa na krajše okrevanje. Italijani so prišli v vas nepričakovano in neopazno. Niso pa prišli po cesti, ampak po travnikih iz smeri Soteska in Straža. V vasi so pobrali vse moške s pretvezo, da bo pri Karlu Pečaverju sestanek. Tu so jih razporedili v kolono po dva in jih odpeljali v Stražo. Vso pot so pretekli, saj so jih neusmiljeno priganjali italijanski konjeniki. V Straži so jih razporedili v dve skupini. Vse, ki so bili v partizanih, so odpeljali v Vavto vas, kjer so jih postrelili kot talce, ostale pa so poslali v koncentracijska taborišča.

Sam prihod okupatorja in izbira talcev kažeta, da je bilo to delo preračunljivega domačega izdajalca.

Med vojno je vse povezovala vrednota, ki so jo čuvali v svoji zavesti, ki jim je kazala pot med čermi nasilja in nevarnosti in je bila z njimi tudi v trenutkih pred usmrtitvijo. Mnogo je bilo vzklikov: »Živela svoboda!« 16. avgusta 1942 so v Vavti vasi ustrelili trinajst talcev iz Podhoste, tri dni pozneje pa še dva.

Na ta dogodek spominja spomenik v Podhosti, ki ga je oblikoval Miloš Lapajne in je bil postavljen leta

1954. Še danes stoji tam, in sicer na desni strani ceste, ki vodi iz Soteske proti Podturnu. Spomenik je narejen iz kamna in je visok 2,5m. Na tem večstranskem, v sredini rahlo zoženem kamnitem stebri, je napisanih 85 imen, 85 domačinov, ki so izgubili življenje med drugo svetovno vojno. Med njimi je tudi 16 Podhoščanov. Vsako leto 16. avgusta je pri tem spomeniku organizirana slovesnost in takrat k spomeniku postavijo venec. Leta 2012 ga je občina obnovila, obnovljenega pa je odkril predsednik Republike Slovenije Borut Pahor.

Spomenik v
Podhosti

Smrt je kosila tudi v družini Janežič

V družini Janežič, po domače rečeno »pr Baušouh«, je bilo osem otrok, in sicer moj pradedek Janez, njegova brata Jože in Franc, sestre Ana, Pepca, Milka, Malka in Mica. Pradedkov brat Franc Janežič je bil eden izmed ubitih v Vavti vasi. Njegova žena Antonija Janežič je povedala, kako se ona spominja tega dogodka:

»Prejšnji dan je godoval sv. Rok. Takrat sem bila stara 24 let, poročena pa sem bila 3 leta in pol. Bila sem doma, ko so po vasi Italijani pobirali fante in može. Odpeljali so tudi mojega moža. Jaz nisem šla nikamor, saj sem imela hčerko staro 10 mesecev. Mislili smo, da jih peljejo v internacijo. Nekatere ženske so sledile koloni do mostu v Meniški vasi in možem v vrečkah dajale različne stvari za s seboj. Naslednji dan smo izvedeli, da so jih pobili v Vavti vasi. Moj mož je šel k partizanom maja l. 1942, avgusta je prišel domov na obisk in takrat so ga odpeljali. Jaz sem ostala sama s hčerko in s taščo. Na

kmetiji nama je zelo težko šlo, saj je bilo težko za pridelavo hrane. Po vojni l. 1946 sem dobila pokojnino in od takrat je bilo nekoliko bolje. Hčerka gre še vsako leto na pokopališče v Vavto vas in skrbi, da je grob urejen.«

Moj pradedek Janez Janežič (1908–1944) je bil v času, ko so Italijani polovili vaščane Podhoste, eden izmed 91-ih ljudi, ki so jih zajeli Italijani. Šestnajst so jih naslednji dan ustrelili v Vavti vasi pri farovškem kozolcu, ob pokopališču. Njega niso ustrelili, ampak so ga poslali na otok Rab. Po enem letu na Rabu se je vrnil domov, čisto izčrpan, bolan, poškodovan.

Ko se je začela nemška ofenziva, je bil prisiljen iti v boj. V Hrušici pri Novem mestu je padel in kot so pravili očitvidci, je 1. 1. 1944 umrl. Nekaj dni kasneje ga je sosed s konjem pripeljala domov in pokopali so ga na pokopališču v Loški vasi. Njegova žena Angela, takrat stara komaj 34 let, je ostala sama s štirimi otroki.

Življenje po smrti dedkovega očeta Janeza Janežiča

Življenje po smrti dedkovega očeta je bilo za družino težko in revno. Najstarejši brat Albin je bil takrat star osem let, sestra Angela sedem let, potem je bil dedek Janez, ki je bil star komaj dve leti, najmlajši brat pa se je tistega leta rodil. Šele ko je začel odraščati, se je začel zavedati, kako težko so živeli in bili lačni. Spominja se svoje matere, ki je zaradi nenadne smrti moža psihično zbolela. Da je svojo družino lahko preživljala, je delala po njivah pri različnih kmetih. Tako je dobila nekaj kruha, da so lažje preživeli hude čase. O dogodkih v vojni ni želela nikoli veliko govoriti. Bolečino je nosila sama v sebi.

Albin se je odšel po nekaj letih učiti na Gradišče za mizarja in kmalu priskrbel delo še za mojega dedka. Za začetek je pasel krave in čuval leto starega otroka. Na Gradišču je tudi živel, ker pa ga je dajalo domotožje, je nekega dne zbežal nazaj domov. Ko je bil dovolj star, je odšel v šolo in pri 14 letih začel služiti svoj denar. Medtem ko sta dedek in njegov brat služila denar za družino, sta sestra in najmlajši brat doma pazila na mater.

Dedek mi je med pogovorom povedal tudi prigodo iz šole, ki je ne bo nikoli pozabil. In sicer: »Dobili smo mleko v prahu in ko sem doma povedal, da sem to jedel, je mama čisto ponorela nad menoj.

Kričala je. Nikoli več ji nisem povedal, kaj in kdaj sem dobil jesti.« Mati ni želela, da bi ljudje njenim otrokom dajali hrano, ni želela, da bi okoli vedeli, da smo v družini revni in lačni in da nas težko preživlja, saj se je na smrt bala, da bi ji vzeli otroke in jih odpeljali v rejništvo. Sprejela ni nikakršne pomoči, niti pokojnine po pokojnem možu ni

hotela. Iz dneva v dan je ponavljala, da želi svojega moža nazaj in ne denarja.

Zaključek in moje mnenje, ugotovitve

Po pogovoru z mojim dedkom in zapisovanju dogodkov sem se zamislila. Primerjala sem odraščanje nekoč in danes. Kako se je vse spremenilo. V kako dobrih življenjskih pogojih živimo, pa se tega sploh ne zavedamo in niti ne cenimo. Včasih je bilo življenje sploh za revnejše

Poročna fotografija Janeza in Antonije Janežič

*Janez Janežič -
pradedek Anje
Janežič*

*Nastop Anje Janežič pri spomeniku v
Podhosti*

*Na spomeniku sta zapisana
pradedek avtorice raziskovalne
naloge Janez Janežič in njegov
brat Franc*

Na obisku pri Borisu Gabriču

Bil je lep sončen spomladanski dan, ko smo se Borisova sestra Neda, njen mož Janez Štrbenc, Drago in jaz odločili, da obiščemo Borisa Gabriča, ki je skupaj z ženo Tončko že nekaj časa v Domu starejših v Črnomlju. Bolezen in leta so naredili svoje, doma sama nista zmogla več.

Boris Gabrič je prav gotovo eden najstarejših članov našega združenja. Ves čas je bil med vodilnimi v združenju, v šali smo mu rekli »financ minister«.

Rodil se je 29. 10. 1934 v Celju mami Slavki in očetu Adamu, ki je bil po poklicu rudarski tehnik. Sprva so živeli pri mamini rejniški družini Golob Peklar v Trnovem pri Laškem, nato pa v Varešu, kjer se je oče zaposlil kot jamomerec v rudniku železove rude. Kmalu se je družina povečala za dvojčici Nedo in Ružo, nekaj kasneje pa se je rodil še najmlajši Veko.

Borisov oče in ostali delavci so opazovali, kako iz rudnika vsak dan v Nemčijo odpelje vlak, natovorjen z železovo rudo. Da bi preprečili odvažanje rude v Nemčijo, so nekega dne minirali rudnik. Posledice so bile strahotne: zaradi sodelovanja z odporniki proti okupatorju so bili vodje te akcije obsojeni na ječo in kasneje na smrt. Tako Borisov oče ni izvedel za nesrečno smrt hčerkice Ruže, prav tako ne za Vekovo rojstvo, saj je bil daleč od doma zaprt v različnih taboriščih od Beograda do severne Norveške, kjer je bil kasneje tudi ustreljen.

Ker so zaradi očetovega delovanja ustaši grozili tudi mami Slavki, je ta s pomočjo Golobovih skupaj s tremi otroki prebegnila v Slavonijo v gozdove Papuka, kjer je pomagala v partizanski bolnišnici pri negi partizanov. Boris pa je postal kurirček. Pri svojih osmih letih je bil prav gotovo eden najmlajših kurirjev. Vzdrževal je zvezo z zaledjem zaradi oskrbe in varovanja bolnišnice, pošto je nosil v 6 km oddaljen korpus, kar je bil za tako majhnega fantiča kar velik podvig. Še danes se

*Boris Gabrič
je z nami
delil spomine
na vojno*

spomni oznake za kirurški oddelek v bolnišnici: VI/5A, kar pomeni: 6. korpus, peta bolnica, oddelek A. V tej bolnišnici je bilo včasih tudi do sto ranjencev. Preden so iz Vareša prebegnili v Slavonijo, je nekaj časa hodil v šolo k nunam, ki so ga baje zelo veliko naučile, tudi lepo pisati, kar mu je zelo prav prišlo v bolnišnici. Med najinim pogovorom o njegovem kurirskem poslanstvu se je Boris hudomušno nasmehnil: »V vsem svojem življenju nisem napisal toliko ljubezenskih pisem kot takrat v bolnici. Ranjeni partizani so me klicali: Ajde, Borise, piši!«

Še en dogodek ga spominja na tiste dni, ko je bil kurirček: nujno je moral odnesti pošto do korpusa. Spomni se, da je takrat čuval štiriletno sestrico Nedo, ker je mama pomagala v bolnišnici. Pošto je moral dostaviti hitro, zato je sestrico vzel kar s seboj. Seveda je deklica kmalu omagala, ker pa bi ga pri hitri hoji ovirala, jo je skril v gost grm ob cesti. Pokril jo je s svojo jopo in ji zabičal, da mora biti tiho in ga počakati. Kot da bi dekletce vedelo, kako nevarno je vse skupaj: pridno je tiho čemelo v grmu nekaj ur, dokler ni prišel brat, ki je bil tudi sam še otrok.

Po treh letih so končno dočakali svobodo. Družina

se je vrnila v Slovenijo, Boris je končal učiteljske v Celju, dobil prvo službo na Ajdovcu v Suhi krajini, ki jo je prekinil zaradi študija matematike v Ljubljani. Po končanem študiju se je vrnil na Dolenjsko v Šentjernej, kjer je poučeval matematiko in bil pomočnik ravnatelja. Vmes si je ustvaril družino in bil ves čas aktiven član družbenopolitičnih organizacij. Ko je prevzel občinsko vodstvo ZK NM, se je družina preselila v svojo hišo v Novem mestu. Po izteku mandata občinskega sekretarja ZK, je aktivno sodeloval pri gradnji OŠ Bršljin, postal njen prvi ravnatelj, kasneje pa generalni ravnatelj združenih osnovnih šol v Novem mestu. Obenem pa je bil predsednik odbora za osnovnošolsko

izobraževanje pri Izobraževalni skupnosti Slovenije. Delovno dobo je zaključil kot sekretar medobčinske ZK za Dolenjsko in Belo krajino. Tudi po upokojitvi je bil Boris ves čas aktiven v krajevni skupnosti in Združenju borcev za vrednote NOB Novo mesto, kjer je nazadnje opravljal funkcijo podpredsednika za področje financ.

Prebolela bolezen ni pustila posledic, vendar je Boris še vedno bistrega duha, rad se pošali in spominja preteklih dni. Z ženo Tončko se imata v Domu starejših dobro, prijazno osebje jima polepšuje dneve. Ko smo se poslavljali, se je nasmehnil in rekel: »Pa kmalu spet pridite, lepo vas je videti!«

Vera Splichal

Toplice so gorele

S pokojnim Ivanom Fuksom sva se večkrat pogovarjala o dogodkih med NOB in o življenju v tistih težkih časih. Nekega dne mi je prinesel z roko napisane spomine svojega brata Jožeta Fuksa na julij 1943. Pobrskala sem po literaturi in s pomočjo knjige Janka Jarca Partizanski rog in Slavke Kersnik Topliški dnevnik ugotovila, da so Toplice 20. julija 1943 res gorele.

V juliju 1943 naj bi po načrtih Glavnega štaba uničili italijansko posadko v Žužemberku. Za napad so bile določene štiri partizanske brigade, zbirališče partizanskih enot pa naj bi bila okolica Dolenjskih Toplic. O tem so bili Italijani obveščeni, zato je Alessandro Maccario, komandant novomeške divizije Isonzo, zapovedal posebnemu bataljonu številka tri, naj s formacijskim oddelkom garnizije v Straži vdre na območje Toplic. Ta kolona je 19. julija 1943 res vdrla v Toplice in okolico, kjer je prišlo do spopadov pri Dolenjih Sušicah in pri topliškem pokopališču. O 20. juliju 1943 pa pravi Slavka Kersnik takole:

»Dvajsetega julija je okoli sedme ure počil strel na Cvibljah. Nato pa se vsuje ploha strellov na uboge topliške hiše. Pri Uhanovih so kar na debelo letele krogle skozi okna v sobe. Fašisti in belogardisti preiskujejo hiše, iščejo partizane, kradejo prašiče, kokoši, obleke, perilo, denar in dragocenosti. Tudi zažigajo. Sredi vasi gorijo Strniševa hiša, občinska hiša, Šobarjeva hiša in kovačnica.«

Domačini so mi povedali, da so se pri gašenju Šobarjeve hiše postavili v vrsto, si od Sušice do hiše

podajali vedra in škafe ter tako z združenimi močmi rešili Šobarjevo domačijo.

»Nad Toplicami se valijo in dvigajo črni oblaki dima,« piše Kersnikova, »od Strniševe hiše sem se sliši pokanje in prasketanje gorečih tramov. Tudi občinska hiša poleg Strniševe je v ognju. V tem peklenskem vrvenju jo pa kar neopaženo odkurijo Italijani in njihovi pomagači. Zopet smo v Toplicah samo žene in otroci. Rok ne držimo križem. Z vseh strani hitimo skupaj s škafi in vedri ter gasimo z združenimi močmi. Šobarjevi so rešeni, zdaj pa hitro k Strniševim. Pogled na Strniševo hišo nas prepriča, da tu ni več pomoči, prav tako tudi za občinsko hišo ne. Ogenj je potrebno zajezi, da se ne razširi na sosedove hiše. Ves dopoldan nosimo vodo na podstrežje Sitarjeve hiše, v pošto, v Gorenčkovo, Valantovo in Gutmanovo hišo. Dečki od deset do štirinajst let so zajahali slemena in neumorno zlivajo polna vedra vode po razbeljenih strehah.«

Bili so kos strašnemu ognju in pred njim rešili kar nekaj hiš. In kaj pravi o tem dogodku Jože Fuks?

»Leta 1943 julija meseca okrog osme ure zjutraj. Zjutraj sem šel do prijatelja Franceta Žvana, da bi šla

pogledat teren, kjer Italijani po navadi stražijo položaje, ko pridejo v Toplice. Morda bi našla kaj municije, ker je bilo vedno možno najti kakšen »metek«. Pobrala pa bi tudi kakšno »čavro«, ker so tudi te partizanom prišle prav. Nisva se še dobro pogovorila, že je začelo pokati nad Toplicami. Zagledala sva Italijane in belogardiste, ki so hodili po Toplicah. Hitro sem se skrila v stranišče in skozi lino opazil, da streljajo tudi z minometom. Italijani so preiskovali hiše. Našli so me v stranišču, Franceta pa pod posteljo. Oba in še štiri moške so odpeljali na hrib za hišo moje stare mame (nekoč Fuksova, potem pa Colaričeva hiša). Bili smo talci. Pred nas so postavili puškomitraljez in vojake s puškami. Če bi partizani ustrelili kakšnega Italijana, bi nas oni iz maščevanja pobili. Imeli smo srečo, da smo stali na vidnem mestu in so partizani spoznali, da smo talci.

Italijani so med tem časom ropali in zažgali Strniševo hišo. Ko so se z naropanim imetjem umaknili, so nas izpustili. Hitro smo se pognali v Toplice, da smo pomagali gasiti. Gasili smo z ročno črpalko, ker so »motorko« partizani že prej umaknili pred Italijani.«

Ne samo Fuksov Jože, tudi Šobarjeva družina, pa Henigmanov Stane ... so zaradi izdaje stali pred puškami in samo oni bi znali povedati, kako so se takrat počutili. Jožeta nisem poznala, sem pa poznala Šobarjevo Ano Marijo in Staneta Henigmana, ki si je celo jamo skopal sam. Veliko mi je pripovedoval, a ko sem ga povprašala po tem trenutku, je trznil in obmolknil.

Ja, tak je bil tisti julij pred osemdesetimi leti, ko so gorele Toplice.

Helena Miša Kulovec

Nemška letalska napada na Novo mesto v letu 1943

V času druge svetovne vojne so bili Novo mesto in drugi dolenjski kraji večkrat tarče letalskih napadov različnih, v vojno vpletenih vojsk. Napadalci so za sabo puščali razdejanje in številne človeške žrtve. Prvi letalski napad je Novo mesto doživelo 11. aprila 1941. Nemška letala so kot osrednji cilj bombardirala poslopje ljudske in

meščanske šole. V obdobju italijanske in nemške okupacije je bilo letalsko bombardiranje dolenjskih krajev izvedeno kot ena izmed oblik teroriziranja civilnega prebivalstva s ciljem, da bi ga tako kaznovali in odvrnili od narodnoosvobodilnega gibanja. Najhujše letalske napade so kraji in njihovi prebivalci doživeli v

Današnja Rozmanova ulica po letalskem napadu, september 1943. (Fototeka Dolenjskega muzeja Novo mesto.)

Uničeno vozilo novomeških gasilcev na nekdanjem Kapucinskem trgu (danes del Novega trga), september 1943. (Fototeka Dolenjskega muzeja Novo mesto.)

Glavni trg po oktoborskem bombardiranju, 1943. Hrani Muzej novejše in sodobne zgodovine Slovenije.

Izkop žrtev na Arkovi ulici pod Kapiteljsko cerkvijo (danes Florjanov trg), oktober 1943.

Hrani Muzej novejše in sodobne zgodovine Slovenije.

jeseni 1943, takoj po italijanski kapitulaciji, ko je v kraje, ki so jih do tedaj zasedali Italijani, vkorakala partizanska vojska.

Po 8. septembru 1943 so nemška letala pogosto preletavala Novo mesto, a kljub temu meščani niso pričakovali, da se bo zgodilo kaj hujšega. Na torek, 14. septembra, nekaj po 12. uri pa so letala na njihovo nesrečo odvrгла bombe na središče mesta. Padale so druga za drugo in povzročile človeške žrtve in veliko razdejanje, predvsem na območju med hotelom Koklič (današnja Rozmanova ulica) in žensko bolnišnico (današnje poslopje Upravne enote), še posebej širše območje današnjega Florjanovega trga. Cilj napada na tem delu mesta naj bi bilo poslopje nekdanje žandarmerijske postaje, ki pa ni bilo zadeto.

Slavka Kersnik, ki je dva dni po napadu prišla iz Toplic v mesto, je v svoj dnevnik zapisala:

»In mesto? Dih mi je zastal ob pogledu na splošno sliko mestnega trga! Vse strehe razkrite, okna razbita, pločevinasti roloji izložb zviti in vrženi s tečajev, ves trg pokrit z razbito opeko in črepinjami okenskih stekel, raztrganimi venci in slovenskimi zastavami, ki so še nedavno krasile mestne hiše v pozdrav partizanom. In nikjer, nikjer živega bitja. Sama samcata sem korakala skozi mrtvo mesto.« Zaradi strahu pred novim napadom je veliko ljudi

mesto začasno zapustilo in odšlo v okoliške vasi. Delo pri iskanju preživelih oz. umrlih in odstranjevanju ruševin je potekalo počasi, saj je delavcev zelo primanjkovalo. Kljub nesreči, ki je prizadela mesto, so v parku pri grmskem gradu 22. septembra potekale volitve delegatov za zbor odposlancev slovenskega naroda v Kočevju. Nekaj dni pred tem, 18. septembra, je partizanska vojska razstrelila novomeški železniški most, na katerem se je nahajala vlakovna kompozicija.

Mesto v okljuku Krke je bilo ponovno bombardirano že 3. oktobra, nekaj minut po 5. uri popoldne. Eden izmed ciljev je bil, kljub rdečemu križu na strehi, ženska bolnišnica; ponovno so trpele hiše in ljudje pod Kapitljem v smeri glavne novomeške ulice. Veliko materialne škode je bilo povzročeno tudi na Glavnem trgu, kjer pa človeških žrtev na srečo ni bilo.

V letalskih napadih na Novo mesto je v letu 1943 izgubilo življenje več kot 60 oseb, velika je bila tudi materialna škoda. Številne bombe, ki so jih med vojno odvrгла letala, so ostale nerazstreljene in so še dolga leta po vojni povzročale škodo in poškodbe tako ljudem kot tudi živalim. Nekaj ostankov letalskih bomb, ki so padle na Novo mesto, je na ogled na stalni razstavi v muzeju. Imena žrtev bombardiranj so navedena na več

spominskih obeležjih, med drugim v spominski loži pri knjižnici, na plošči v gimnaziji, vrezana pa so tudi v kovinske traverze spominske avle muzeja. Opise bombardiranj ter podobe posledic so nam ohranili zapisovalci dnevnikov in fotografije, ki so žalostne slike mesta ovekovečili na fotografijah. Med slednjimi velja omeniti Rudolfa Smolo.

Ob 80-letnici zgoraj opisanih dogodkov bomo v sodelovanju z Društvom arhitektov Dolenjske in Bele krajine septembra letošnjega leta, predvidoma v sredo, 27. septembra, v Dolenjskem muzeju pripravili vodstvo po lokacijah centra Novega mesta, ki so jih nemški bombni napadi najbolj prizadeli.

*Marjeta Bregar,
Dolenjski muzej Novo mesto*

Viri:

Baraga, France. Nemška bombna napada na Novo mesto septembra in oktobra 1943. Rast: revija za literaturo, kulturo in družbena vprašanja, letnik 4, 1993, št. 7–8, str. 465–468.

Kersnik, Slavka. Topliški dnevnik. Dolenjske Toplice: Občina; Novo mesto: Dolenjski muzej, 2002, str. 85.

Polenšek, Marko. Novo mesto je bilo ... : o letalskih napadih na Novo mesto med drugo svetovno vojno. Katalog razstave. Novo mesto: Zgodovinski arhiv Ljubljana, Enota za Dolenjsko in Belo krajino, 2002.

Odkritje spominskega obeležja na Štravberku

Sobota, 1. oktobra 2022, bo v spominu krajanov Štravberka ostala zapisana s posebnim pečatom. Na prvo obletnico smrti njihovega sokrajana in očividca Franca Blažiča so z državnimi častmi odkrili spominsko obeležje v spomin na strmoglavljenje desetčlanske posadke težkega bombnika ameriškega vojnega letalstva B 24 H Moo Juice, ki se je 19. marca 1944 zrušil v gozdu nad vasjo Štravberk.

Ob odkritju spominske plošče od leve M. Dragan, B. Shaha, Hillary in Steve Nordwell, M. Šarec, G. Macedoni

Od leve Branko Kromar, Stanko Kušljan, Hillary in Steve Nordwell, Ben Shaha

Na slovesnosti pod pokroviteljstvom novomeškega župana je bil glavni govornik obrambni minister Marjan Šarec, zbrane pa je pozdravil tudi ataše veleposlaništva ZDA, polkovnik Ben Shaha. Prisoten je bil tudi starosta slovenskega partizanstva v šentjernejskem območju ter reševalec številnih članov zavezniških posadk Stanko Kušljan.

V nedeljo, 19. marca 1944, je takrat desetletni Franc na nebu nad Štravberkom z domačimi spremljal bitko med nemškima lovcema in ameriškim bombnikom. Kmalu nato je ob strahotnem poku ameriški bombnik treščil v gozd nad vasjo, domačini pa so se skrili za kozolec. Od

tam so opazovali padala sedmih članov posadke, ki jih je veter razpihal po Grčevju, eden pa je z izgorelim padalom treščil v dolino za kozolcem. Franc Blažič je s sovaščanom Zupančičem posmrtno ostanke treh članov posadke na vozu odpeljal v mrliško vežico na pokopališče v Šempetru. O tedanjih dogodkih je Franc večkrat pripovedoval svojim bližnjim, prijateljem in okoliškim prebivalcem. Prepričan je bil, da bi bilo potrebno na kraju žalostnega dogodka, ki mu je bil priča, postaviti spomenik trem umrlim zavezniškim letalcem. Pomnik, ki bo mimoidoče opomnil na ta tragični dogodek pred davnimi leti.

Zavezniške armade so v boju proti silam osi nacistične Nemčije med drugo svetovno vojno zasnovale obsežne operacije strateškega bombardiranja tovarn orožja v osrčju tretjega Reicha. Bombardiranja so vodili z letališč v Veliki Britaniji in z osvobojenega juga Italije. Oporišča v južni Italiji je uporabljala ameriška 15. zračna sila, razporejena v okolici Foggie. 19. marca leta 1944 je njena 454. bombniška skupina z letališča San Giovanni poletela na misijo bombardiranja tovarne Steyer – Daimler Puch na severu Avstrije. Med bombniki je bil tudi težki bombnik Consolidated B24H Liberator Moo Juice s serijsko številko 42-52225, 737. eskadrilje.

Formacija več kot 400 letal, sestavljena iz težkih bombnikov in spremljevalnih lovskih letal, je bila tako velika, da se je ob preletu nad zemljo stemnilo nebo.²¹ Iz Foggie so poleteli na sever, preleteli Jadransko morje, severovzhodno Bosno in severovzhodno Slovenijo. V Gradcu jih je pričakala nemška zračna obramba. Bombnik Moo Juice so zadeli flaki, polet so nadaljevali proti Steyerju. Zaradi megle so misijo prekinili in bombardirali rezervne tarče²² – zračni obrambi v Celovcu in Gradcu. Bombnik Moo Juice je svoj smrtonosni tovor odvrzel nad slednjo – in se mimo Maribora ter Celja vračal na jug. Zaradi poškodb je letel počasneje v manjši skupini vračajočih se letal. Tedaj so z letališča Cerklje ob Krki vzleteli nemški Messerschmitti in se spustili v boj z zaostalimi letali.

10-člansko posadko štirimotornega bombnika pilota Aubreya L. Edwardsa in kopilota Lowella G. Westa je varovalo šest mitraljezcev: v prednji kupoli Ernest E. Nordwell, zgornji kupoli Howard E. Woltemath, spodnji kupoli Allen D. Hay, repni kupoli Michael J. Buffalino ter repna stranska strelca Donald J. Stevenson in Lyle A. Taylor, ko sta za sovražnimi letali oprezala tudi bombardier William J. Reichl ter navigator Francis A. Zygmunt.²³ Vnel se je hud boj. Dva nemška lovca, ki sta se zakadila v Moo Juice, sta bila prehitra. Drug za drugim so bombniku odpovedali trije motorji. Letalo je le s težavo preletelo Štravberk ter Novo mesto, se obrnilo proti šentjernejski dolini in se po odpovedi vseh motorjev zavrtelo nazaj na sever ter strmoglavilo v gozd nad vasjo Štravberk.

V bitki sta življenje izgubila dva člana posadke, eden pa je umrl v zraku, saj je izskočil z gorečim padalom. Njihove posmrtno ostanke sta France Blažič in Zupančič odpeljala z volovsko vprego na pokopališče v Šempetru. Ob tem so ju Nemci detajlno zaslišali o dogodku.²⁴ Preostalih sedem letalcev je izskočilo s padali, pristali so po Grčevju.

Poročnika pilota Edwardsa in bombardierja Reichleja ter narednike Woltematha, Heyja in Taylorja so po pristanku izsledili domobranci in jih predali Nemcem. Temeljito so jih zaslišali ter opečene in

²¹Florjančič, J., 1997, Na Štravberku se je zrušil Liberator, v Svobodna misel str. 21, november 1992.

²²GP-451 H1 March 1944 War Diaries and Mission Reports, USAF, 16 April 1944, p. 4

²³Mission Air Crew Report za posadko letala 42-52225, USAF, 19.3.1944 – 15.4.1946

²⁴Blažič, F., 2020, Skočil je brez padala. V youtube dokumentarcu B. Flajšman, 2020.

poškodovane odpeljali v bolnišnico Zagreb. Zaprli so jih v koncentracijsko taborišče Stalag Luft za zavezniške letalce na severu Nemčije, kjer so dočakali konec vojne.²⁵

Kopilot poročnik West in prednji strelec narednik Nordwell sta pristala v dolini ob potoku. Našel ju je desetletni partizan in ju vodil v bližino Sel pri Štravberku.²⁶ Tam ju je prevzel oče Jože Dragan, ki je bil pred prvo svetovno vojno na delu v Ameriki in je dobro govoril angleško. Na vozu z volovsko vprego je letalca odpeljal na Jagodnik, kjer so imeli partizani zbirno točko. Zaradi tega so Jožeta Dragana domačini izdali Nemcem, ki so ga aretirali in poslali v koncentracijsko taborišče Oberhausen, od koder se ni več vrnil.²⁷

Partizani so rešena letalca prek Gorjancev vodili v Belo krajino vse do Črnomlja. Skupaj z 79 drugimi zavezniškimi letalci naj bi jih vkrcali na letalo na partizanskem letališču Otok. V Črnomlju so bili priča nemškemu bombardiranju, kjer je narednik Nordwell rešil prestrašeno deklico in ji pomagal najti mamo. Tekla sta na drugo stran vasi, ko ga je v roko ranil šrapnel.²⁸ Za hrabro dejanje je od domačinov v zahvalo prejel šopek.

Zaradi razmočene zemlje na letališču Otok zavezniška letala takrat niso mogla pristajati in odpeljati rešenih letalcev nazaj v Italijo, zato so jih partizani pospremili na dolgo pot v severno Bosno, na partizansko letališče Medeno polje pri Bosanskem Petrovcu, severozahodno od Drvarja. Iz Slovenije so krenili 28. marca 1944,²⁹ letala pa so po 46 dneh bega in izmikanja pred nemškimi in ustaškimi enotami 2. maja 1944 poletela nazaj v zavezniško bazo v Bariju.³⁰

3. marca 1993 je Lowell G. West, eden od rešenih članov posadke iz sestreljenega bombnika B-24 »Moo Juice«, slovenskemu ljudstvu poslal zahvalno pismo, ker je med drugo svetovno vojno pomagalo njemu in njegovim tovarišem. V pismu je izrazil veliko hvaležnost za vso pomoč v tistih težkih časih, ko so jim slovenski zavedni ljudje vsestransko pomagali ter tvegali svoje življenje in življenje svojih družin za varno vrnitev ponesrečenih zavezniških letalcev v svojo domovino.

Franc Blažič je v povojnih letih med delom v gozdu nad Štravberkom našel in sčasoma zbral tudi prenekateri delček zrušenega letala. Ob tem je njegove spomine podoživljal tudi sin Tone, ki je povzel očetovo željo. Skupaj z Bojanom Florjančičem sta prek organizacij SEVER in ZZB izpostavila željo in potrebo po postavitvi obeležja. Ideja o obeležju je uzrla luč sveta tik pred pandemijo, ko je bilo na Mestni občini Novo mesto pridobljeno soglasje za postavitev spominske plošče ter kozolčka z informacijsko tablo. Na člane ZB NOB za vrednote NOB Novo mesto, KO Otočec, ter dva člana iz ljubljanskega združenja je padla naloga raziskati zgodovinska dejstva ter predstaviti scenosled dogajanja. Prva referenca je bila knjiga *Zlomljena krila* Matije Žganjarja, ki je načrtala osnovo. Nadalje so bile prek spletnih

omrežij vzpostavljene komunikacijske vezi s sinovoma rešenega kopilota Westa ter prednjega strelca Nordwella.

Sočasno je ekipa borčevske organizacije, okrepljena s profesorjem ljubljanske univerze, na mestu strmoglavljenja posnela spomine Franca Blažiča na tedanje dogajanje. Oba sinova sta izrazila zanimanje za željo vaščanov Štravberka po postavitvi spominskega obeležja na dogodek, ki je zaznamovalo celotno življenje njunima očetoma. Iz zapuščine svojih očetov sta razbrala nekaj drobcov, ki so razjasnili nekatere pomanjkljivosti.

Steve Nordwell, sin rešenega letalca Ernesta E. Nordwella, je izrazil željo po obisku Slovenije. Nemudoma, takoj ko bi bilo zaradi epidemije covida-19 to mogoče, se je bil pripravljen udeležiti otvoritvene slovesnosti. Dean West pa je izrazil

²⁵Dopisovanje avtorja z Reichle J., maj 2021.

²⁶Lowel G. West Spomini, intervju z B. Magnusonom, Illinois 1992.

²⁷Žganjar, M., 2014, *Zlomljena krila*, Ljubljana, str.: 147- 151.

²⁸E. E. Nordwell, 1983, The Ernie & Wilda Zschomler family – Karen Linda, Steve, Kim. v: Roderick, R., The Families of Thomas Scouler & John Peter Nordwell, december 1985.

²⁹Allied Airmen and Prisoners of War rescued by Slovene Partisans, INZ, Ljubljana 1946, str. 12.

³⁰West, D., 2003. A tribute to Dad, Lowel West, v: The Airforce Escape & Evasion Society, v. 17 no. 4, p:8.

željo po sodelovanju na morebitni novinarski konferenci pred otvoritvijo.

Ko je bil sredi avgusta 2022 znan datum odkritja obeležja – 1. oktober, je Steve nemudoma začel z načrtovanjem poti. Želel si je ogledati nekaj kulturnih in zgodovinskih znamenitosti ter obiskati naše Alpe. Na pot je privabil tudi hčer Hillary, ki je dedkovo življenje raziskovala že v srednji šoli. Tako smo jima pripravili krajši seznam zgodovinsko pomembnih lokacij in mest, nato pa je Steve na osnovi kopice že zbranih znamenitosti sestavil podroben urnik ogledov za dvanajstdnevni obisk Slovenije.

Steve in Hillary Nordwell sta Slovenijo obiskala

med 26. 9 in 7.10., pri čemer je bil glavni poudarek na tem, da se 1. oktobra udeležita otvoritvene slovesnosti v Štravberku. Prve štiri dni jima je ogleda začinilo obilno deževje, ki se je v petek še dodatno okrepilo. Sledila pa je sončna sobota in prvi oktobrski dan.

Steve Nordwell in njegova hčerka Hillary sta bila nad Slovenijo in svojimi prijaznimi gostitelji navdušena in sta izrazila hvaležnost vsem, ki so organizirali spominsko slovesnost v Štravberku. Izrazila sta prepričanje, da se bomo še srečali; če ne prej, v marcu 2024 ob 80. obletnici rešitve njunega očeta in dedka, Ernesta E. Nordwella.

Zapisala

Andrej Kerin

dr. Branko Kromar

Nordwella občudujeta ostanek bombnika, katerega je Tone našel dan poprej v gozdu.

V Škocjanu ohranjajo spomin na narodnega heroja Vinka Robka

Člani OO ZB za vrednote NOB Škocjan in spominske Robkove čete smo na obletnico rojstva našega rojaka in narodnega heroja Vinka Robka prižgali svečke in se mu poklonili na njegovem grobu v Škocjanu. Nato je naša članica Tanja zrecitirala Kajuhovo pesem in prebrala nekaj odlomkov o partizanskem življenju in vojaških podvigih Vinka Robka iz Dobruške vasi pri Škocjanu.

Vinko Robek se je rodil 1. aprila 1915 na Vinjem Vrhu pri Šmarjeti. Že kot otrok je odšel služiti kruh kot pastir oz. hlapec. Po končani kmetijski šoli v Pekrah pri Mariboru je odšel v vojsko. Kmalu so ga slabe izkušnje iz mladosti pripeljale do odločitve, da je zapustil kraljevo vojsko. Ker doma ni imel miru, je večkrat poskušal pobegniti v Avstrijo, a so

ga na meji prijeli in zaprli. Leta 1939 mu je pobeg v Avstrijo in kasneje v Nemčijo uspel.

Leta se je 1941 vrnil domov, kjer je spoznal predvojnega revolucionarja in organizatorja vstaje Franca Majcna in se pridružil Osvobodilni fronti. Vstopil je v Gorjansko četo in nato v Krški odred, kjer je junija 1942 postal komandir čete. Robkova

Poklon narodnemu heroju Vinku Robku

Vinko Robek v družinskem krogu

četa je postala strah in trepet za narodne izdajalce in okupatorje. Po kapitulacije Italije se je Krški odred zadrževal v okolici Kočevja, kjer je razorožil več sto italijanskih vojakov. Po ustanovitvi 9. narodnoosvobodilne brigade je Vinko postal pomočnik komandanta. V dolini Kolpe je 9. brigada bila hude boje ter pomagala tudi hrvaškim partizanom na območju Delnic, Ravne gore in Vrbovskega. Na Svetem Gregorju je bil Vinko Robek že tretjič ranjen. Kroglja mu je prebila čelo in

izstopila na temenu. Hudo ranjenega so pripeljali v partizansko bolnišnico in nato z letalom v italijansko mesto Bari. Vinka so pozdravili, a ostal je težak invalid. Umrli je 19. maja 1986.

Leta 1955 je bil razglašen za narodnega heroja Jugoslavije, leta 1975 pa je prejel odlikovanje red in zasluge za narod z zlato zvezdo. Je tudi dobitnik plakete vojaških starešin Jugoslavije in plakete Jelenov žleb. Vinko Robek je eden od 161 narodnih herojev Slovenije.

Janko Škoporc

PARTIZANSKI HUMOR

POLITIČNA RAZLAGA

Neki borec je četni bolničarki Špeli potožil, da ga že dva dni boli na levi strani trebuha.

»Hm, tam je slepič, fant!« reče Špela.

»Kako, ali ni slepič na desni strani?«

Špela se malce v zadregi odhrka, potem pa reče:

»Ja, včasih je že bil na desni, včasih, zdaj pa je na levi.«

»Kako je to mogoče?«

»Ali nam ni ondan komisar med politično uro pravil, da se vse spreminja po zakonu dialektike? Nu, zakaj bi torej ravno slepič nikdar ne smel spremeniti svojega položaja, kaj?«

Poslovili smo se od tovarišice Ivanke Voje

Le kdo komaj ne čaka pomladi, pomladi, ki s svojimi toplimi sončnimi žarki prikliče prvo cvetje, ozeleni travo, v nas pa oživi željo po sprehodih v naravi. Vem, da jo je tudi ona, naša tovarišica Ivanka, komaj čakala, a je z njenim prihodom v svojem stotem rojstnem dnevu odšla, odšla tja daleč, kjer vladata mir in tišina.

Danes mlajši težko razumemo, da je bila človeška moč med NOB večja, kot si jo lahko predstavljamo, da so bile normalne človeške zmogljivosti presežene, da se je moral naš človek v tistem času spoprijeti z velikanskimi napori, ker le po tej poti se je lahko dokopal do zmage. In med njimi je bila tudi Ivanka.

Ivanka se je rodila v Ljubljani, tam odraščala in se odločila, da bo postala trgovka. Žal ji je pot do poklica preprečila druga svetovna vojna. Vključila se je v delo OF, bila izdana in odpeljana na zaslišanje. Po tridnevnem zaslišanju so jo izpustili, a vedela je, da ni več varna. Odšla je v ilegalo, bila nekaj časa v Gubčevi brigadi, nato pa delala na terenu v grosupeljsko-stiškem območju. To delo je bilo povsem prekinjeno v času nemške ofenzive. Med ofenzivo se je Ivanka priključila Levstikovi brigadi, ki je doživela hude boje v okolici Mokrc in Krima, kjer so se nemške enote pripravljale na izvedbo zadnjih akcij v tej ofenzivi.

Partizanska pot je Ivanko vodila prek Sodražice v Delnice, kamor je prispela v decembru. Ko je brigada nadaljevala pot po Hrvaški, je iz okolice Jelenja Ivanka prvič videla morje. Po hudih bojih na Hrvaškem, kjer je padlo kar 40 njenih tovarišev, je bila poslana na partijski tečaj na Bazo 21. Šele pred nekaj leti je izvedela točno lokacijo tega tečaja, ki je potekal v eni od gozdarskih koč nad Kočevskimi Poljanami. Po opravljenem tečaju jo je čakala nova zadolžitev. Postala je pomočnica okrajnega sekretarja na Grosupeljskem okrožju. Maja sta se s

sekretarjem Vinkom Perovškom nahajala v Črnomlju in se 6. maja mimo Starih Žag vračala v Grosuplje. Kljub temu da so domobranci partizanom in civilnemu prebivalstvu prizadejali veliko hudega, ji ni bilo lahko pri srcu, ko je gledala kolono domobranskih družin, ki so zapuščale svoje domove.

Prišla je težko pričakovana svoboda in obnova porušene domovine je Ivanko kar posrkala vase. Delala je tu, delala tam in kar ni si mogla misliti, da je majhni hčerki nametala igrace v stajico, ji ljubeče naročila, naj bo pridna, in odšla na teren.

Ustanovitev Levstikove brigade 11. septembra 1943 v Dolenjskih Toplicah in prijateljstvo z domačini sta botrovala temu, da sta si Ivanka in njen mož postavila v Toplicah na Cvibljah hišico in se leta 1984 dokončno preselila vanjo. Ivanka je ostala v Toplicah, mož pa se je še vračal v službo v Ljubljano. Prva leta je imela krizo in je pogrešala Ljubljano, nato pa nič več. V hišici na Cvibljah je po moževi smrti živela sama. Kljub visoki starosti, ki jo je dočakala, je še sama poskrbela zase. Kosilo so ji pripeljali, ob vikendih pa sta bila ob njej sin ali hčerka ter poskrbela zanjo. Zadnje leto sta ji sin in hčerka priskrbela družabnico, ki je živela pri njej, ji krajšala čas in ji pomagala pri vsakdanjih opravilih. Malo manj kot polovico svojega življenja je Ivanka preživela med nami, v naših in njenih Toplicah. Hitro se je vživela in spletla veliko prijateljstev. Rada nas je povabila v svoj dom, kjer je prijeten

pogovor z njo hitro zaustavil čas. Pa tudi na sprehodih po Cvibljah je rada poklepetala z nami. Neizmerno je uživala v svoji hiški in če je morala po opravkih ali zaradi zdravja v Ljubljano, je komaj čakala, da se vrne domov v Toplice. Dokler ji je zdravje dopuščalo, je urejala tudi okolico svojega doma. Trava na njeni zelenici je že ozelenela, razcvetele so se trobentice in veje dreves za hišo se uklanjajo močnemu pomladnemu vetru.

Pomlad je na njenem vrtu, pa vendar so okna njenega doma zaprta in iz dimnika se nič več ne kadi. Ni je. Ni je, da bi nam ob pritisku na zvonec

nasmejanega obraza odprla vrata, nam ponudila toplo roko, nas objela in povabila v svoj dom.

Ob njenem slovesu na ljubljanskih Žalah smo bili zadnjič z njo. Lahko smo se ji le zahvalili v imenu Združenja borcev za vrednote NOB Dolenjske Toplice, Društva za vzdrževanje partizanskih grobišč v Rogu, Društva upokojencev Dolenjske Toplice, Rdečega križa in ne nazadnje Topličanov za vse, kar je storila za domovino in za nas. Ob slovesu smo ji obljubili, da se bomo še naprej borili za vrednote NOB, tako zase kot za prihodnje rodove, saj so bile te vrednote tudi njen ideal.

Helena Miša Kulovec

General Lado Kocijan, 14. 8. 1925 – 25. 12. 2022

Mirna, dne 31. 12. 2022

V 98. letu starosti nas je v nedeljo na božični dan za vedno zapustil Lado Kocijan. Partizan – prvoborec, general, izredni profesor, aktiven družbeno politični delavec, med zadnjimi živimi pričevalci narodnoosvobodilnega boja, častni občan občine Mirna, naš tovariš.

Še ne šestnajstletnega ga je presenetila druga svetovna vojna. Najprej je bil aktivist Osvobodilne fronte v Mirnškem okraju in hkrati tudi v skupini Osvobodilne fronte v Meščanski šoli Novo mesto, ki jo je obiskoval, a jo je moral iz varnostnih razlogov kmalu zapustiti. Tudi v domačem kraju je postalo življenje vse bolj nevarno.

»Biti mlad in poln nad« zapiše pesnik Karel Destovnik - Kajuh v eni od svojih pesmi.

Tako je v juniju leta 1942 odšel v partizane. Vključil se je v 1. četo Krškega odreda. 4. septembra istega leta je bil prisoten pri ustanovitvi Gubčeve brigade na Trebelnem. Julija 1943 je bil vključen kot borec in kasneje kot pooblaščenec Oddelka za zaščito naroda v 15. partizanski diviziji. Udeležen je bil v številnih akcijah in bitkah. Štirikrat je bil ranjen. Med drugim je bil udeleženec znamenite in zmagovite bitke na Jelenovem žlebu, ko so partizanske enote hudo porazile okupatorsko italijansko vojsko. Tam je bil tudi ranjen. Težko pričakovano svobodo je dočakal v Ljubljani.

Generalova življenjska pot tako osebna, družinska kot karierna ni bila lahka. Po vojni je ostal v JLA.

Opravljal je različne odgovorne naloge v Ljubljani, Mariboru, Portorožu in Novemu mestu. Sledil je Zagreb in nato generalštab v Beogradu. Vmes je v Sarajevu končal vojaško pehotno šolo, leta 1959 pa še Višjo vojaško akademijo, kjer je bil eden najboljših slušateljev.

Po študiju je opravil še izpit za čin polkovnika, ki ga je s ponosom nosil sedemnajst let. Sledila so službovanja po različnih krajih bivše države. Ponovno se je vrnil v Beograd. Leta 1969 je končal šolo ljudske obrambe in dobil čin generalmajorja. Leta 1977 je bil premeščen na delovno mesto načelnika štaba TO Slovenije v Ljubljani, kjer je leta 1981 star 56 let zaključil svojo delovno kariero.

Že pred upokojitvijo pa vse do leta 1997 je bil predavatelj predmeta »Operatika in strategija« ter predstojnik Katedre za obramboslovje na Fakulteti za družbene vede. Kot profesor je prispeval k razvoju znanj študentov in s tem usposobljenosti rezervnih častnikov, ki so lahko to znanje posledično uporabili tudi v vojni za samostojno Slovenijo.

Po upokojitvi se je aktivno vključil v delovanje

Zveze borcev. Bil je član glavnega odbora, predsednik skupnosti 7. korpusa in predsednik skupnosti 15. divizije. Aktiven je bil v borčevski organizaciji na Mirni. Redno se je, in to vse do zadnjega, udeleževal proslav in prireditev v organizaciji borčevskih organizacij. S svojo prisotnostjo je spodbujal spomin na narodno-osvobodilni boj in zmage nad nacifašizmom ter ohranjanju vrednot partizanskega boja. Zavedal se je, da je priborjena svoboda slovenskemu narodu tlakovala pot osamosvo-

jitvenim procesom in nastanku samostojne in suverene slovenske države. To je izkazoval s članstvom v Združenju slovenskih častnikov, delujočem na Dolenjskem.

Zvesto je zagovarjal tovarištvo, solidarnost, poštenje in doslednost. Za svoja junaštva in predanosti pri delu je prejel različna visoka odlikovanja in priznanja. Med drugim je bil prejemnik Reda za hrabrost in Zlate plakete ZZB za vrednote NOB.

Borut Likar

Stanko Kušljan, 30. 5. 1919–22. 2. 2023

Šentjernej, dne 24. 2. 2023

21. februarja nas je 104. letu starosti za vedno zapustil Stanko Kušljan: partizan – prvoborec, nosilec spomenice 1941, aktiven družbeno politični delavec, med zadnjimi živimi pričevalci narodnoosvobodilnega boja, naš tovariš.

Druga svetovna vojna ga je zatekla med služenjem vojaškega roka v starem črnogorskem pristanišču Kotor v Boki Kotorski. V skupini šestih Slovencev se je takoj po kapitulaciji Jugoslavije od tam peš odpravil domov.

Z okupacijo se je začutila namera in težnja okupatorjevih sil in njegovih privržencev po plenjenju Slovenije in potujčenju oziroma izbrisu slovenskega naroda.

Zato se je Stanko, takoj po vrnitvi, star 22 let, zavedajoč se, kaj pomeni imeti tujca za gospodarja, pridružil krajevni organizaciji Osvobodilne fronte Šentjernej. Deloval je pri zbiranju orožja in druge vojaške opreme od razpadle jugoslovanske vojske, ki so jo varno skladiščili in pripravljali za partizanski boj. Zaradi teh aktivnosti je postalo življenje v domačem kraju vse bolj nevarno, saj so okupator in domači izdajalci napeto spremljali in prežali na take fante, jih zapirali in mučili, pošiljali v taborišča in celo obsojali na smrt.

V partizane je Stanko odšel 9. marca 1942. Najprej

je vstopil v Novomeško četo, nato v Gorjansko četo, za tem v Gorjanski bataljon in pozneje v Cankarjevo brigado. Od takrat je bil »cankarjevec«. Udeležen je bil v številnih akcijah in bitkah na območjih delovanja omenjenih partizanskih enot. Soočal se je z vsemi trpljenji in strahotami, ki jih prinaša vojna. 30. junija 1944 ga je med napadom na Bosiljevo na Hrvaškem hudo ranil neposredni strel ustaškega vojaka. Tri mesece se je zdravil v partizanski bolnišnici Zgornji Hrastnik v Kočevskem rogu.

Težko pričakovan konec vojne je dočakal v Metliki, v Beli krajini, kjer se je usposabljal za delo v ljudski milici, ki se je tedaj na novo ustanavljala.

Po vojni je deloval v ljudski milici v Kostanjevici na Krki, Brežicah in nazadnje v notranji upravi v Novem mestu. Leta 1947 je prenehal z delom v ONZ. Istega leta se je zaposlil v šentjernejski Iskri, kjer je bil zaposlen vse do upokojitve.

Vseskozi, in tudi kasneje kot upokojenec, je bil družbeno in politično aktiven. Ob vseh odgovornih

nalogah, ki jih je opravljal, je našel čas za družino, ki jo je vzgajal v duhu dela in poštenja, ter za domačijo, z vzornim kmetovanjem, ljubiteljskim čebelarjenjem in srčnim vinogradništvom.

Četrto stoletje je bil predsednik občine oziroma krajevne skupnosti Šentjernej. Njemu gre zahvala, da se je v tistem času pospešeno gradila cestna in druga infrastruktura. Aktivno je deloval v različnih prostovoljnih društvih. Tri desetletja je vodil krajevno borčevsko organizacijo. Za uspešno delo in vodenje je od Zveze borcev prejel srebrno in zlato plaketo. Vse do zadnjega se je udeleževal proslav in prireditev v organizaciji borčevskih društev. Redno smo ga videvali na spominskih slovesnostih in komemoracijah na Javorovici. S ponosom je bil častni član spominske Gorjanske čete, ki na prireditvah in proslavah simbolično predstavlja partizanski boj ter vrednote in lik partizana.

Do zadnjega je ostajal zvest vrednotam narodnoosvobodilnega boja. Ker mu ni bilo vseeno, kako v zadnjem času določene politične opcije interpretirajo NOB, je lani v samozaložbi izdal knjigo z naslovom »Pogovori s Stankom Kušljanom«, ki jo je zapisal Lojze Podobnik. V njej nedvoumno in konkretno pripoveduje o dogodkih med drugo svetovno vojno v šentjernejski dolini. Pravi: »Moja želja je, da bi mladina bolj spoznala resnico o drugi svetovni vojni, vezano na Šentjernej in okolico«.

Stanka sem spoznaval od svojega ranega otroštva.

Vem, da nikoli ni jemal več; kot je potreboval, in tudi vem, da je vedno nesebično dajal. V okviru svojih možnosti je vseskozi finančno podpiral domoljubna in človekoljubna društva, še posebno pa tista, ki ohranjajo vrednote narodnoosvobodilnega in partizanskega boja.

Zavedal se je, da je priborjena svoboda slovenskemu narodu v drugi svetovni vojni tlakovala pot osamosvojitvenim procesom in nastanku samostojne in suverene slovenske države, s čimer so se Slovencem uresničile zgodovinske sanje, za čemer so stremeli tudi partizani. Bil je na tekočem z vsemi dogajanji doma in po svetu. Zelo veliko je bral. Do krivic je bil piker in v komentarjih domiseln in kritičen. Pogovor z njim je sogovorce bogatil. Zvesto je zagovarjal tovarištvo, medsebojno spoštovanje, resnicoljubnost, poštenje in solidarnost, ter te vrednote nesebično prenašal na mlajše.

Stanko Kušljan je nosilec visokega vojaško-civilnega odlikovanja, partizanske spomenice 1941, prejemnik ordena za hrabrost, ordena zasluge za narod, reda dela z rdečo zastavo ter številnih drugih visokih priznanj. V letu 2022 je prejel častno listino ZZB za vrednote NOB, dodeljeno za njegov osebni prispevek k veličini narodnoosvobodilnega boja in širjenju resnice o njem. Listino, ki je najvišje priznanje ZZB, mu je dan pred smrtjo na domu osebno izročil predsednik Zveze združenj za vrednote NOB Slovenije.

Borut Likar

VABILO K BRANJU

Vlado Verbič: Prestreljene sanje

(Založba Litera, 2020)

Biografski roman o Karlu Destovniku - Kajuhu je sicer napisan na podlagi dejstev, pisem, pesmi, zgodovinskih gradiv, ohranjene zapuščine in spoznanj prejšnjih preučevalcev Kajuha, vendar je predvsem leposlovno delo, v katerem avtor na zanimiv način pričara čas pred drugo svetovno vojno in med njo ter predstavlja pesnika od otroštva do prezgodnje smrti.

Odlomek za pokušino:

»Malo, čisto malo in zunaj bo, v varnem zavetju noči.
Še korak, dva ...

V temi za vrati ni opazil visokega, mrkega orožnika, ni videl hladu v njegovih modrih očeh in tudi mrzle cevi, ki je bila uperjena vanj, ni videl. Glavni orožniški stražmojster Franc Č. je sprožil ...

V prsih je Karlija najprej ostro zapeklo, potem pa ga je zajela topa bolečina, opotekel se je nazaj, orožje mu je padlo iz roke, ki jo je mukoma ponesel na prsi. Gosta, lepka, temno rdeča kri je na zeleno vojaško

bluzo risala veliko krvavo rožo in si utirala pot skozi razkrečene prste. Počasi, počasi, kot da ne more verjeti, kot da se mu nikamor ne mudi, kot da je vse življenje šele pred njim, je padal na od tisočih nog zglajeni tlak. Široko razprte, temne oči pa so, še vedno z odsevom nasmeha, skozi črn strop zrle nekam daleč v nebo, kjer so na razprtih krilih samotne kanje lebdele njegove prestreljene sanje.«

Marijan Pušavec, Zoran Smiljanič: Kajuh, pesnik partizan

(Založba Buča, Knjižnica Velenje, 2023)

Strip Kajuh, pesnik partizan je izšel kot zadnja, sedma knjiga v zbirki Kajuh 100, ki je nastala ob stoletnici Kajuhovega rojstva oziroma letošnjem Kajuhovem letu. Strip je v črno-beli tehniki, v njem pa je zajeta tudi simbolika rdeče barve. Poleg tega so v knjigo vtkane tudi Kajuhove pesmi. Smiljanič se je pri ustvarjanju vizualne podobe naslonil

predvsem na fotografije Kajuha in njegove dobe, zatem pa je iskal načine, kako povedati zgodbo, ki jo zajema scenarij. Besedilo stripa je nastalo po romanu Prestreljene sanje, v katerem je življenje

pesnika, ljubimca, partizana in narodnega heroja Kajuha popisal dolgoletni direktor Knjižnice Velenje Vlado Vrbič.

*Izbrala
Jožica Jožef Beg*

ODZIVI BRALCEV

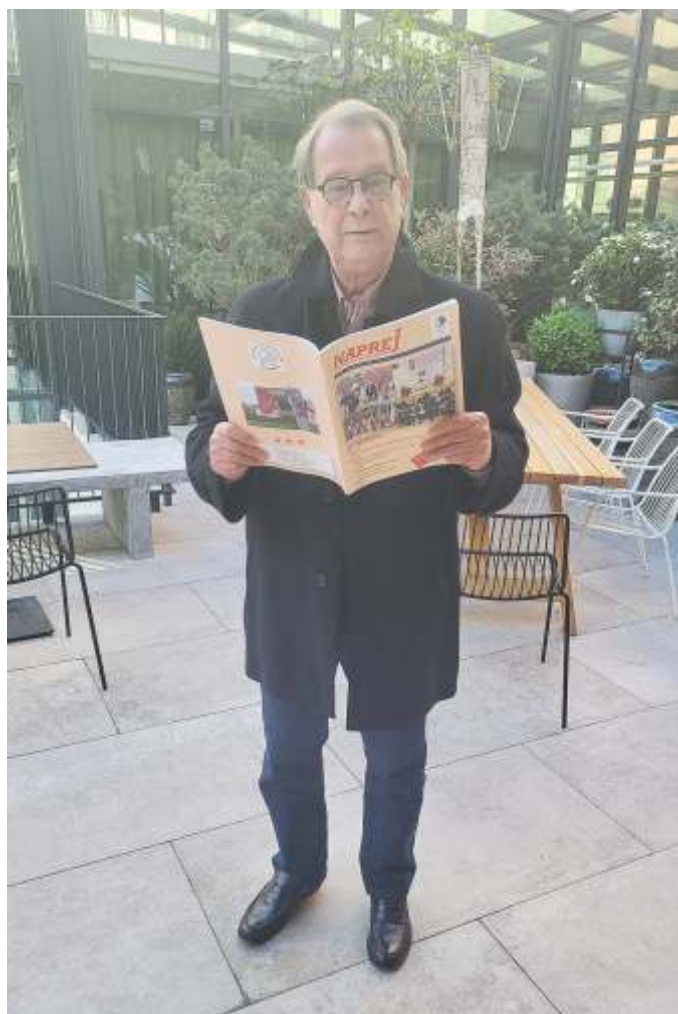
Novinar Boško Jakšić v Beogradu bere glasilo Naprej

Iz Beograda smo prejeli fotografijo novinarja Boška Jakšića, ki je z zanimanjem prebral glasilo (in upamo, da ga je dal tudi naprej).

Boško Jakšić je sin generala Pavla Jakšića, legendarnega komandanta 7. banijske divizije na Neretvi in Sutjeski, načelnika štaba 4. armade JA, ki je osvobodila Trst, po vojni komandanta Beograjskega vojaškega območja, prvega pomočnika ministra narodne obrambe FNRJ, maršala Josipa Broza - Tita, pomočnika načelnika generalštaba JLA itd.

Boško Jakšić ima bogate novinarske izkušnje. Bil je štipendist Washington Posta, pet let je bil stalni dopisnik Politike iz Kaira in štiri leta iz Rima, urejal je zunanjepolitično rubriko in bil v. d. glavnega urednika Politike. Intervjuval je med drugimi Lecha Walenso in objavil knjigo o Izraelu. Je izjemen poznavalec Bližnjega vzhoda.

Sedaj je v pokoju in se ukvarja z domačimi in zunanjepolitičnimi temami. Pogosto je gost BBC, Radia Slobodna Evropa, Al Jazeera in srbskih radijskih in televizijskih postaj. Je tudi predsednik političnega odbora Građansko-demokratskog foruma Srbije.

OBVESTILA

Uradne ure v pisarni Združenja so vsako sredo od 11. do 13. ure. V primeru sprememb bodo predsedniki krajevnih in občinskih organizacij pravočasno obveščeni.

Administrativne zadeve sprotno medsebojno urejamo vsak dan po telefonu 041 413 211 ali po e-pošti zdruzenje.zb.nm@gmail.com.

Vsak izdatek vaše organizacije naj potrdi predsednik in hkrati na e-naslov združenja sporoči tudi namen porabe sredstev. S tem zagotovimo sprotnost vodenja stroškov.

Ob prejemu prošnje za včlanitev v našo organizacijo, ki prispe v tajništvo Združenja, vas nemudoma obvestimo, hkrati prosimo, da čimprej vzpostavite stik z zainteresirano osebo in opravite postopek včlanitve.

Člani, stari od 15 do 29 let, vključeni v mladinsko organizacijo Mladi za vrednote NOB, so hkrati tudi člani Združenja, operativno pa spadajo v izbrano krajevno oz. občinsko organizacijo.

Prosim, da spremembe o stanju članstva v vaši organizaciji (smrt, izstop, prestop, ipd.), o naročilu oz. odpovedi časopisa *Svobodna beseda* pošljete po elektronski pošti, da bomo lahko podatke sproti vnesli v informacijski sistem.

Prispevke za decembrsko številko glasila *Naprej* pošljite na e-naslov Združenja. Zbirali jih bomo do 10. novembra. Osrednja tema bo posvečena **vlogi žensk in otrok med NOB**.

HVALA ZA SODELOVANJE V SKUPNO DOBRO NAŠEGA ZDRUŽENJA!

*Terezija Potočar Korošec,
tajnica ZB za vrednote NOB Novo mesto*

ISSN 2784-756X

Združenje borcev za vrednote NOB Novo mesto

Sedež: Rozmanova 10, 8000 Novo mesto

E-naslov: zdruzenje.zb.nm@gmail.com

Za izdajatelja: Dušan Černe

Uredniški odbor: Jožica Fabjan, Jožica Jožef Beg, Tanja Hočevan, Silva Lužar,
Terezija Potočar, Darko Pucelj, Mateja Vidmar

Uredila in lektorirala: Jožica Jožef Beg

Fotografije: arhiv ZB za vrednote NOB Novo mesto

Oblikovanje in prelom: Ivo Šteblaj

Tisk: BS Team, tiskarske storitve

Naklada: 1100 izvodov

Napovednik Združenja borcev za vrednote NOB za leto 2023 (junij-december)

KAJ?	KJE?	KDAJ?
Spominska slovesnost v spomin na požig naselja Mačkovec pri Novem mestu med II. svetovno vojno	Novo mesto	6. 6. 2023
Pohod na Mali Vinji vrh – ustanovitev odbora OF in partizanske bolnišnice, spominska slovesnost pri spomeniku v Beli Cerkvi	Barboričeva zidanica–Mali vrh–Bela Cerkev	17. 6. 2023
Pohod po poteh v žici in bunkerjih obdanega naselja Gabrje med 1941–1945 oz. pohod Derganc 2023	Gabrje	1. 7. 2023
Zgodovinska ura – Vloga Kočevskega roga med NOB 1941–1945	Baza 20	8. 7. 2023
Spominska prireditev ob 80. obletnici tragičnih dogodkov na Velikem Podljubnu v spomin na padle borce v letu 1943	Veliki Podljuben, Birčna vas	9. 7. 2023
Spominska prireditev ob dnevu šoferjev in avtomehanikov Slovenije, v spomin na padle borce teh enot 1941–1945	Žužemberk	13. 7. 2023
Spominska slovesnost ob 80. obletnici ustanovitve XV. udarne divizije	Veliki Lipovec	15. 7. 2023
Proslava in pohod ob občinskem dnevu spomina na pobjo talcev v Vavti vasi leta 1942	Dolenjske Toplice, Straža	16. 8. 2023
Pohod po poti Levstikovi brigade	Bušinec–Dolenjske Toplice	26. 8. 2023
Udeležba na spominski slovesnosti ob 80. obletnici osvoboditve taborišča	Rab	9. in 10. 9. 2023
Pohod v spomin na taborišče iz obdobja II. svetovne vojne v Šentjoštu pri Novem mestu	Šentjošt, Novo mesto	1. 10. 2023
Spominska slovesnost – komemoracija pri spomeniku in grobnici NOB na Cvibljju nad Žužemberkom	Cvibelj – Žužemberk	21. 10. 2023
Spominska slovesnost v spomin obešenim partizanom na Prisojni poti, Novo mesto	Novo mesto	23. 10. 2023
Nočni pohod na Frato v spomin na dogodke med NOB	Frata	29. 10. 2023
Spominska slovesnost ob obletnici ustanovitve 1. novomeške čete leta 1941 (spominski dan Mestne občine Novo mesto – 29. oktober)	Frata	29. 10. 2023
Pohod v spomin na prvi napad partizanskih enot na Bučko v letu 1941	Bučka	4. 11. 2023
Spominska slovesnost ob 80. letnici poboja borcev Cankarjeve brigade v letu 1943 na Marofu, Novo mesto	Novo mesto	14. 11. 2023
Spominska slovesnost ob 80. obletnici obešanja partizanov na Glavnem trgu v Novem mestu	Novo mesto – Glavni trg	30. 12. 2023

POKRAJINSKI SVET ZDRUŽENJ BORCEV ZA VREDNOTE NOB DOLENJSKE IN BELE KRAJINE

Podeljevanje bronaste plakete ZZB za vrednote NOB Slovenije so v domeni združenj

Pokrajinski sveti (PS) so posvetovalno telo združenj borcev za vrednote NOB na posameznih območjih oz. regijah. Imamo 14 pokrajinskih svetov, med katerimi je tudi za Dolenjsko in Belo krajino.

Ena od nalog pokrajinskih svetov, opredeljenih v statutu Zveze združenj borcev za vrednote NOB, je koordinacija in uskladitev prejemnikov priznanj Zveze za tekoče leto. Podeljevanje priznanj ureja Pravilnik o priznanjih (Zveza). Zveza podeljuje priznanja za izjemne dosežke pri uresničevanju

programskih usmeritev Zveze, za uspešno delovanje na področju ohranjanja in uveljavljanja vrednot narodnoosvobodilnega boja ter za ustno in pisno ohranjanje zgodovinske resnice o narodnoosvobodilnem boju.

Zveza podeljuje častno listino Zveze kot najvišje priznanje, zlato in srebrno plaketo ter posebno priznanje praporščakom za vestno opravljanje njihovih nalog.

Isti osebi ali organizaciji je mogoče posamezno priznanje podeliti samo enkrat.

Predlagatelj priznanja mora pri predlogu za posameznika upoštevati postopno dodeljevanje priznanj, od najnižjega do najvišjega. Posameznik lahko naslednje priznanje Zveze prejme šele po preteku vključno petih let, vendar so v posebnih okoliščinah dovoljene izjeme.

Za nas je pomembno, da predloge za podelitev zlate in srebrne plakete dajo združenja in društva, ki so člani Zveze; krajevne oziroma občinske organizacije predlagajo prejemnike prek svojega združenja. Predloge uskladi in potrdi pokrajinski svet; predsednik pokrajinskega sveta s podpisom soglaša, da je predlog utemeljen in kvalitetno obrazložen. Tako opremljeni predlogi (izpolnjen predpisan obrazec in obrazložitev predlagatelja) se posredujejo na Zvezo odbor za priznanja.

Zveza vsako leto posebej pozove združenja, naj predlagajo izmed svojih vrst najboljšo krajevno oziroma občinsko organizacijo za podelitev zlate plakete najboljši območni organizaciji. Prav tako lahko poda tudi predloge za podelitev posebnih priznanj praporščakom.

Predsedstvo Zveze na predlog odbora za priznanja s sklepom določi število priznanj Zveze, ki se podelijo v koledarskem letu. Odbor za priznanja v tem okviru določi število zlatih in srebrnih plaket za organe Zveze in za vsako regijo posebej. Za območje Dolenjske in Bele krajine se običajno

dodeli možnost predlaganja ene zlate in štirih srebrnih plaket.

Iz navedenega sledi, da obstajajo določena pravila in omejitve glede podeljevanja priznanj Zveze, kar lahko predstavlja oviro, če pride do večjega števila članov, ki si zaslužijo priznanje.

Pravilnik o priznanjih daje možnost podeljevanja bronaste plakete Zveze. Ta se podeljuje za večletno delo v organih združenj in društev, za opravljanje funkcije predsednika krajevne organizacije ZB NOB, članom odborov krajevne organizacije ZB NOB za večletno uspešno delo, predsednikom komisij pri združenju, aktivnim članom v izvršnem odboru združenja in društva. Združenja in društva so pri podeljevanju **bronaste plakete** v imenu Zveze avtonomna, obliko in vsebino bronaste plakete določi Zveza. Število bronastih plaket ni omejeno, ravno tako ni omejitev glede postopnosti dodeljevanja. Bronasta plaketa vsebuje listino, ki je po obliki, velikosti in simbolih enaka zlati oz. srebrni plaketi in jo podpiše predsednik Zveze. Stroške bronaste plakete nosijo združenja in društva sama.

Predsednike krajevnih in občinskih organizacij pozivam, da se oddolžijo in zahvalijo najzvestejšim in najaktivnejšim članom tudi tako, da sprožijo postopke za podelitev bronastih plaket Zveze.

Volilno leto ZZB za vrednote NOB Slovenije

Letos bodo volitve in imenovanja v organe upravljanja, posvetovalni organ in delovna telesa Zveze. Na Glavnem odboru, ki bo predvidoma v septembru, bomo volili predsednika in podpredsednike zveze, člane predsedstva in člane nadzornega sveta.

Kako poteka postopek volitev v Zvezi?

Na prvi konstitutivni seji Predsedstvo Zveze s sklepi imenuje člane Sveta predsedstva, ki je posvetovalni organ Zveze, in člane naslednjih delovnih teles: odbor za priznanja zveze, komisija za finančna vprašanja, komisija za mednarodne odnose, komisija za izobraževanje, komisija za zgodovino NOB in komisija za organizacijska in kadrovska vprašanja.

Pozvani smo bili, da pošljemo predlog evidentiranih kandidatov v organe upravljanja, posvetovalni organ in delovna telesa Zveze.

Evidentiranje se konča 20. maja. Celoten kadrovski predlog pripravi komisija do konca junija 2023 in ga predloži v obravnavo in potrditev predsedstvu na julijsko sejo.

V našem interesu je, da bi bili neposredno vključeni v organe upravljanja, posvetovalni organ in delovna telesa Zveze. Tako bi lahko tvorno sodelovali v predsedstvu, nadzornem odboru, Svetu predsedstva in v vseh delovnih telesih. Na ta način bi bili neposredno vključeni pri vodenju in upravljanju Zvez. Hitreje bi potekal prenos informacij in odločitev od zveze do članstva in obratno: učinkoviteje bi prenašali naše potrebe in predloge na zvezo.

Zato se je sestel pokrajinski svet in v dogovoru s člani sveta evidentiral naše kandidate, ki bodo zmožni učinkovito delovati v omenjenih organih in delovnih telesih.

*Borut Likar,
predsednik Pokrajinskega sveta
za Dolenjsko in Belo krajino*

Napovednik pomembnejših prireditev in proslav v letu 2023 na Dolenjskem in v Beli krajini

AKTIVNOST	ZDRUŽENJE ORGANIZATOR	DATUM IZVEDBE*	KRAJ IZVEDBE*
Slovesnost ob odhodu XIV. divizije na Štajersko	Metlika	14. januar ob 14.00	Dolnji Suhor pri Metliki
Spominska slovesnost in komemoracija ob poboju Cankarjevega bataljona na Javorovici	Šentjernej	16. marec ob 11.00	Spominski park Javorovica
Pohod ob spomenikih NOB v Občini Straža	Straža	25. junij ob 8.00	Občina Straža
Vloga Kočevskega roga med NOB zgodovinska ura in partizanski miting	Novo mesto (v koord. z združenji PS DBK)	1. julij ob 11.00	Kočevski rog – Baza 20
Slovesnost v počastitev smrti treh poveljnikov 15. Divizije (Šaranovič, Jevtič, Kavčič)	Trebnje (v koord. z NM)	27. julij ob 11.00	Podšumberk
Slovesnost ob 80. obletnici ustanovitve 12. brigade, 82. obletnici ustanovitve Gubčeve brigade in 83. obletnici ustanovitve Mokronoške čete	Trebnje	2. september ob 11.00	Mokronog
Mednarodne spominske poti „Vranov let v svobodo“	Metlika	23. september ob 11.00	Otok – pri letalu DC-3, Dakota
Spominska slovesnost pri spomeniku in grobnici NOB na Cvibljju	Novo mesto	21. oktober ob 11.00	Žužemberk
Spominski pohod ob obletnici ustanovitve 1. Novomeške čete	Novo mesto	29. oktober ob 15.30	Frata
Komemoracija pri spomeniku in kostnici 1250 belokranjskim žrtvam na Gričku.	Črnomelj	31. oktober ob 10.00	Črnomelj
Spominska slovesnost na tragedijo prve Belokranjske čete na Lazah	Semič	31. oktober ob 13.00	Gornje Laze

AKTIVNOST	ZDRUŽENJE ORGANIZATOR	DATUM IZVEDBE*	KRAJ IZVEDBE*
Spominski pohod ob 1. partizanskem napadu na okupatorsko postojanko na Bučki	Novo mesto	4. november ob 8.00	Bučka
Komemoracija ob spomeniku komandanta slovenske vojske Franca Rozmana - Staneta	Črnomelj	7. november ob 11.00	Lokve
Sodelovanje na mednarodnih srečanjih s sorodnimi organizacijami	PS DBK	Skozi vso leto	

*Začetki ali kraji prireditvev so okvirni in se še lahko spremenijo

*Pokrajinski svet združenj borcev za vrednote NOB
Dolenjske in Bele krajine
Borut Likar*

Pokrajinski svet Dolenjske in Bele krajine

VABI

na srečanje združenj Dolenjske in Bele krajine

Zgodovinska učna ura in partizanski miting na Bazi 20

Kdo? Člani združenj borcev Dolenjske in Bele krajina in simpatizerji.

Kdaj? V soboto, 8. julija 2022.

Kje? Kočevski rog – Baza 20.

Zakaj? Oživitev spomenika NOB posebnega pomena.

